

Observatori Català
de la Justícia en
Violència Masclista

Estudi dels equipaments penitenciaris des d'una perspectiva feminista a Catalunya

Autores

Col·lectiu Punt 6

Any 2024

Generalitat de Catalunya
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

L'Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista ha editat aquesta recerca respectant el text original de les autores, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en aquest document són de responsabilitat exclusiva de les autores, i no s'identifiquen necessàriament amb les de l'Observatori.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i l'Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista (Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi.

Activitat finançada a càrrec del crèdits rebuts del Ministeri d'Igualtat
(Secretaria d'Estat d'Igualtat i contra la Violència de Gènere)

1.	Introducció.....	4
2.	Marc teòric	5
2.1	Una institució històricament androcèntrica	5
2.2	Origen i perpetuació de desigualtats al sistema penitenciari	7
2.3	La inequitat de gènere al sistema penitenciari.....	8
2.4	La interseccionalitat invisible	11
2.5	L'impacte del disseny arquitectònic dels equipaments penitenciaris	17
2.6	Urbanisme feminista	21
2.7	Alguns exemples de bones pràctiques.....	30
3.	Marc metodològic aplicat.....	34
3.1	Revisió de la informació existent i dels anàlisis realitzats.....	34
3.2	Observació dels equipaments amb entrevistes a equips:.....	34
3.3	Taller participatiu amb dones dels serveis penitenciaris	35
3.4	Taller amb entitats col·laboradores amb centres penitenciaris	36
3.5	Reunions de treball i coordinació.....	37
3.6	Estudi d'experiències modèliques i referents.....	37
3.6	Elaboració d'informe i recomanacions per al programa funcional de la nova presó de dones	37
4.	Diagnòstic Propositiu.....	39
4.1	Règim Ordinari: Centres Penitenciaris (CP)	39
4.1.3	L'edificació i l'entorn.....	45
4.1.4	Els Espais de transició.....	49
4.2	Règim obert: Unitats Dependents UD i Centre Obert COTA.....	107
4.3	Experiències de l'Estat: Mòdul familiar Aranjuez i CIS Mares Sevilla ...	132
5.	Conclusions i Recomanacions	140
5.1	Conclusions	140
5.2	Recomanacions	144
6	Bibliografia	148

1. Introducció

L'objectiu d'aquest treball és acompanyar el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada i l'Observatori Català de la Justícia en Violència masclista en l'elaboració d'un informe sobre les necessitats d'equipaments penitenciaris, com a part de la Secció III de Propostes del Macro Projecte de Recerca "Gènere i Execució Penal". En particular, és un informe d'anàlisi acompanyat de recomanacions que defineixi com han de ser els equipaments i serveis quan les dones tenen una pena de presó.

L'estudi analitza les necessitats dels equipaments penitenciaris i les propostes de millora a través d'eines qualitatives com la revisió d'experiències i recursos modèlics, l'observació d'espais i l'avaluació de recursos existents, així com tallers participatius amb dones dels serveis penitenciaris, entitats col·laboradores i entrevistes amb persones treballadores.

En el transcurs d'aquest estudi ja es va realitzar al març de 2023 un informe específic amb criteris i propostes de gènere per a la nova presó de dones de Barcelona. Això va significar un treball coordinat amb l'equip de persones encarregat de liderar el pla funcional de la nova presó.

2. Marc teòric

2.1 Una institució històricament androcèntrica

En el context econòmic, social i cultural actual ser dona té unes implicacions i conseqüències que es materialitzen corporalment a través d'un conjunt de violències continuades que ataquen a diferents dimensions de la vida, amb molta més virulència en el cas de les dones trans*.¹ Si parlem del sistema penitenciari actual, ser dona implica, a més, ser invisible cap a fora com demostra, per exemple, que no se les esmenti en cap dels 17 ODS de l'Agenda 2030, el lema de la qual és "No deixar ningú enrere" (Moreno i Elvira, 2017). D'altra banda, implica també ser alliçonada, corregida, disciplinada, moralitzada, però sobretot castigada, en unes condicions històricament molt més dures que les dels homes, com a herència d'un sistema penal, que malgrat haver avançat en drets humans, segueix totalment condicionat per uns biaixos de gènere promotors de grans desigualtats, per uns mandats de gènere que es mantenen a nivell estructural i que imperen en la cultura carcerària i per unes infraestructures insuficientment dissenyades per l'internament de les dones (Almeda, 2002 i 2005; Navarro, 2018; Almeda, Camps i Ortiz, 2022; Meléndez et al., 2023) . Aquestes qüestions provoquen que l'avanç sigui molt desigual entre dones i homes, impedit que elles gaudeixin dels mateixos drets que ells (Lang, 2021), afegint que, com a tret distintiu, les presons són molt menys permeables a certes polítiques i corrents de pensament que altres institucions. Aquesta afirmació s'exemplifica en el cas de les polítiques laborals, amb l'aprovació de consecutives lleis estatals sobre l'augment del Salari Mínim Interprofessional, que no ha tingut repercussió dins del sistema penitenciari (Belmonte, García i Maqueda, 2024). Un altra mostra d'impermeabilitat són les cures i la conciliació familiar, en no haver a Catalunya cap equipament de compliment penitenciari que permeti la vida familiar, o unes mesures que garanteixin al màxim els drets dels i de les infants, fomentant els vincles amb

¹ Tot i que parlem de dones constantment al document, també incloem a les persones trans, ja que a l'estudi és evident que els equipaments penitenciaris no estan adaptades en l'actualitat la diversitat de gènere, tot i que la normativa especifiqui que les persones trans, homes i dones, poden triar a quin mòdul estar.

els progenitors empresonats (Navarro et al., 2023). Per últim, cal assenyalar la limitació en l'assoliment del dret a l'educació que suposa la privació de llibertat (Alemán i Esteban, 2021). L'històric biaix androcèntric en matèria de drets humans, que s'explica amb més detall a continuació, es va fer palès amb la publicació a l'any 2011 de les Regles de les Nacions Unides per al tractament de les recluses i mesures no privatives de la llibertat per a les dones delinqüents (Regles de Bangkok). La seva necessitat va estar reconeguda, després de més de 50 anys de la declaració de les Regles mínimes per al tractament dels reclusos, davant de "varias resoluciones pertinentes aprobadas por diversos órganos de las Naciones Unidas, en que se exhortaba a los Estados Miembros a satisfacer apropiadamente las necesidades de las delincuentes y reclusas" (p.7).

Si ens aproximem a la història de la presó, diferents autors expliquen el seu origen vinculat amb el sorgiment de les noves formes de producció capitalista, sent la dominació i explotació dels cossos de les dones un factor clau en el manteniment del sistema i dels seus processos d'acumulació (Moreno i Elvira, 2017), la qual cosa no és diferent en el cas de les dones empresonades. En paral·lel a aquesta idea, podem trobar la tendència foucaultiana, centrada en un nou exercici del poder a partir de la vigilància i la disciplina que identifica amb el panòptic de Jeremy Bentham, dut a terme a partir del segle XIX (Foucault, 1992). La sociòloga Elisabet Almeda explica en la seva obra que aquestes dues perspectives estan incompletes, ja que no han tingut en compte l'evolució (o més aviat, la falta d'evolució en alguns termes) de les penes privatives a les dones des dels seus primers models.

Les primeres institucions de reclusió femenines, les Cases Galera i Cases de Misericòrdia, van sorgir a la fi del segle XVI i són predecessores de les presons actuals, en ser les primeres en canviar el càstig físic, que es va mantenir uns segles més pels homes, pel confinament obligat (Almeda, 2005; Juliano, 2009). En aquestes institucions, s'aplicava a les dones una disciplina enfocada al càstig moral i espiritual, per a corregir les seves conductes desviades i encaminar-les cap a la virtut, objectiu que habitualment no s'aconseguia

(Almeda, 2005). L'espai, per tant, es converteix en una dimensió més del càstig (Almeda, 2005, p. 77):

Las Galeras deben ser edificios cerrados al exterior, sin ninguna ventana ni “mirador a ninguna parte”. En su interior son necesarias dos salas, una que sirva de dormitorio común para todas las reclusas y otra que se utilice para trabajar, básicamente “haciendo labor, porque con su labor y trabajo han de ayudar a los gastos de la Galera”.

La pretesa correcció de les dones estava guiada per uns valors religiosos que clarament reforçaven els rols de gènere, com la “*docilitat, obediència, servei i reclusió*” (Juliano, 2009). En aquest sentit, l'omissió de Foucault i altres autors sobre les institucions de dones està provocada per la visió sobre aquests centres com a peça del sistema de control de gènere i no com a part del sistema penitenciari (Foucault, 1992; Juliano, 2009).

Les condicions de l'espai s'han anat modificant al llarg dels segles, amb notables intents de millora durant la Segona República i amb un retrocés considerable a partir de la dictadura franquista. Malgrat la millora de condicions i els canvis legislatius derivats de la transició a la democràcia, alguns valors o creences han perviscut a través de la concepció social del delictes i de la perpetuació dels mandats de gènere.

2.2 Origen i perpetuació de desigualtats al sistema penitenciari

Aquest estudi no té com a objecte estudiar les mancances i potencialitats de les normatives penals, però sí que ha d'aproximar-se'n per poder enriquir la perspectiva feminista tenint en compte quines desigualtats provoquen, quins efectes produeix en la vivència de les dones dins dels equipaments penitenciaris, o de quina manera les lleis operen com a eixos d'opressió davant de les múltiples vulnerabilitats de les internes, pel fet de ser dones en intersecció amb altres realitats opressores. **La intervenció sobre l'espai i l'arquitectura pot aportar canvis molt rellevants sobre algunes**

percepcions i pot també sumar en la garantia de drets, però sempre ha d'anar acompanyada d'altres accions positives que afavoreixin dinàmiques saludables i fonamentades en els drets humans. Aquesta reflexió s'exemplifica molt clarament quan parlem de seguretat a les presons. Garantir la seguretat és responsabilitat de la institució penitenciària i forma part de la seva missió, conjuntament amb la reeducació i la reinserció social de les persones penades, tal com s'indica al primer article de la Llei Orgànica 1/1979 General Penitenciària. Aquesta responsabilitat es materialitza de diferents formes, sent una d'elles la disposició de sistemes arquitectònics de barrera i observació a distància, que requereixen de menys personal, fonamentant-se aquestes mesures en la configuració espacial i en la utilització de sistemes tecnològics. No obstant, les recomanacions del Comitè Internacional de la Creu Roja (2018) en aquesta matèria aposten per la supervisió eficaç, basada en "*el contacte i interacció permanent*" entre el personal i les persones internes, per tal que les persones treballadores coneguin les preocupacions i problemes de les internes i puguin intervenir per evitar que s'agreugen les situacions.

2.3 La inequitat de gènere al sistema penitenciari

Segons les dades del Departament de Justícia, l'any 2022 hi havia 7.237 homes al sistema penitenciari i 476 dones, sent les dones el 6% de la població reclusa. Aquestes dades visibilitzen que les dones delinqueixen notablement menys que els homes. La prevalença dels actes delictius també presenten variació per gènere, sent al 2022 el motiu d'empresonament més habitual entre les dones els delictes contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic, seguits dels delictes contra la salut pública, amb un percentatge aproximat del 40% i el 30% de les dones empresonades, respectivament (Departament de Justícia, s.f). Mirant més en detall, els delictes violents constitueixen al voltant del 30% del total de delictes que cometen els homes, mentre que en representen aproximadament només el 17% per part de les dones (Esquina *et al.*, 2022). No obstant, aquestes diferències no tenen impacte en l'execució penal, que es duu a terme de la mateixa forma per a tothom, com posa de relleu Juliano (2009):

El método de aislar al delincuente para proteger a la sociedad ha sido pensado para delitos violentos, que constituyen una cantidad

pequeña del total de los cometidos por los hombres, pero que además están apenas representados en el caso de las mujeres. [...] ¿qué sentido tiene en el caso de las mujeres? (p. 15)

Des de la dècada dels anys 80, hi ha hagut una tendència de creixement en la població reclusa de l'Estat Espanyol i de Catalunya (Naredo, 2005; Esquina *et al*, 2022) i, en concret, sobre les dones, fa anys que la proporció d'interne és més alta que en altres països europeus (Cruells i Igareda, 2005, llegit en Moreno y Elvira, 2017) i, segons es recull a l'informe *Space I* sobre població penitenciària europea (Aebi i Tiago, 2021), a l'any 2020 la proporció de dones a les presons era molt superior a Catalunya (6,4%) que a França (3,6%), Itàlia (4,4%), Grècia (4,5%) o Regne Unit (4,7%). A l'any 2022, com ja s'ha indicat, les dones empresonades arribaven al 6,17% a Catalunya, segons dades del Departament de Justícia

Aquest creixement del volum de penes privatives de llibertat contrasta amb les recomanacions del Comitè Internacional de la Creu Roja (2018), que afirmen que *“el sistema de contenció més eficaç i humà és aquell que utilitza l'entorn menys restrictiu”* (p. 196), adequat al risc que representen les persones internes, ja que la utilització de mesures excessives pot perjudicar al benestar de les persones. Segons Creu Roja, aquest excés pot estar provocat per diferents causes, com són la pressió des de fora de la institució, l'ús de dissenys d'alta seguretat importats sense valorar el context o naturalesa de la població, els sistemes de classificació inadequats o inexistents, o la manca de coneixement del funcionariat sobre el nivell de risc que planteja la població reclusa.

A banda de les qüestions sobre contenció o seguretat, que poden resultar potencialment excessives especialment en el cas de les dones que són un percentatge petit de la població reclusa i de la població que comet delictes violents, cal visibilitzar que l'execució penal en sí mateixa pot ser excessiva també, si no es legisla i no s'aplica justícia des d'una perspectiva feminista interseccional. És a dir, tenint en compte les desigualtats de partida que generen un context afavoridor de la comissió de delictes, així com els efectes diferencials que les condemnes suposen en les dones atenent als objectius de

reeduació i reinserció social, com es pot desprendre de l'anàlisi sobre els perfils de les dones empresonades. Un clar exemple que explica aquesta reflexió són els delictes contra la salut pública que, com ja s'ha indicat, són una tipologia delictiva habitual entre les dones i que, en general, són producte de la "manipulació, coacció o condicions de vulnerabilitat derivades de la pobresa o la violència i la vinculació amb familiars, amics o parella" (Torres, 2022). Un altre exemple de la manca actual de perspectiva interseccional en l'aplicació de la justícia és la sobrerrepresentació de dones gitanes i estrangeres (Ballesteros i Almeda, 2015; Torres, 2022), o l'elevada taxa d'internes amb problemes de salut mental i/o addiccions (ibid.). S'ha de tenir en compte a més el procés de presonització, tot i afectar a totes les persones empresonades, tindrà efectes diferencials en funció del context i les condicions de partida de cada persona. En general, la presonització es pot definir com l'adaptació a la subcultura carcerària i l'acceptació de les normes institucionals (Romero, 2019, vist en Díaz Padilla, 2021), amb múltiples impactes a la salut com el deteriorament o pèrdua dels sentits, l'alteració del llenguatge, dificultats de responsabilitzar-se de la pròpia vida o alteració de l'autoconcepte per la manca d'intimitat i reconeixement corporal (Francés i Restrepo, 2019). Aquests efectes transcendeixen de formes diferents en la vida afectiva, íntima i quotidiana de les dones que en la dels homes, com a conseqüència dels rols i mandats de gènere, tenint també diferents conseqüències. Segons Díaz Padilla (2021), dins del procés de presonització es donen manifestacions violentes de forma impulsiva i en resposta a la frustració. D'altra banda, les dones són més sancionades i expedientades disciplinàriament que els homes (Almeda, 2002; Batlle, 2021), tot i que la violència que exerceixen no és física, sinó que segons aquestes autores està més basada en faltes de respecte i desobediència a un funcionariat que les penalitza més per tenir interioritzats criteris sexistes, segons els quals l'estàndard d'exigència sobre el comportament és més alt per a les dones que per als homes. . En l'estudi hem recollit que aquest tipus de sancions són diferents per centre penitenciari, ja que hi ha altres centres penitenciaris que han adaptat la norma de comunicació adaptant els horaris a les dones estrangeres. Altres recerques ja documenten que aquest sexisme és també el motiu pel qual les dones passen més temps a la presó pels mateixos

delictes que els homes, tenen menys accés a beneficis penitenciaris i permisos (Moreno i Elvira, 2017).

En resum, les condicions d'empresonament si són les mateixes per a homes i dones no poden ser equitatives, en no donar resposta a les desigualtats de gènere i a totes les derivacions que aquestes comporten. Com indica Juliano (2009), les dones acusen grans dosis de culpa per l'abandonament del seu nucli personal i vergonya davant l'estigma de ser presa, sentiments justificats en l'alt cost familiar de la presó per elles. En conseqüència, i com senyala la mateixa autora, *“estas Instituciones, pensadas para proteger a la sociedad de sus individuos más peligrosos, parecen además especialmente inadecuadas para atender el tipo de delitos que cometen las mujeres [...]”*. (p. 17) I hi afegiríem, que se les castiga desproporcionalment per l'únic fet de ser dones (Almeda 2004 i Batlle, 2021).

2.4 La interseccionalitat invisible

No podem obviar que les presons com a institució estan inserides en un sistema que aposta per garantir certs drets, però que per les pròpies limitacions estructurals del sistema acaba acollint a sectors més vulnerables: persones sense sostre, persones migrades, persones amb addiccions, persones gitanes, persones pobres, persones víctimes de múltiples violències.

El concepte d'interseccionalitat ha estat introduït per feministes postestructurals i postcolonials per trencar amb la concepció essencialista del que significa ser dona i examina com s'interrelacionen els sistemes estructurals de gènere, racialització, classe social, identitat sexual, diversitat funcional, origen i estat migratori, creant jerarquies de poder i privilegis que reforcen les diferents formes de opressió, intensificant el sexisme, l'heteronormativitat, el racisme, el classisme, l'homofòbia, la lesbofòbia o la transfòbia. l'enfocament interseccional visibilitza que dones, homes i subjectes no binaris fan un ús diferent dels espais, basant-se en els rols de gènere en confluència amb altres variables d'identitat. La interseccionalitat qüestiona l'essencialisme del dualisme masculí-femení, visibilitzant que la relació de les dones entre si i dels homes entre si en l'ús de l'espai és diferent perquè tenen altres característiques identitàries; a

més, la identitat de gènere és fluida i va més enllà del masculí-femení.
(Col·lectiu Punt 6, 2019).

Seguint amb Juliano (2009), les dones “*se enfrentan a problemas que no tienen tanto que ver con la institución penal misma como con el mundo que dejan fuera*”. (p. 89). Un món en el qual les relacions d'opressió i privilegi conformen una trama que implica multidimensionalment a totes les persones i, principalment a les dones, que estan travessades per moltes desigualtats que exemplifiquen la interseccionalitat.

Aquestes relacions d'opressió sobre les dones es transformen en múltiples violències. Segons un estudi realitzat el 2005, el 88,4% de la població reclusa femenina ha viscut violència masclista (psicològica, sexual, i/o física), davant del 9,2% de la població femenina catalana (Cruells, Torrens i Igareda, 2005) és a dir, és una població quasi 10 vegades més en risc de viure violències masclistes. Segons Navarro (2017), el 80% han patit violència prèviament al delicte, amb el 68% de víctimes de violència sexual i el 59% de violència familiar. Aquestes dades es van revalidar a l'estudi de Melendez *et al.* (2023), on es va trobar que el 92% de les dones de la mostra havien viscut violència física. En això, cal sumar-li el factor que, segons Elvira i Moreno (2017), a prop del 80% de les dones empresonades són mares, amb una taxa de fecunditat més alta que la de les dones en llibertat, sent gairebé el 40% família nombrosa i el 70% amb fills/es menors de 18 anys. Això té un impacte de violència emocional sobre les dones, degut a que se'ls hi acaba adjudicant socialment de manera desproporcionada el rol de les cures i la maternitat. De fet, l'estudi desenvolupat per Mar Navarro Villanueva a l'any 2018 (Navarro *et al.*, 2023), s'assenyala especialment la gran monomarentalitat que es dona entre les internes. Analitza també com són les condemnes que compleixen les mares, trobant-les o massa llargues per poder mantenir els vincles amb la descendència o molt curtes “*malgrat la disfunció que ocasionen en l'entorn familiar*” (p. 29).

Malgrat la inferioritat numèrica de les dones estrangeres a presó², l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans alertava al 2022 que va haver d'atendre el doble de casos de dones migrades que nacionals, al contrari que en els mòduls o presons masculines. Al 2023 posa de relleu a les conclusions de la seva memòria anual *"la sobre representació de les persones estrangeres en el nombre de peticions de violència institucional"*, visibilitzant el racisme i la xenofòbia que travessen els centres penitenciaris. Cal analitzar de manera crítica els perfils delictius de les dones migrades, la majoria d'elles empresonades per tràfic de drogues (sense ser consumidores, al contrari que les autòctones) i delictes contra el patrimoni (Jiménez-Bautista, 2015; Martín, *et al.*, 2007, vist en Cubells *et al.*, 2023). Aquests són delictes condicionats per la pobresa i la precarietat que precisen de polítiques feministes i antiracistes per abordar la problemàtica, que no afecta només a la salut pública, sinó que també implica les discriminacions i desigualtats que pateixen aquestes dones.

A més de les migrades, hi ha altres dones que pateixen una triple discriminació (masclista, racial i classista) dins i fora del sistema penitenciari: les dones gitanes. A l'Estat, aproximadament el 1,57% de la població és d'ètnia gitana (Comissió Europea, 2011), no obstant, representen entre el 25% i el 30% de les dones empresonades (Cruells i Igareda, 2005; Imaz i Martín-Palomo en Biglia i San Martín, 2007). Pel que fa a les desigualtats socioeconòmiques, existeixen evidències sobre la motivació de supervivència econòmica de la majoria d'actes delictius de les dones, que pretenen proveir-se d'uns ingressos amb activitats il·legals com furt, robatoris i tràfic de drogues, tot tenint en compte que la majoria de dones empresonades no tenen treball en el moment de la comissió del delictes (Torres, 2022). En aquest sentit, arran d'una visita que es va realitzar al Centre Penitenciari Quatre Camins durant el maig de 2023, l'equip del SIRECOVI³ va denunciar la dificultat de moltes persones empresonades de fer front al pagament de multes per delictes contra el patrimoni, que acaben

² Al 2022, aproximadament un terç de les internes eren estrangeres (167 de 478), i en el cas de la població penitenciària masculina eren gairebé la meitat (Departament de Justícia, 2022).

³ Sistema de registre i comunicació per a la protecció de víctimes de violència institucional

complint penes a presó per mancaça de mitjans econòmics (Associació Observa, 2023)⁴.

La població penitenciària és més consumidora de drogues que la població general, com es pot apreciar en les següents gràfiques d'elaboració pròpia, on, l'any 2022 es compara el consum dels últims 12 mesos de la població general i dels últims 12 mesos en llibertat de la població penitenciària, tant en homes com en dones (OEDA, 2022; Ministerio de Sanidad, 2022)⁵. Les dones abandonen el consum de drogues il·legals en major proporció a l'entrar en presó, però també acumulen més prescripcions de psicofàrmacs, igual que en la població general.

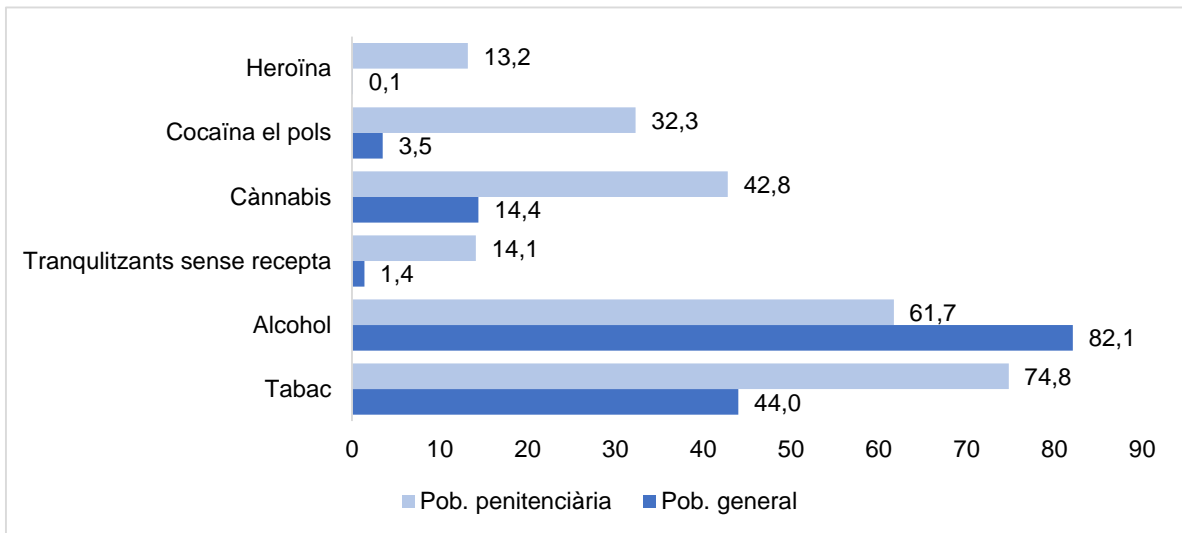
El consum de drogues és un fenomen multidimensional que impacta en la vida de les persones per causes molt diverses. La permanència del consum i els factors de risc estan condicionats per les construccions de gènere (Martínez, 2009), que s'han de tenir en compte en l'abordatge dels consums i dels tractaments a dones drogodependents, valorant la reducció de danys com a model de prevenció garantista de drets.

Segons un estudi de l'any 2010 (Gallego et al.), les dones internes són medicades en major mesura que els homes interns, malgrat ells declaraven majoritàriament patir problemes psicològics o d'addicció. Tanmateix, a l'estudi de Meléndez et al. (2023) es visibilitza la sobremedicació de les dones, com una tendència a solucionar els malestars amb tractament farmacològic de forma excessiva.

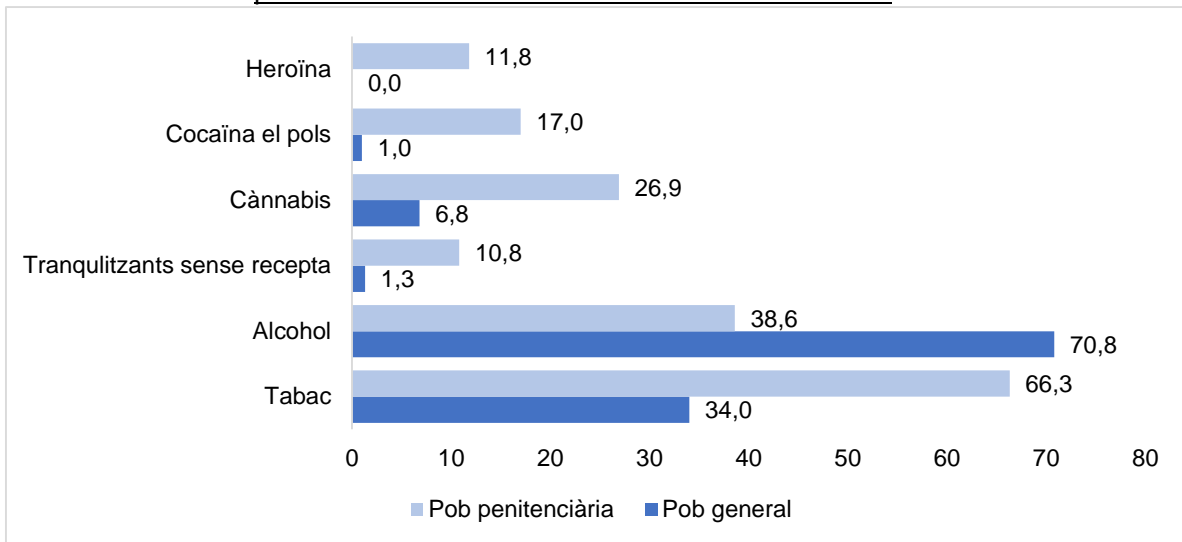
⁴ En aquest cas no parlem exclusivament de dones, ja que el racisme i el classisme són eixos, igual que és el gènere, que generen desigualtats i discriminacions també entre la població masculina. En aquest treball s'analitzen les necessitats de les dones i persones amb identitats dissidents, però no hem d'oblidar que la població reclusa masculina, malgrat gaudir de privilegis per raó de gènere respecte de les dones internes, també són susceptibles de patir violències i discriminacions que haurien de ser analitzades sota una mirada interseccional.

⁵ Aquestes dades estan estretes de memòries i informes estatals, que recullen i inclouen la informació de les administracions catalanes.

Consum de drogues d'hommes empresonats i en llibertat, a l'any 2022. Elaboració pròpia a partir de dades de l'OEDA i del Ministerio de Sanidad.

Consum de drogues de dones empresonades i en llibertat, a l'any 2022. Elaboració pròpia a partir de dades de l'OEDA i del Ministerio de Sanidad.

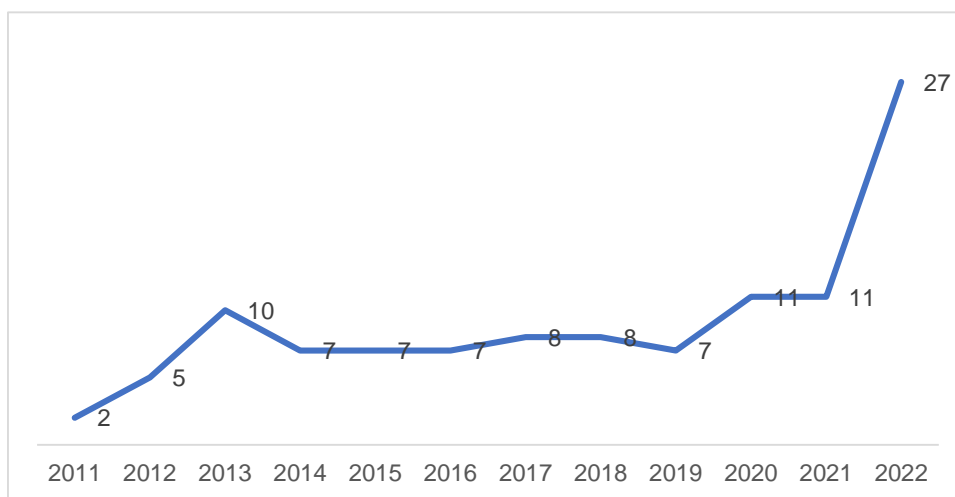

Segons dades estimades del 2016, el 9% de la població espanyola té un diagnòstic psiquiàtric, en contrast amb el 41,69% de la població penitenciària el mateix any (Justícia i Pau, 2022). En concret, la prevalença de diagnòstics d'ansietat i depressió entre les dones internes l'any 2020 supera àmpliament la de la població masculina i de la població general⁶ (*ibid.*)

⁶ Les dones empresonades pateixen ansietat en un 51,35%, davant del 36,75% dels homes i del 16,51% de la població general. Pel que fa a la depressió, es tracta d'un 11,08%, davant del 6,47% dels interns i del 6;56% de la població en llibertat.

El nombre de morts per suïcidi ha augmentat visiblement des de la pandèmia de la Covid-19, en població general i en població penitenciària, en la qual la progressió és de creixement des de fa anys (Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans, 2023).

Evolució de morts per suïcidi en població penitenciària. Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans, actualitzats fins el setembre de 2022. (2023)

Les dones empresonades acumulen també major quantitat d'ideacions suïcides (65,8%, davant del 61,4% dels homes), així com intents de suïcidi (12,1% davant el 8,1% dels homes), segons dades de la "Encuesta sobre salud y consumo de drogas en población interna e Instituciones penitenciarias" del Ministerio de Sanidad (2022).

Trobem una literatura molt escassa sobre el suïcidi en clau de gènere en la població penitenciària (Alcántara-Jimenez *et al.*, 2023), amb menor representació d'estudis sobre el sistema penitenciari d'Espanya i Catalunya que d'altres territoris, malgrat es reconegui la importància d'aprofundir en les causes diferencials d'aquest fenomen i hagi evidències d'una major taxa "d'ideació, autolesions i intents suïcides" entre les dones, i "un major número de suïcidis consumats" entre els homes (*ibid.*). Algunes autores, associen el risc de suïcidi amb el consum de drogues, amb el consum d'alcohol en dones amb trastorn depressiu major o amb les malalties físiques que com el dolor crònic

(*ibid.*). Com a factors protectors, s'indiquen les maternitats, la xarxa familiar o la feina dins de la presó.

Totes aquestes dades denoten un empitjorament de la salut mental de les dones a la presó, impactades per la privació de llibertat, la percepció de la qual està irrevocablement relacionada per la configuració dels espais, com es tracta amb més profunditat a continuació.

2.5 L'impacte del disseny arquitectònic dels equipaments penitenciaris

Al context legislatiu internacional destaquem les Regles mínimes pel tractament dels reclusos (ONU, 1995), revisades l'any 2015 amb el sobrenom de Regles de Nelson Mandela, i les Regles de Bangkok o Regles de les Nacions Unides per al tractament de les recluses i mesures no privatives de la llibertat per a les dones delinqüents (2011), no excloents entre elles sinó complementàries.

Les Regles de Bangkok, específiques per a la població penitenciària femenina, no es refereixen gaire a qüestions espacials. Únicament parlen del deure de comptar amb les instal·lacions necessàries per cobrir les necessitats d'higiene menstruals⁷ i de preveure "*en la mesura del possible*"⁸ que l'entorn per a la criança dels infants sigui com el de la resta de nens i nenes.

Són les Regles de Nelson Mandela les que s'aproximen, tímidament, als criteris arquitectònics necessaris per garantir els drets de les persones privades de llibertat, principalment per haver incorporat un apartat sobre allotjament, relatiu als espais més íntims, com són habitacions, lavabos i dutxes. Dins d'aquest apartat trobem algunes recomanacions superficials, com per exemple unes condicions adequades d'higiene i climàtiques, sobre ventilació, il·luminació, superfícies mínimes o volum d'aire. També es recomana disposar d'instal·lacions de sanejament adequades perquè les persones internes puguin

⁷ La Regla número 5 parla de "satisfer les necessitats pròpies del seu gènere", entenem que en referència a la menstruació, que no té a veure amb el gènere en el cas de les persones trans.

⁸ Regla 51.2.

satisfer les seves necessitats i instal·lacions de dutxa adequades i climatitzades. Aquesta regularització en termes d'adequació deixa un marge molt ampli a l'hora d'establir i aplicar criteris físics als edificis o complexes penitenciaris. Al mateix document, a l'apartat sobre dependències sanitàries s'insta a tenir dins de l'equipament penitenciarí instal·lacions d'atenció a la salut i instal·lacions especials per proporcionar les cures necessàries a les dones internes durant l'embaràs, sense cap requisit arquitectònic concret. Sobre disciplina i sancions, la regla 42 especifica que no es poden negar les condicions establertes sobre il·luminació, ventilació, climatització, sanejament o espai personal suficient a cap persona reclusa.

En relació al gènere, a més de les regles ja esmentades, trobem la 45, que es referència en les Regles de Bangkok sobre les sancions d'aïllament, indicant que no s'ha d'aïllar a les dones embarassades, els fills/es de les dones internes ni a dones en període de lactància. D'altra banda, s'explicita el dret de les dones a gaudir de visites conjugals en igualtat de condicions que els homes interns i, per últim, s'apunta que la vigilància de les dones ha de ser duta a terme per funcionàries. Tot i no fer referència explícita a la configuració espacial ni al gènere, destaquem la Regla 5.1, la qual dicta que les diferències entre la vida en presó i la vida en llibertat han de ser mínimes, atorgant indirectament una part de la responsabilitat sobre aquesta qüestió a l'arquitectura.

A nivell estatal, la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària, es refereix principalment a la dotació de dependències amb usos diferenciats dins dels establiments penitenciaris, amb especial concreció a l'article 13:

“Els establiments penitenciaris han de tenir en el conjunt de les seves dependències serveis idonis de dormitoris individuals, infermeries, escoles, biblioteca, instal·lacions esportives i recreatives, tallers, patis, perruqueria, cuina, menjador, locutoris individualitzats, departament d'informació a l'exterior, sales annexes de relacions familiars i, en general, tots els que permetin dur-hi a terme una vida de col·lectivitat organitzada i

una classificació adequada dels interns, en relació amb els fins que en cada cas els estan atribuïts". (p. 4)

Especifica també la necessitat d'espais adequats per a la prestació d'atenció sanitària, amb un article específic sobre la dotació d'espais equipats per assistir a dones embarassades, a dones en període de postpart i també parts que no arribin a l'hospital civil. Igualment, s'ordena la disposició d'una escola dins de la presó, per a la instrucció de les persones internes.

Dins del Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament Penitenciari, al Capítol IV sobre establiments penitenciaris, es reconeix que un centre o establiment és una entitat arquitectònica, tot i que en els següents articles no s'aporten criteris sòlids sobre configuració arquitectònica. El reglament es recolza en l'article 13 de la LOGP, insistint en diversos articles sobre l'obligació de classificar i separar a les persones internes. En aquesta normativa s'estableix el principi cel·lular, segons el qual cada intern/a⁹ ha de comptar amb una cel·la individual, excepte casos excepcionals. En relació amb les cel·les i habitacions, l'article 14 sobre habitabilitat, especifica que *"les cel·les i dormitoris col·lectius han de comptar amb l'espai, llum, ventilació natural i mobiliari suficients per a fer-los habitables, així com de serveis higiènics"*.

El Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya, que regula l'execució penal com a competència autonòmica¹⁰, aporta concreció sobre la varietat d'espais en funció de l'ús. Entre aquests espais, estan per exemple les unitats que funcionen per dur a terme formes especials d'execució, com són les unitats dependents o les unitats de mares; o els establiments especials amb caràcter assistencial, com són les unitats hospitalàries o les psiquiàtriques.

⁹ Tots els textos legals consultats en aquest estudi, a excepció de les Regles de Bangkok, específiques sobre dones recluses, utilitzen el masculí universal excepte quan es refereixen específicament a les dones. Per tal de visibilitzar-les, nosaltres utilitzarem en tot l'estudi el femení o fórmules inclusives per fer referència a població general, masculina i femenina en conjunt.

¹⁰ Segons l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, article 168.

El disseny arquitectònic té impacte en el funcionament dels centres penitenciaris, igual que en qualsevol altre equipament, ja que les conductes de les persones són diferents en funció de l'ambient. No obstant, no és una solució a tots els seus problemes o potencials conflictes (García Basalo, 2018), molts provocats per les situacions de vulnerabilitat i discriminació en relació amb les pròpies dinàmiques penitenciàries, com s'ha comentat en apartats anteriors.

En el cas de les dones a Catalunya, pateixen, a més, el perjudici de residir en mòduls dins de presons dissenyades per a homes i ocupades majoritàriament per ells (Almeda, 2005; Esquina *et al.*, 2022). Això provoca que les mesures de seguretat, espacials, socials i normatives, siguin massa severes per a les dones en relació al tipus de delictes i perillositat que plantegen, en contraposició als perfils masculins. Tornant breument a la legislació internacional, la Regla 76 de Nelson Mandela proposa com a tècnica de supervisió la seguretat dinàmica, que actua des de la interacció personal i la mediació com a mesures de prevenció per part dels professionals (García Basalo, 2018). Aquesta norma és d'aplicació per a tota la població penitenciària, sent encara més recomanable per a les dones, ja que de forma desproporcionada en relació amb la resta de la població, han viscut múltiples violències físiques, psicològiques i sexuals des de la infància. Aquestes complexes biografies agreugen el patiment durant l'experiència penitenciària, molt per sobre dels homes empresonats (Jewkes *et al.*, 2019). Introduir pràctiques de cures davant del trauma suposa no només realitzar canvis estètics que milloren la percepció de forma superficial, sinó repensar els espais que recorden constantment la privació de llibertat, com són els:

“llargs passadissos, passadissos en angle recte amb escassa visibilitat, escales metàl·liques, superfícies dures, barrots en les finestres, portes que sonen, claus que dringuen, una cultura d'oficials masculista i performativa, i tots els altres senyals estètics i auditives associades al confinament”¹¹ (ibid., p.2).

¹¹ Traducció pròpia.

L'arquitectura ha de deixar de referenciar-se en models anteriors i desenvolupar una nova tendència, igual que ha succeït amb altres equipaments (escoles, hospitals, residències, recursos per a persones consumidores de drogues), on ha pogut empatitzar en diversos graus amb les necessitats de les persones usuàries (*ibid.*).

Des d'una perspectiva de drets, que no està contraposada ni exclou la mirada des de la justícia (Derrida, 2005, vist en Betriu, 2022), s'ha d'evitar que les presons siguin la màxima expressió de l'arquitectura hostil, entesa com “*la provisió d'elements restrictius*” i a la vegada “*la sostracció d'elements essencials*” (*ibid.*, p.103). I una de les maneres de complir amb aquesta premissa és, precisament, dotar d'urbanisme als equipaments.

2.6 Urbanisme feminista

Tradicionalment, l'urbanisme i l'arquitectura s'han considerat matèries neutres, és a dir, que la manera de dissenyar els diferents espais no beneficiava ni afectava cap persona o col·lectiu. Però, des dels anys 70, el feminisme ha demostrat que això no és cert i ha treballat per **posar la vida de les persones al centre de les decisions urbanes**. Vivim en una societat desigual en què les persones tenim diferents oportunitats i obligacions depenent de si som dones, homes o tenim identitats sexuals dissidents, i aquesta desigualtat es veu reflectida en la manera com es construeix l'espai.

Històricament els espais s'han dissenyat seguint i perpetuant els rols de gènere i des d'una visió androcèntrica. És a dir, partint d'un model de ciutadà associat a un home blanc de classe mitja amb un treball remunerat a temps complet, a qui se l'associa com el centre i la norma del món, sent aquest universal masculí al que la resta de la societat ha de respondre. Aquesta mirada androcèntrica del món, també ha vinculat aquest model d'home a l'espai públic, allò productiu, racional i important, mentre que a les dones se les ha assignat a l'espai privat de la llar, les tasques domèstiques i de cura no remunerades, allò emocional, informal i íntim. Aquesta falsa divisió dels espais també comporta una valoració diferent de les persones i de les activitats que les duen a terme, atribuint un valor superior a allò masculí i públic i devaluant les tasques relacionades amb

la cura de les persones i de la llar, de les quals les dones continuen sent majoritàriament responsables.

I és en aquest context que també han estat dissenyats els equipaments penitenciaris, basats en un model d'home, sense tenir en compte la diversitat de persones que arriben als serveis penitenciaris, ni les seves necessitats diferenciades per gènere. Per això trobem que, en especial, els mòduls de dones a les presons d'homes no responen a les necessitats de les dones, vinculades al seu cycle vital, al tipus de règim, a les relacions afectives i familiars, entre d'altres.

Davant d'aquesta manera de simplificar la realitat de l'urbanisme tradicional, l'urbanisme feminista treballa des de la **perspectiva feminista interseccional**, aportant una visió més àmplia de les persones en plantejar que les dones, els homes i identitats sexuals dissidents viuen i experimenten l'espai de maneres diferents i té en compte la diversitat més enllà del gènere, incorporant altres característiques que influeixen en la manera com les persones experimenten els espais: origen, racialització, edat, religió, discapacitat, etc. Per tant, l'urbanisme feminista posa la vida de les persones en el centre de les decisions urbanes, tenint en compte la diversitat de les persones i analitzant com els rols de gènere influeixen i tenen implicacions directes en l'ús i gaudi de les nostres ciutats.

L'urbanisme feminista, per tal de trencar amb les desigualtats de gènere que s'han reproduït en el disseny i construcció d'espais, treballa a través de 3 eixos transversals:

- Canviar les prioritats posant la vida en el centre de les decisions urbanes

La vida quotidiana està formada per diferents esferes: productiva (treball remunerat), reproductiva (cura de persones i de la llar), personal (oci, esport i cura) i comunitària (millora de la societat o la comunitat on es viu). Totes s'han de tenir en compte a l'hora de planificar i dissenyar els espais on vivim.

L'urbanisme feminista dona el mateix valor a les quatre esferes de la vida quotidiana, i en particular, visibilitza les tasques reproductives i de cura, majoritàriament no remunerades i dutes a terme per dones, amb la finalitat que

a través de l'urbanisme aquestes tasques s'arribin a valorar socialment i s'aconsegueixi que acabin sent de responsabilitat col·lectiva i social, i no exclusives de les dones.

En el context concret dels equipaments penitenciaris, per deixar de considerar-los com a espais residuals d'una societat imperfecta i veure'ls com a espais de transformació social real, s'ha de posar el focus en l'equiparació de les 4 esferes de la vida quotidiana i, per tant, els espais de treball, estudi, cura i tasques domèstiques i oci s'han de dissenyar responenent a la diversitat de dones i identitats dissidents que viuen en un centre penitenciari. A més, en els equipaments penitenciaris l'activitat que es desenvolupa en aquests està i ha d'estar constantment connectada amb el món extern i que la vida de les dones transcorre tant a dins com a fora: les dones reben visites, surten de permisos, entitats externes fan activitats a la presó i als equipaments, les internes fan activitats de tot tipus a fora, la condemna o una part d'aquesta es pot complir fora de la presó, en centres oberts, en unitats dependents i inclús al domicili. Per tant, la seva vida quotidiana inclou aquesta complexitat d'ús i activitats en diferents espais.

- Fer espais i ciutats segures per a totes i tots lliures de violències masclistes

La seguretat urbana històricament no ha incorporat l'abordatge integral de les violències masclistes que les dones viuen en el continu dels espais públics-comunitaris-privats. Les dones veuen condicionat el seu dret a la ciutat (les seves oportunitats i drets socials, culturals, econòmics) per les violències masclistes que també viuen en l'espai públic. És essencial incloure aquestes violències en l'urbanisme, però també les percepcions de seguretat diferenciades de dones i persones amb identitats dissidents. A les dones se'ns socialitza des de petites a tenir por a l'espai públic i a la nit i, això impacta en l'ús i gaudi que fan de la ciutat i els diferents territoris. Però a més les percepcions de seguretat són diverses pel gènere i per altres variables identitàries. Les dones tendeixen a tenir por a violències sexuals, vinculades a la part més íntima dels seus cossos, mentre els homes tendeixen a tenir por a robatoris, furts i altres tipus de violència física. I són les dones les que limiten la seva mobilitat i les seves activitats per por en major mesura que els homes.

En el context penitenciari, cal tenir en compte que una gran majoria de dones en règim penitenciari han viscut violències masclistes abans de ser penades. Això no només influirà en la seva salut física i mental a la presó i altres equipaments penitenciaris, sinó també en les percepcions de seguretat que tenen les dones respecte als espais. Per tant, és essencial respondre a les percepcions de por i seguretat que tenen les dones internes i també les de les dones treballadores, per conèixer les amenaces a la seguretat de les persones i fer propostes de disseny per a la millora de la seguretat. Tal com assenyala la Paula Montero (2022), no es pot obviar que els elements arquitectònics habituals d'una presó produeixen angoixa, despersonalització i agreujament de traumes patits, per exemple: passadissos llargs, camins amb angles rectes amb línies de visió deficientes, materials metàl·lics, superfícies dures, reixes a les finestres, portes que ressonen, espais amb manca d'intimitat, i d'altres senyals estètiques i auditives associades a l'empresonament.

També caldrà respondre a les percepcions de seguretat de les dones que surten a treballar, de permís o estan en règim obert, en relació a l'emplaçament de la presó al barri i en relació a les xarxes de mobilitat.

Integrar una visió de seguretat urbana amb perspectiva feminista implica també aplicar els sis principis de seguretat feminista perquè un entorn contribueixi a ser percebut com a segur. Això implica que cal dissenyar aquest entorn per a que sigui: vital (vinculat amb poder escoltar i ser escoltada), equipat (on el espais estiguin equipats, mantinguts i nets), senyalitzat (que permetin orientar-se i per tant saber on estàs i on vas), visible (que permeti veure i ser vista), vigilada/cura (que respongui a la possibilitat de demanar i accedir a ajuda) i comunitari (espais que estiguin pensats amb la participació de les dones).

- Incrementar la participació activa i l'experiència de les dones

L'urbanisme feminista considera que les persones expertes d'un territori són les persones veïnes que l'habiten, i en particular, les dones i persones d'identitats sexuals dissidents. Són les dones les que acostumen a acumular un coneixement més extens i complex dels territoris que habiten per la doble i triple jornada que se'ls continua atribuint, que fa que coneguin les necessitats

quotidianes vinculades a les diferents activitats: les productives, les de cura i domèstiques, i la seva gestió. Però a més són les dones les que històricament han estat excloses i invisibilitzades en projectes d'urbanisme, mobilitat i arquitectura. És per això que és essencial garantir i prioritzar la participació de les dones en la seva diversitat, com a usuàries i com a tècniques, per a incorporar i valorar la seva experiència quotidiana.

Per tal de seguir incorporant la perspectiva feminista a les presons, cal seguir dotant de valor i contingut el "Model de Participació i Convivència", que és un projecte en desenvolupament a les presons i veure com es pot potenciar la participació des del disseny dels espais.

Aquests tres eixos transversals de l'urbanisme feminista es poden aplicar a les diferents variables urbanes: mobilitat, equipaments, espais públics, habitatge. En l'anàlisi dels equipaments penitenciaris existents i futurs, cal centrar-se en com integrar la perspectiva feminista com a equipament, però també com a habitatge, en relació amb els espais comuns a l'aire lliure. I alhora cal respondre a la seva vinculació amb l'exterior, tenint en compte la connexió amb la xarxa de mobilitat i transport públic.

2.6.1 L'espai penitenciari com a equipament

La presó, els centres oberts i les unitats dependents són equipaments públics que, per una banda, s'emplaça en un barri, en una ciutat i es suma a la xarxa d'equipaments d'aquell territori. Per tant, caldrà pensar la seva relació i comunicació amb aquest entorn en quant a la ubicació, l'accés i la comunicació prioritzant els modes de mobilitat sostenibles i accessibles (a peu, en bici i en transport públic). Per altra banda, els serveis penitenciaris són equipaments multifuncionals, que integra espai per viure, espais comunitaris, espais educatius i formatius, espais de treball, espais de salut i espais d'oci. Els equipaments i els serveis que es dissenyin per a les diferents activitats quotidianes han de respondre a les necessitats de les dones en la seva diversitat. Per exemple, si es pensa en un equipament esportiu, cal diversificar quines activitats s'ofereixen. En la majoria de presons, la pista de futbol i bàsquet és central, però aquest són esports majoritàriament masculins,

sobretot el futbol. Per tant, cal pensar quins esports són de preferència de les dones i també en els diferents cicles de vida i edats, valorant aspectes que han sortit en els tallers, com per exemple, pensar en sales de màquines on els equipaments responguin a l'ergonomia de les dones, en espais per poder caminar a l'aire lliure, en una piscina que es pugui fer natació tot l'any.

Els espais interiors han de donar cabuda també a les necessitats de la diversitat de persones treballadores, eliminant jerarquies quant a l'espai, facilitant accés a serveis d'office, menjador, vestuari o lavabos, espai de lactància i garantint condicions ambientals i de salut. Els llocs per a les persones treballadores i usuàries han d'estar senyalitzats de manera clara, llegible i amb un llenguatge i grafisme no sexista, informant de l'oferta, orientant quant a ubicació i accessibilitat i també visibilitzant el rebuig a les violències masclistes. Els espais interiors també han de ser corresponsables de les cures, per exemple, dotant els vestidors i els lavabos, tant d'homes com de dones i persones no binàries, amb canviadors o altres elements de suport a la cura. La gestió dels equipaments, els seus horaris i la seva programació han de respondre a la diversitat de persones usuàries i treballadores que l'utilitzen, assegurant, per exemple, la percepció de seguretat del personal que acostuma a fer tasques en horaris de baixa activitat —majoritàriament nocturns— i diversificant-ne els usos i horaris.

És essencial també pensar l'equipament en relació a les visites de familiars i sobretot d'infants i joves, pensar on s'ubiquen els espais de comunicacions i visites, tot evitant la visibilitat d'aquells elements de seguretat física que poden tenir un impacte emocional (barreres i concertines).

Els espais intermedis d'accés als equipaments han d'atendre la diversitat, assegurant l'accessibilitat a les entrades i accessos, amb portes automatitzades mitjançant botons, recorreguts podològics tàctils per respondre a la diversitat funcional i senyalització visible, llegible i inclusiva dels serveis que es troben a la infraestructura, com lavabos i fonts d'aigua. Alhora, els espais d'espera han de respondre a les diversitats funcionals i de cura, amb lloc per guardar cotxets, carros de la compra, entorns infantils amb mobiliari que permeti l'ús dels serveis amb persones dependents (canviadors, troncs per a nadons, etc.), amb

cadires amb braços i amb zones reservades per a persones amb cadires de rodes. Els espais d'atenció també han de poder respondre a diferents situacions: atendre persones dempeus, assegudes, amb acompanyants, en un lloc obert o en un altre de més confidencial.

2.6.2 Els centres penitenciaris com a espai habitat

Els equipaments penitenciaris esdevé el domicili forçós de les dones durant la seva estada. En el disseny de les unitats i les habitacions cal respondre a les necessitats diferenciades i reconèixer la cura i les tasques domèstiques i trencar amb les jerarquies entre usos i subjectes.

En la majoria de promocions d'habitatge, quan es defineix el programa funcional, els espais reservats per a les tasques reproductives són reduïts al mínim, delimitant-los exclusivament a la cuina i al safareig, sense qüestionar els requeriments i les funcionalitats en relació amb la resta d'activitats i espais, ni la seva mida, ni la seva organització. En l'articulació i la distribució espacial, es continuen repetint les estructures jeràrquiques i rígides de la família nuclear patriarcal, que queden reflectides, entre d'altres, en la consideració nul·la del treball reproductiu i les seves necessitats. I això d'alguna manera s'ha traslladat també a la configuració de les unitats i les habitacions als equipaments penitenciaris. Prova d'això és l'obligatorietat que tenen les dones de rentar-se la seva roba interior i la roba de les criatures a la unitat de mares, però sense l'espai adequat ni els elements necessaris per poder fer-ho amb dignitat. O bé, l'obligatorietat de compartir lavabos i dutxes en alguns mòduls de dones o en una habitació. Per tant, en les unitats de dones és essencial que els lavabos i dutxes es dissenyin pensant en les necessitats diferenciades de les dones. També cal que s'incorpori el cicle de la roba, als espais pels quals passa des que està bruta fins que està neta i tornem a guardar-la a l'armari, per tal de que estiguin dissenyats amb una perspectiva de gènere i atenent aquesta tasca quotidiana. De la mateixa manera, caldrà pensar com en les unitats de dones es pot visibilitzar, valorar i dotar d'un espai digne per a la cuina i el menjar. O bé, com incorporar el tractament de residus i el seu reciclatge.

En la configuració dels habitatges gairebé mai no es té en compte la participació de les persones que les habitaran perquè aquests puguin definir les seves necessitats i, basant-s'hi, pensar com es poden resoldre des de les característiques físiques de l'espai. No tenir en compte la diversitat de necessitats i no incloure la participació de les seves habitants en la definició del programa de l'habitatge és una cosa que respon a la lògica imperant d'intentar estandarditzar els usos i les activitats que desenvolupen les persones.

És imprescindible que les dones en diferents règims penitenciaris puguin participar en el procés de definició del projecte per explicar les seves necessitats i que l'espai s'hi adapti. Per tant, és essencial tenir en compte les contribucions que les dones internes han fet en els tallers que s'han realitzat a dos mòduls de dones.

L'existència de zones intermèdies en els projectes d'habitatge és necessària per generar espais de trobada i estada entre l'espai íntim i descans i l'espai d'esbarjo i socialització, com pot ser un pati o una sala de dia. Les zones intermèdies permeten crear espais d'ús compartit, d'accés, d'espera, de cures, que pugui tenir espai per seure o bé un espai intermedi de joc en el cas de les unitats de mares.

2.6.3 Els equipaments penitenciaris i els seus espais de relació

L'espai públic (comunitari i de relació) és el lloc quotidià de les relacions casuals o habituals amb els altres, dels jocs, del recorregut diari entre les activitats i la trobada. Per això, no pot ser un espai de trànsit, ha de ser un espai on puguem desenvolupar diferents activitats d'oci, socialització, joc, cura, comunitàries... Ens hem de preguntar sobre qui fa servir els espais de relació, sinó també sobre qui no l'està utilitzant i per què. És a dir, com es pot dissenyar el carrer major, els patis, les sales de dia, etc. per tal de que siguin realment espais de relació, estada i socialització i no espai de pas o sense ús. Les característiques d'accessibilitat, seguretat, mobiliari, o de connexió en condicionen l'ús i el gaudi. Aquestes dades reflecteixen la importància quantitativa i qualitativa de construir espais públics que puguin ser emprats per tothom. Moltes vegades, una rampa o un banc amb un reposa-braços i un

reposa-espatlles marquen la diferència perquè algú amb una malaltia crònica o puntual pugui utilitzar aquests espais.

Els espais de relació i a l'aire lliure de la presó han d'estar pensats com a espais pròxims en relació a altres espais on es realitzen activitats comunitàries o col·lectives, com el menjador, la cuina, les sales de formació, les sales de tractament, el gimnàs, la botiga, etc. Han de ser espais equipats amb bancs al sol i a l'ombra, taules, papereres, fonts d'aigua, amb vegetació i arbrat, amb espai per poder tenir un hort o jardí comunitari, amb accés directe als lavabos. També han de ser espais accessibles, sense barreres arquitectòniques que limitin el seu ús o contribueixin a la percepció d'inseguretat perquè creen llocs amagats. Cal que siguin accessibles des d'un punt de vista físic per a persones amb diferents tipus de diversitat funcional, que es puguin utilitzar tant per al descans com per a la socialització, paviments que permetin el trànsit en cadira de rodes, baranes, rampes..., que no hi hagi obstacles enganxats a les façanes o que els elements tinguin continuïtat fins al terra per facilitar l'ús de les persones amb deficiències visuals; que l'espai i els elements estiguin pensats per a diferents tipus de cossos i alçades. Els espais han de propiciar també l'autonomia en referència a la percepció de seguretat; per això han d'estar ben il·luminats, sense obstacles visuals com cantonades, racons o espais foscos, amb bona senyalització perquè sigui fàcil orientar-se tant per l'espai com per l'entorn.

2.6.4 Els equipaments penitenciaris en xarxa i comunicació amb l'entorn

L'accés a un equipament penitenciari també està subjecte al gènere, la classe, l'origen i altres condicionants socials. Aquestes infraestructures s'utilitzen quotidianament i és essencial garantir l'accessibilitat i l'asequibilitat de la connexió i comunicació amb l'equipament, amb formes de mobilitat sostenible com anar a peu, en bici i en transport públic, pensant no en una mobilitat individual, sinó en una mobilitat on les persones familiars arriben acompanyades i de diferents punts del territori.

Cal tenir en compte que les dones a nivell català tenen uns patrons de mobilitat més sostenibles que els homes, ja que es desplacen en major mesura a peu i

en transport públic. Tot i que els sistemes de mobilitat històricament han estat pensats des de la mobilitat androcèntrica d'un home que viatja sol d'un punt A a un punt B en vehicle motoritzat. Per garantir la mobilitat en relació a l'equipament penitenciari, tant de treballadores, visites, familiars com de les internes que surtin a treballar, de permís o en règim obert, és essencial prioritzar en el nou emplaçament la mobilitat sostenible a peu, en bici i en transport públic.

La ubicació ha de fomentar l'autonomia i l'accessibilitat, tenint cura dels camins per arribar a peu o bici, així com la possibilitat que hi hagi vies alternatives i segures. Per això, cal garantir la vitalitat, el manteniment, la il·luminació o la ubicació de parades de transport a prop de l'equipament, i que els horaris del transport públic estiguin coordinats amb els seus horaris i serveis de l'equipament. Cal pensar no només en un aparcament per a cotxes, sinó com i on s'ubiquen les parades de transport públic properes als equipaments penitenciaris, on es poden aparcar les bicicletes i patinets, o on ubicar una estació de Bicing. També en el disseny de la xarxa de mobilitat en relació als equipaments penitenciaris caldrà assegurar la implementació dels 6 principis de seguretat des d'una perspectiva feminista i per tant, que hi hagi una xarxa d'itineraris segurs.

2.7 Alguns exemples de bones pràctiques

Algunes corrents criminològiques del segle XX han ajudat a generar equipaments penitenciaris dissenyats amb una pretensió de funcionalitat fonamentada en l'assistència social, amb unes condicions molt diferents de les tipologies que trobem al territori català. Cal destacar el model nòrdic, sorgit a partir de l'any 1962 amb l'Scandinavian Research Council of Criminology, organització que va posar consciència sobre la relació de la criminalitat amb el context ambiental i social, "i amb factors com l'educació, la salut, el sistema econòmic i les polítiques de benestar". En general, d'aquest model destaca la concepció sobre els sistemes de seguretat, apostant per una alta permissivitat en el moviment autònom, en l'autonomia sobre el seu espai (fins el punt de que els interns tinguin claus de les seves cel·les), en la responsabilitat sobre les seves activitats i necessitats de la vida quotidiana (feina, preparació d'àpats,

per exemple). Arquitectònicament, és molt determinant la tipologia edificatòria (escala humana i quotidiana, no macro), en la diversitat d'espais per realitzar activitats, i en el contacte amb la natura (Francés i Restrepo, 2019).

Seguint la tendència de la xarxa de centres Maggie's Cancer Care¹², es va projectar la presó de dones de Inverclyde, Escòcia, en un solar prèviament destinat a un centre per a homes. Es va mantenir el mateix pressupost i es va comptar amb un equip de disseny conformat per arquitectes i professionals del Servei de Presons Escocès, concretament d'un grup anomenat Women Offender Group. Aquest equip va posar el focus en les necessitats i vivències de les dones empresonades, projectant emprar els recursos en materials que minimitzin el trauma en comptes de en dispositius de seguretat. El disseny evitava els passadissos longitudinals i les cantonades, utilitzant corbes i ondulacions, també superfícies càlides i acabats domèstics. L'equipament no tenia cel·les, sinó habitacions amb lavabo inclòs, sense barrots inspirades en les residències estudiantils. D'altra banda, el disseny dels espais comuns estava més pròxim als equipaments cívics, comptant també amb espais oberts d'horticultura, cura d'animals, i jardí terapèutic per mares i famílies (Jewkes *et al.* 2019). El projecte es va arxivar al 2015 i no es va construir mai. No obstant, aquest procés, conjuntament amb el model nòrdic, van inspirar al Irish Prison Service per projectar una altra presó de dones a Limerick, Irlanda, inaugurada a l'any 2023.

La presó de dones de Limerick a Irlanda

Montero (2022) ja fa una revisió dels equipaments penitenciaris per dones que s'han començat a dissenyar amb perspectiva de gènere. En aquesta revisió es recull les característiques de la presó de Limerick. Ubicada en un ala d'un edifici del segle XIX, s'ha reacondicionat tenint en compte els criteris ja esmentats en relació a la cura dels traumes, amb criteris de qualitat dels materials i d'espais d'autonomia (habitacions tipus apartament, per exemple).

¹² Es tracta d'una xarxa de centres d'atenció sanitària al Regne Unit i Hong Kong, caracteritzats per les qualitats arquitectòniques, dissenyades amb l'objectiu de mitigar els efectes del trauma i el dolor.

Plànol de l'equipament entorn al pati central

“El disseny s’allunya de la sensació institucional de llargs i rectes passadissos amb cantonades plenes de punts cecs. Per contra, s’han introduït corbes estèticament agradables en l’estructura.

Disposa d’una àrea de recepció lluminosa, brillant i oberta, amplis espais habitables i sense reixes a cap finestra. Una escala que connecta els dos nivells de la unitat d’allotjament es dobla suaument cap un gran forat ovalat allargat dels sostres, revelant una claraboia que aporta llum als espais socials de part baixa. I totes les habitacions connecten a un jardí curvilini ple d’arbres madurs, plantes exuberants i seients de fusta. La visió arquitectònica té similituds amb el disseny de Maggie’s Oldham de dRMM, on creix un abedul al centre de l’edifici i amb la llum natural, la vegetació.

L’interior del centre té una paleta de colors relaxants de lila i blau pàl·lid en les àrees comunes i cremes i grisos càlids en les habitacions.

Limerick no disposa de cel·les d'immobilització, però pot ser més eficaç per prevenir el suïcidi i les autolesions al ser un entorn agradable i acollidor. De fet, els accessoris i mobles es poden trobar en residències d'estudiants.

També s'han repensat els espais de comunicacions amb les famílies. La sala de visites té una paret amb vidre amb vistes als jardins i inclou un espai a l'aire lliure i una àrea de llocs per a infants. L'interior té seients en còmodes cabines per permetre una conversa privada. Està decorat en colors brillants i aporta sensació de normalitat, com si ens trobéssim a un cafè.

Les persones responsables del projecte de la nova presó van instar a l'equip d'arquitectura que es van presentar al concurs, a repensar sobre les seves idees preconcebudes sobre les presons; es va demanar als quatre preseleccionats (tots homes) que pensessin com seria una "arquitectura d'esperança" per les dones, a imaginar si una familiar seva no només estaria segura en aquesta nova presó sinó si dins d'aquest entorn podria evolucionar.

El disseny guanyador és un canvi radical per al Servei Penitenciari Irlandès i també va ser la segona proposta més cara. Es prioritza la innovació arquitectònica per sobre del cost. Pot semblar una utopia arquitectònica però hem de tenir en compte que conceptes com "normalització" i "trauma-informat" han guanyat terreny ràpidament dins del disseny rehabilitador. Però, aquestes idees poden fracassar no perquè no marquin una diferència de qualitat de vida quotidiana, sinó perquè és poc el que poden fer per abordar les condicions estructurals més amplies i a llarg termini." (Montero 2022).

3. Marc metodològic aplicat

En aquest estudi, i partint de l'epistemologia feminista de Col·lectiu Punt 6, - basada en la investigació participativa que posa al centre i en valor el saber i l'experiència de les dones, - s'ha combinat la revisió de documentació i l'observació dels equipaments penitenciaris amb tallers i entrevistes grupals amb dones en situació de presó.

A continuació, es detalla les activitats portades a terme per tal d'elaborar aquest estudi sobre les necessitats dels equipaments penitenciaris.

3.1 Revisió de la informació existent i dels anàlisis realitzats

S'han revisat informes i dades tant de recerques realitzades anteriorment com d'altres equips de la macro recerca que analitzen les necessitats de les dones en els sistemes d'execució penal. Alhora s'ha partit de la revisió de treballs realitzats a la presó de Wadras i a las unitats de dependents que van portar a càrrec al 2005 Marta Fonseca de Col·lectiu Punt 6, amb Zaida Muxí, i on es recollien necessitats de les dones i de les dones mares que estaven a presó en diferents règims. També s'han revisat les normatives, dissenys funcionals i altres documents dels serveis penitenciaris.

3.2 Observació dels equipaments amb entrevistes a equips:

L'organització de les visites de revisió dels equipaments penitenciaris ha estat acompanyada per la Direcció General d'Afers Penitenciaris i l'Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista i es va plantejar a diferents nivells d'aproximació als serveis penitenciaris existents en Catalunya per a dones.

S'han fet observacions participants als diferents equipaments penitenciaris de dones: presons de Wadras, Brians I, Puig de les Bases, Mas Enric, Presó de Ponent; COTA de Tarragona; Unitats dependents Segrià, Punt i Seguit, Barcino, Àgora. També es va visitar Brians II tot i ser equipament només d'homes. En totes les visites d'observació es van revisar els equipaments amb els equips de tractament. Per tant, l'observació va anar acompanyada de recollida d'informació a través de l'experiència d'aquestes persones, en format

d'entrevistes obertes, en visites d'entre 2 i 5 hores. En la majoria de les observacions dels centres penitenciaris hi han participat 3 persones de l'equip investigador, mentre que en els centres oberts i les unitats dependents hi han participat dues persones. Cada investigadora ha recollit les observacions en un diari de notes que després s'ha compartit i analitzat en equip. Aquest diari de notes recull observacions dels espais i també apunts de tota la informació que ens van donar de manera verbal les persones que ens van acompanyar en les visites i ens van compartir el seu coneixement. Cal destacar que a dins dels equipaments penitenciaris no estava permès entrar ni telèfons mòbils ni gravadores de veu ni càmeres de foto. Per tant, els tres diaris de notes han sigut essencials per recollir i contrastar la informació recollida.

3.3 Taller participatiu amb dones dels serveis penitenciaris

Es van fer dos tallers participatius amb dones, un a Mas Enric (8 dones participants i un a Puig de les Basses (12 dones), per poder recollir de primera mà les necessitats de les dones en situació de presó en quan als diferents espais que utilitzen. Els dos tallers van es van iniciar amb una breu explicació del projecte de recerca i explicant les activitats que faríem en el taller. Es van proposar dues activitats, un exercici individual i un exercici grupal. En l'exercici individual, es va demanar a les participants que descrivissin o dibuixessin la seva quotidianitat als espais que utilitzen. Es van repartir fulls A3 i també se'ls va demanar fer un llistat de les activitats que fan i on les fan o que facin un dibuix amb una línia que seguís el seu itinerari i on anirien marcant i apuntant els espais que utilitzen. Un cop dibuixada o escrita la seva quotidianitat, es demanava que marquessin algun aspecte favorables (gomet verd) i 3 desfavorables (gomet vermell), és a dir, els aspectes que condicionen el seu benestar. Una vegada fet l'exercici individual es va demanar a les participants compartir el seu exercici, sobretot centrant-se en compartir els aspectes favorables i desfavorables que condicionen el seu benestar. L'objectiu era llistar els dos aspectes, obtenir una visió conjunta i fer un resum. A partir del resum, es va convidar a les participants a fer proposicions de millora, dels aspectes individual (per exemple a l'habitació) i l'altre pels aspectes comuns (per exemple el pati).

Cal remarcar que en els dos tallers ens va acompanyar personal de tractament i personal de seguretat del mòdul. La presència del personal de seguretat del mòdul va condicionar la lliure participació de les dones, sobretot en un dels centres. La persona de seguretat en el primer taller va interrompre el relat d'una de les dones internes, que a més era migrada, negant les seves aportacions i amenaçant-la. Aquest fet va canviar tota la dinàmica següent del taller, on les dones migrades van deixar d'intervenir i participar. En el segon taller, des de l'inici es va demanar al personal de seguretat que no intervingués en la dinàmica del taller i que es cenyís al seu paper de vigilància. Tot i així, la seva presència va condicionar les aportacions de les dones, ja que l'identificaven com la persona que té el poder d'aplicar sancions en el mòdul i això va condicionar que les dones no es poguessin expressar obertament.

Els tallers van tenir una durada d'entre una hora i hora i mitja i es van recollir tots els materials escrits per poder després fer l'anàlisi de la informació. A través del material escrit per les dones i del diari de notes recollit per la investigadores es va poder fer un anàlisi de la vida quotidiana de les dones internes, els aspectes favorables i desfavorables dels diferents espais. En un dels centres, la persona de tractament ja havia fet un taller com a part del Programa Participació i Convivència amb les dones internes, en el qual ja havíem recollit demandes de millora dels espais. Aquest recull també es va revisar al taller participatiu posterior i es va incorporar a l'anàlisi. També es van fer entrevistes grupals a les experiències modèliques visitades al Centre de Famílies d'Aranjuez i Centre Obert de mares de Sevilla on van participar les dones residents en aquests centres. Al Centre de Famílies d'Aranjuez hi van participar 15 dones i al Centre Obert de mares de Sevilla hi van participar 6 dones.

3.4 Taller amb entitats col·laboradores amb centres penitenciaris

Es va fer un taller amb personal de diferents entitats col·laboradores que desenvolupen activitats als centres penitenciaris amb dones per tal de recollir també des de la seva perspectiva quines necessitats d'espai sorgien alhora de

realitzar activitats amb les dones. En aquest taller hi va participar la Fundació Ared, Cúrcuma, El Safareig i FAGIC.

3.5 Reunions de treball i coordinació

S'ha fet reunions de coordinació i treball amb l'equip del CEJFE que també han proporcionat informació per a aquest estudi. Alhora s'ha treballat coordinadament compartint coneixements i informació amb l'equip de professionals que estan fent projectes concrets per a la població de dones, en particular, pel Pla funcional de la futura presó de Dones de Zona Franca. Aquestes reunions van ser importants per poder compartir coneixements des de diferents disciplines. Al llarg de l'estudi, també s'ha participat de les reunions amb els altres equips de l'estudi on s'ha après de les altres problemàtiques estudiades al macro projecte, que estan totes estretament vinculades amb l'equipament i l'espai.

3.6 Estudi d'experiències modèliques i referents

S'ha revisat i compilat informació d'experiències, mesures, programes i accions que s'hagin desenvolupat en altres contextos en relació a incorporar una perspectiva de gènere i/o feminista en equipaments penitenciaris. Tal i com hem assenyalat al marc teòric, en que hem revisat l'Scandinavian Research Council of Criminology, la proposta de presó de dones de Inverclyde, Escòcia i la presó de dones de Limerick, Irlanda. Aquesta revisió ha analitzat experiències que s'han implementat en diferents règims i programes penitenciaris. S'han fet dues visites a experiències modèliques a l'estat espanyol: en Règim Ordinari, el Mòdul Familiar Madrid 6 ubicat en Aranjuez i en Règim Obert, el CIS Luis Jiménez de Asúa ubicat en Sevilla, on s'ha fet observació participant de l'espai i entrevistes amb dones treballadores i amb les dones que estaven en els centres en aquell moment.

3.6 Elaboració d'informe i recomanacions per al programa funcional de la nova presó de dones

Prèviament a aquest document final, es va elaborar un informe i pla de criteris i propostes per al programa funcional de la nova presó de dones, presentat al

març 2023, on ja es feia un treball molt específic de recomanar accions de millor en els centres penitenciaris i mòduls de dones.

4. Diagnòstic Propositiu

4.1 Règim Ordinari: Centres Penitenciaris (CP)

Les condicions i qualitats a nivell dels espais on les dones són privades de llibertat, reflecteixen característiques que des de fa molt temps són conegudes i no ateses.

El sistema penitenciari per a les dones ha estat depenent de l'estructura dissenyada per atendre la població interna majoritàriament d'homes on, en termes quantitativs, les dones representen aproximadament el 6% i queden relegades a l'ocupació funcional d'un mòdul. Aquest punt de partida desencadena moltes injustícies, la primera quedar fora del propi sistema de reinserció perquè no hi ha suficient dones per a ocupar un Centre Penitenciari sencer i poder conuiuere en grups classificats en relació a les característiques pròpies de les dones. Ja en aquest punt, l'estudi qüestiona si cal que les dones passin per un centre penitenciari/presó o si es s'haurien d'aplicar mesures alternatives, tenint en compte que, com apunten Cubells (2010), Almeda (2017), Aristizábal i Cubells (2017 i 2019), Olsen (2001), Navarro et al (2022), Smart (2000) y Yagüe (2007), els delictes pels quals són condemnades també estan travessats per una interpretació dels sistema judicial i penal que és masculista i racista. És el cas de moltes de les dones estrangeres que estan complint condemna per delictes contra la salut pública en els centres penitenciaris que hem visitat. En el treball als centres hem recollit que moltes d'elles han sigut detingudes a la frontera, per portar droga en el seu cos i per a moltes també és la primera vegada que cometen un delictes. El sistema judicial les porta a complir condemnes de fins a 7 anys, algunes fins a 3 anys en preventiva a l'espera de judici. Si es compara amb els delictes comesos per homes, que des d'una perspectiva feminista són més greus i violents, com les violacions o agressions sexuals, acostumen a complir menys temps de condemna si arriben a ésser condemnats per un sistema judicial que encara avui en dia continua revictimitzant i culpabilitzant a les sobrevivents d'agressions sexuals.

Tal com funciona el model actual, els **mòduls de dones** en Règim Ordinari de les macro presons Mas d'Enric, Puig de les Basses i Ponent, així com en les Unitats Dependents Barcino i al Centre Obert de Tarragona, depenen funcional i emocionalment d'un servei dissenyat i desenvolupat per als homes, condicionant molts aspectes dels processos de les internes.

La minoria numèrica i la disposició de serveis no adequats per a elles i les seves necessitats promou la reflexió sobre la pertinença dels centres penitenciaris com a mesura de reeducació, reinserció i resocialització, tenint altres recursos com les unitats dependents, o l'aplicació de l'article 86.4¹³ del Reglament Penitenciari 190/1996, d'ara en endavant RP, entre d'altres.

1.1.1 Model

Els Centres Penitenciaris (CP) es corresponen amb un model organitzat per mòduls, amb una ubicació aïllada en el territori i custodiada per fortes mesures de seguretat.

Aquest model està lluny de cobrir les necessitats de les dones i de realitzar un abordatge curós¹⁴ de les desigualtats que pateixen. No s'atenen condicions específiques com que elles tenen menys suport de les seves parelles i famílies quan ingressen en presó; continuen amb les càrregues emocionals de cura de familiars grans i petites; una gran majoria han viscut situacions de violència masclista; es troben essencialment soles i en situació de pobresa i moltes no tenen xarxa de suport en proximitat. Quan tenen permisos i poden gaudir d'un 3er Grau, moltes no surten perquè no tenen on anar ni tenen documentació per aconseguir ingressos i, molt menys, arriben a complir el requisit de pagar la responsabilitat civil... L'únic que es tracta de manera específica en les presons analitzades és el període en que les dones estan vinculades a la maternitat fins als 3 anys.

¹³ Article del Reglament Penitenciari (1996) que possibilita la pernocta fora de l'establiment de règim obert amb control per mitjans telemàtics i un seguiment professional.

¹⁴ L'abordatge curós fa referència a la garantia dels drets des d'una perspectiva feminista, tenint en compte les diferències derivades del sistema de gènere, racista i capacitista.

La detecció de problemàtiques d'atenció a les dones en aquest tipus d'equipament convida a replantejar el model de servei i atendre les necessitats en unitats més reduïdes que estiguin vinculades a altres serveis per aconseguir un tractament adequat de reinserció, com poden ser els centres oberts. Trobar ubicacions immerses en entorns que facilitin l'autonomia i la mobilitat a peu i en transport públic, atenguin la percepció de seguretat i que estiguin enxarxats amb una determinada quotidianitat capaç d'acollir les seves necessitats en un entorn comunitari que es coresponsabilitzi de les cures. Probablement els canvis passen per potenciar el medi obert i trobar formes alternatives de compliment:

Propostes

- Aplicació de règims de compliment que impliquen establiments diferents dels CP, més adequats per acompanyar processos de transició a l'autonomia, amb els quals l'equipament residencial i els serveis vinculats siguin un suport durant un temps determinat i un mitjà d'enfortiment personal, com unitats dependents reforçades en infraestructures i recursos humans.
- Ús de mitjans telemàtics de seguiment, adequats als processos personals i sense perdre l'oportunitat del seguiment que aporta seguretat.
- Promoció de les mesures penals alternatives a la privació de llibertat, segons els perfils delictius i les necessitats socials, econòmiques, familiars, etc. de les dones.

4.2.1 La seguretat adaptada

Tal com s'ha especificat en el marc teòric, en l'anàlisi dels elements de seguretat cal partir de que la conflictivitat de les dones és menor que la dels homes, per la seva socialització de gènere i tenint en compte que una gran majoria de dones internes han viscut violències masclistes abans d'entrar a presó. Des de la direcció d'Afers Penitenciaris també es recull que els nivells de seguretat actuals són desproporcionats pel risc que presenten les internes. Malgrat la investigació demostra que les internes generalment suposen un risc

menor de seguretat i un risc menor de reincidència (Almeda, 2002 i 2005; Juliano, 2009) i, que tenen necessitats diferents als homes, es continuen utilitzant les mateixes eines per avaluar els riscos i les necessitats d'ambdues poblacions, així com les mateixes mesures i dispositius de seguretat.

Per tant, cal trencar amb la mirada androcèntrica i racista de la seguretat per adaptar el disseny dels elements arquitectònics des d'una perspectiva feminista interseccional (Ortiz Escalante, 2018, Col·lectiu Punt 6, 2019), basada en la realitat de les dones tant internes com treballadores en la seva diversitat. La seguretat s'ha de concebre com les possibilitats que pot oferir l'espai per poder accedir i demanar ajuda (protecció) i per potenciar l'autonomia de les internes, des de una visió menys hostil i més cuidadora, tal i com ja es recull en les recomanacions internacionals de les Regles de Bangkok de seguretat dinàmica.

En els centres penitenciaris que hem analitzat, és evident que en els mòduls de dones s'apliquen les mateixes mesures de seguretat que en els d'homes, quan les seves realitats i els seus comportaments són diferents, tal i com ja documenten altres estudis previs. I aquesta diferència es fa més notable quan es comparen els mòduls de dones en presons d'homes amb la presó de dones de Wad Ras. Als mòduls de dones a presons d'homes, hem vist com es reproduïen mesures de seguretat que no responen a les realitats i necessitats de les dones, com per exemple, les sancions que reben per haver penjat la roba interior a assecar a dins de l'habitació, que per les dones té un significat diferent que per als homes vinculat amb la seva higiene íntima i a característiques del cicle de vida com el cicle menstrual. Però també de com es gestionen les comunicacions amb familiars de les dones estrangeres, com ja hem apuntat, que moltes vegades es penalitza només pel fet de ser dona i estrangera, sense tenir en compte que moltes vegades són mares i les seves criatures no saben que estan a presó i continuen cuidant emocionalment des de la distància. Un exemple que sorgeix del present estudi, a través dels tallers amb dones internes i fruit de les entrevistes i l'observació participant en un dels centres penitenciaris, és el d'una dona sancionada amb aïllament una setmana per amagar un telèfon mòbil en una de les presons visitades. La dona amagava el telèfon mòbil perquè el centre no li permetia fer comunicacions telemàtiques

amb la seva família i els seus fills en un país llatinoamericà fora de l'horari de comunicacions del centre, que no era capaç d'adaptar-se a les necessitats de les dones estrangeres, sinó que les castiga no només limitant la comunicació, sinó sancionant-les quan elles busquen alternatives. De l'estudi també hem recollit comentaris i expressions amb connotacions de condescendència masclista i racista quan personal de seguretat parlen de les dones migrades, especialment de les llatinoamericanes, sobre el seu comportament. De les notes del diari de recerca, com ja hem dit a l'apartat de metodologia, recollim que en un dels tallers amb dones, el personal de seguretat va amenaçar a una de les dones estrangeres participants, rebutant l'experiència que la dona compartia quan deia que a les estrangeres se les tracta diferent. La funcionària va amenaçar-la i silenciar-la qüestionant que no tenia raó i que "no hablara del personal de régimen interno, que de eso no se puede hablar en el taller".

En contrast, des de la gestió del CP Wad Ras es recullen aspectes que identifiquen característiques pròpies de les dones i per argumentar la necessitat d'una seguretat adaptada i pròpia que millori els processos de reinserció. A les seves unitats residencials les internes són molt autònomes i es pensa que l'autonomia s'ha de reflectir en el règim en el qual es troben. Es gestiona la seguretat amb una visió de gènere que proporciona percepció d'autonomia a les unitats per part de les dones i no tanta vigilància formal i constant.

L'autonomia en les unitats s'ha de reflectir a través del règim i per aquest motiu al CP Wad Ras no hi ha *búnquers* sinó que es motiva la circulació amb autonomia i responsabilitat. Aquest tipus de control genera una relació i una proximitat diferent entre les internes i el funcionariat. Per tant, s'ha de notar la diferència entre espais de diferents règims i les formes especials d'execució: A Secció de 2on Grau en Wad Ras hi ha reixes i passos relativament controlats, però també es veu que les internes es mouen amb la autonomia que planteja el programa de tractament que compleixen.

Propostes

- Revisió de la seguretat per a vincular-la a la capacitat de les dones d'apropriar-se de l'espai assumint autonomia, incorporant els 6 principis de seguretat de

les dones: la visibilitat, la senyalització i orientació dels i en els espais i recorreguts; la vitalitat que provingui de la varietat d'usos i activitats i la presència de gent diversa; l'equipació, el manteniment i la neteja dels espais responent a les necessitats quotidianes; mecanismes de vigilància que ve per la presència de persones i no per elements de vigilància més invasius, físics i formals; apropiació comunitària que permeti a les internes contribuir al disseny dels elements que proporcionen seguretat.

- Ampliació de la llibertat de moviments sense acompanyament.
- Disseny dels espais de manera que es permeti minimitzar la visió dels elements de seguretat, especialment les concertines i utilitzar materials menys sorollosos i menys punitius.
- Ús d'estratègies alternatives a la resposta punitiva als conflictes, evitant l'aplicació de sancions d'aïllament a determinats perfils (dones embarassades, tal i com marca la regulació legal, i valorar dones discapacitades, dones amb problemes de salut mental, altres perfils vulnerables...). Això podria suposar:
 - Menor necessitat de DERT que estiguin equipades amb mobiliari resistent i estàtic (per una situació provisional, que no s'hauria d'allargar més que algunes hores).
 - Necessitat d'espais alternatius a l'aïllament: cel·les acotxades, espais de temps fora que no impliquin la subjecció, amb acompanyament, amb mobiliari adaptat, etc.
 - Estratègies de tractament alternatives, amb una visió de seguretat restaurativa i cuidadora i no punitiva.
- Adaptació dels escorcolls amb actuacions menys invasives i més amables amb una sala equipada que minimitzi l'impacte emocional d'haver de passar per aquesta situació.
- Accés més directe i segregat dels controls generals d'accés a la presó a les unitats residencials/apartaments de medi obert, amb sistema d'accés que faciliti la rapidesa a les entrades i sortides.
- Espais que permetin realitzar diferents activitats simultànies. Espais dels funcionaris d'interior que els permeti descans, visualització, control de portes i espais...

4.1.3 L'edificació i l'entorn

La ubicació de la presó en mig d'una estructura urbana permet articular més fàcilment tota la vida quotidiana de les persones usuàries i treballadores i es converteix en oportunitats per reduir el temps de desplaçament; augmentar les opcions de modes de mobilitat, inclosos els modes de mobilitat activa com anar a peu o en bici i, per tant, l'autonomia; apropar la intervenció de les persones voluntàries per rebre ajudes diverses; facilitar el desplaçament de familiars que en el cas de les dones, moltes vegades es l'àvia cuidant de filles i fills.

Els Centres Penitenciaris en Règim Ordinari analitzats tenen un mòdul on resideixen les dones barrejades amb tots els estats en el qual es troben (siguin preventives, ordinàries, reincidents, amb problemes de salut...), és a dir, amb totes les seves diversitats. Al Centre Penitenciari de Dones de Wad Ras l'edificació dificulta oferir espais per atendre les situacions i necessitats diverses, però l'escala de l'equipament permet trobar la manera de separar-les, com, per exemple, les dones mares amb criatures fins als 3 anys. A més, s'intenta treballar funcionalment l'autonomia de la Secció Oberta de 2on Grau i l'accés més directe al carrer de l'àrea destinada a les dones en Règim Obert.

En general, i en quant a la quantitat de dones empresonades es parla d'una disminució post-pandèmica perquè moltes dones estrangeres arribaven per delictes de tràfic de drogues, situació que es va paraitzar molt amb la crisi de la Covid-19. Per exemple, a Brians 1 la unitat de dones té capacitat per a 250 dones, però en l'actualitat hi ha, aproximadament, 120 dones, i a Ponent, hi ha 20 dones tot i que han arribat a tenir-ne 80. Un altre exemple és Wad Ras, que al moment de la visita, tenia la seva capacitat (550 persones aproximadament) repartida entre les dones internes en règim ordinari i els homes en règim obert. És a dir, la única presó de dones de Catalunya no té una dedicació exclusiva a les dones.

Al CP Wad Ras, de les 119 dones en Règim Ordinari, la meitat estaven en presó preventiva, 11 dones en la Unitat de Mares i 48 en Règim Obert, aquest últim, representa el 22% del servei disponible.

La voluntat d'atendre característiques pròpies de les dones ha anat impulsant serveis que no acaben d'abastir-se adequadament. Per exemple, al CP Brians 1 hi ha un Règim semi-obert per a dones que surten els caps de setmana, tenen permisos cada 45 dies i surten a treballar, però funciona en un edifici afegit al Centre Penitenciari que està en ruïna tècnica i per tant, són dones que necessiten derivar-se ràpidament al CP Wad Ras. També hi ha un Departament Autogestionat de 2º Grau que funciona a l'interior del mòdul com un apartament amb unitats d'habitació individuals que comparteixen dependències de cuina-menjador, sala d'estar-TV, pati, serveis (bugaderia, escombraries...). Funciona de forma autogestionada per les dones, que tenen rutines pròpies perquè surten, per exemple, a treballar. Pel seu bon funcionament, s'ha decidit des de l'equip professional no acollir més de 20 dones.

A més de les dificultats per encabir funcionalment aquests serveis en la infraestructura existent, és clau la ubicació del Centre Penitenciari des de l'objectiu de promoure l'autonomia, donar seguretat i enxarxar amb les activitats de les dones que aconseguixen un treball i busquen inserir-se a una quotidianitat.

Aquesta dificultat continua present en els macro Centres Penitenciaris més nous (2015) de Mas d'Enric i Puig de les Basses a Tarragona i Girona respectivament. Estan allunyats i poc connectats amb els nuclis urbans, amb dificultats per accedir-hi en modes de mobilitat més enllà del cotxe privat. El servei de transport públic que arriba no cobreix els horaris de les persones treballadores i molt menys les necessitats de les dones internes. En algunes hi ha més freqüència el cap de setmana coincidint amb les visites, però es considera que prou aquestes suposen massa despesa en diners i temps per elles i per a les famílies.

Al moment de la visita aquests centres no tenien un grup nombrós d'internes. A Mas d'Enric, per exemple, hi havia 31 dones en Regim Ordinari, cap en Obert ni en DERT o departaments especials.

Respecte a la ubicació, es valoren positivament els Centres més antics, Wad Ras a Barcelona i Ponent a Lleida. La localització dels dos equipaments facilita

les opcions de mobilitat (anar a peu, en bici, o en transport públic) en diferents moments i processos vitals de les dones, atenent també les necessitats derivades de les comunicacions que, en el cas de les dones, són complexes i involucren a un entorn emocional ampli. Possibilitar les visites habitualment requereix de facilitar l'autonomia de les àvies, les filles i fills i el voluntariat que ofereix activitats per a donar suport als treballs de cura, per exemple, la gestió d'una ludoteca durant l'horari de visites o l'oferiment de serveis professionals.

Al CP Wad Ras es valora positivament la ubicació enxarxada amb els equipaments del barri perquè facilita el treball amb entitats col·laboradores i això beneficia la qualitat i la diversitat de l'ajuda que reben. A més, es valora favorablement la proximitat i les relacions amb els equipaments del barri, per exemple, poder gestionar l'escolarització en la llar d'infants amb la reserva de 7 places per infants entre 1 i 2 anys.

El CP Ponent es troba al barri Ciutat Jardí de Lleida i es valora la proximitat a grans equipaments com l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova, varis Centres Esportius, l'Arborètum, entre altres, per la vinculació d'activitats que es poden generar. A més, en l'àmbit de la ciutat, els itineraris per anar al centre de la ciutat i a les estacions de Renfe o d'autobusos es poden fer en 30' caminant i també es troba a prop de la carretera de Tarragona N-240 on passen moltes rutes d'autobusos urbans i interurbans.

En general, la ubicació del model actual, macro presó, es troba allunyat i apartat dels serveis i la complexitat que requereix el desenvolupament dels processos pels quals passa una persona empresonada. La ubicació suposa dependència de la mobilitat i el transport públic que es planteja no arriba a resoldre les necessitats de les persones treballadores i molt menys de les empresonades i la seva xarxa de suport. Això és sobretot molt desfavorable i limita i dificulta l'autonomia de les dones que es troben en el 3er Grau o la Unitat Residencial de 2on Grau a Brians 1, fins i tot és la principal dificultat que planteja el CIS Luis Jiménez de Asúa en Sevilla on la dependència de la mobilitat contradiu la finalitat del Centre d'Inserció Social. Per tant, la ubicació desfavorida d'aquestes macro presons implica una revictimització de les dones que hi estan preses.

Aquesta ubicació i la dependència de la mobilitat tampoc col·laboren amb la percepció de seguretat que es veu molt condicionada en entorns buits d'activitats, sense característiques que donen confiança ni opcions per a resoldre situacions (modes de mobilitat diversos, connexió amb serveis d'ajuda, vigilància informal).

No es cuiden elements com la senyalització per orientar els trajectes ni recursos com el Google Maps són fiables perquè els itineraris estan mal indicats, per exemple, per arribar a Mas d'Enric i Brians 1 i 2. Quan hi ha transport públic, funciona els dies de comunicacions però en horaris molt restringits i amb un cost alt en diners i en temps emprat. Per a moltes famílies es una despesa inassolible.

Propostes

- Ubicació del servei en un entorn urbà que permeti articular-se a altres equipaments de la zona per a facilitar, per exemple, l'ús d'una escola bressol o d'un Centre d'ajuda familiar (accés als serveis socials, entitats i organitzacions del tercer sector que ajuden a les persones internes i les seves famílies).
- Potenciació del Règim Obert i formes alternatives de compliment en unitats més petites, amb una seguretat i un tractament adaptats a les necessitats de les dones.
- Integració dels principis de seguretat des d'una perspectiva feminista (visible, vital, vigilat, equipat, senyalitzat i comunitari) per condicionar una xarxa d'itineraris segurs recolzada en les activitats i la comunitat del barri, amb bona il·luminació i sistemes per orientar-se i accedir a l'ajuda.
- Accés a modes de mobilitat, prioritzant els modes de mobilitat sostenibles i accessibles (a peu, en bici i en transport públic) equipats amb parada de transport públic i de sistema de bicicleta pública ben ubicades, senyalitzades i informades.
- Condicionament de les zones d'aparcament amb elements que transmetin percepció de seguretat, que estiguin comunicades visualment amb l'entorn o l'accés a l'equipament, que estiguin visibles, ben il·luminades, sense murs i racons. Això és essencial perquè en aquest tipus d'equipament, tant les

dones usuàries com les persones treballadores, fan torns de treball al llarg de tot el dia i la nit.

4.1.4 Els Espais de transició

Aquest bloc d'espais conté la transició entre l'exterior i l'interior i estan determinats per a interactuar amb tres grups de persones: les treballadores (incloses les que fan un treball eventual, per exemple, de tractament o de voluntariat), les dones internes i les persones amb les quals elles tenen comunicacions, ja sigui per una relació familiar o de les quals reben suport. Les activitats es formalitzen en els espais de treball, el departament d'Ingressos, el departament de Comunicacions i els requeriments necessaris de la logística i els serveis. Tots els grups de persones tenen protocols i itineraris diferents i fan un ús temporal i acotat a les seves necessitats i condicionants.

Entrada, informació i recepció

Les entrades en els CPs més antics tenen una definició física recognoscible i representativa en l'estructura urbana, però les necessitats en el temps han provocat transformacions que en aquests cassos donen prioritat a la funcionalitat dels tipus d'accessos necessaris. En el cas del CP Ponent, per exemple, l'accés representatiu de la construcció correspon al Centre Obert i en el CP Wad Ras costa fer-se un mapa mental de com funciona l'equipament per la quantitat de funcions i accessos que s'han hagut de resoldre.

Les noves macro presons són edificis singulars (es diuen a edificis d'autor, que tenen identitat pròpies), precedits per esplanades d'aparcament en llocs apartats i poc condicionades per arribar en transport públic, inclòs caminant des de les parades d'autobús (Mas d'Enric) i les zones d'aparcament hi ha manca de condicionament d'itineraris accessibles (Brians 1). L'accés al vestíbul des dels aparcaments, tot i ser edificis nous, tampoc compleixen les mesures d'accessibilitat, com és en el cas de Mas d'Enric.

En aquests espais de transició hi ha filtres diversos per entrar i sortir i aquesta revisió posa atenció als circuits que fan les internes, les visites i les treballadores. Prenem com a referència el vestíbul de Brians 2 que es va

revisar amb la intenció de recollir les millores realitzades per atendre necessitats de la infància. Els nous Centres majoritàriament tenen una zona d'entrada comú amb gran vestíbul on es fa l'enregistrament que correspon a cada tipus de grup.

Després d'aquest pas, els itineraris es separen i també estan controlats segon la finalitat de l'entrada i els horaris específics de les activitats: treballar, permís, visitar, fer una atenció puntual.

En els itineraris de visites, i parlant específicament de les famílies, no es posa atenció a l'acompanyament de la infància ja que s'ha de passar a través d'espais amb mecanismes de seguretat com són les concertines i els llargs itineraris en espais d'espera. Aquestes itineraris tenen poca vinculació amb espais exteriors i compten amb grans murs tancats (Brians 2), que poden impactar a la infància en l'evidència de tenir un familiar empresonat.

A Brians 2 s'ha fet una intervenció a través d'un programa amb textos, dibuixos i modes de relacionar-se que es proposa minimitzar els impactes en la infància. El vestíbul sobretot, acull la interacció de les persones externes (familiars, visitants) amb el Centre i agents externs (les internes amb assessoraments) i el voluntariat d'entitats autoritzades. Està equipat amb cadires, armariets, entrada de paquets, taulers per a gestions diverses, màquines de *vending* i en algunes hi ha espai amb taules i cadires.

Calen adequacions per atendre, per exemple l'accessibilitat als taulers, espais d'espera vinculats a un espai exterior per a la infància, espais d'espera amb taules i serveis d'atenció a les cures, com la ludoteca que hi ha a Brians 2 que no funciona contínuament els dies de visita de 10 a 13 h perquè depèn del treball voluntari. Cal també revisar l'espai i el condicionament de les sales d'entrevistes (és un espai que es troba tant a l'interior dels mòduls com en el vestíbul), per exemple a Wad Ras cal posar endolls per carregar mòbil o endollar ordinador de les persones professionals que venen i l'utilitzen).

Propostes

- Accessibilitat universal en tots els circuits i la cadena de desplaçament del centre i l'entorn.
- Zones d'accessos al centre amb visibilitat de l'espai, il·luminació, sense àrees fosques, zona d'aparcament de vehicles visibles.
- Habilitació de les eines de gestió tecnològiques en funció de la visió dels nous projectes de biometria i autoservei.
- Itineraris al departament de Comunicacions facilitadors, llegibles, senyalitzats i sense explicitar els mecanismes de seguretat a les visites familiars, i en particular, per als infants (per exemple, que no es vegin les concertines ni el fossat de la presó), sobretot en aquells centres amb unitats de mares, on aquest itinerari els fan els infants cada dia.
- Facilitació d'itineraris d'entrada i sortida i disseny amable des dels departaments que fan ús quotidianament: nenes i nens del departament de Mares, dones en 3er grau, departament autogestionat de 2n grau.
- Espais de circulació amb la màxima transparència, visibilitat, evitant passadissos sense visió, foscos, amb cantonades o racons. Escales àmplies i amb bona il·luminació que evitin zones perilloses sense visibilitat.
- Senyalització i llenguatge. Inclusió de la diversitat: ús d'infografia per a facilitar la integració de les persones que no entenen l'idioma o no saben llegir.
- Armariets en els itineraris de les dones que surten a treballar, grans i per deixar coses com casc, uniforme, mòbil, medicina, o altres elements que no puguin entrar a dins dels mòduls. Espai per deixar bicicletes

Ingressos

Per les dones és el primer contacte amb la institució i suposa un alt impacte emocional que pot tenir greus repercussions en la seva salut mental. Aquest trànsit pot ser més amable, menys hostil, on l'acollida tant física com humana ajudi a ubicar-se a la persona que arribi en la nova situació, d'una manera cuidada, respectada i no denigrant. Es pot arribar a estar en un període màxim de 5 dies i és necessari tenir cura de qualitats com: la privacitat, el contacte

amb els altres, el benestar climàtic, espai per moure's, etc. Primer de tot caldria garantir que les internes passin el mínim d'hores possibles en el mòdul d'ingrés, per assegurar una millor transició. En algun centre penitenciari s'ha comentat que és difícil que sigui menys de 48 hores, si cau en cap de setmana. Però idealment caldria assegurar que no arribi a ser ni 24 hores i que sigui una transició el més acompanyada possible cap al mòdul, ja que són espais del centre penitenciari que a hores d'ara no estan dissenyats amb criteris de gènere perquè no disposen d'espais ventilats, no tenen accés a un pati, . De fet, a Wad Ras ja es redueix el mínim d'hores possible l'estada a la secció d'ingressos, perquè no hi ha espais condicionats. De nou, en aquest cas, tot i l'antiguitat de les instal·lacions del centre, hem pogut corroborar com s'intenta integrar una perspectiva feminista en la gestió dels espais, prioritzant el benestar de les dones.

Quan les dones arriben, aquest trànsit té una única direcció i es necessita respecte i seguretat per passar una admissió no desitjada. Actualment les persones passen un màxim de 5 dies i el departament no està condicionat per atendre aquesta duració de l'estada. En general, es considera que és un espai que està funcionant amb moltes deficiències, per exemple, als Centres més antics com Wad Ras , però que continua sense resoldre adequadament als Centres més nous. Aquesta revisió incorpora un recull de recomanacions que van fer les funcionaries de Brians 1 repassant tot el que és necessari per a fer una admissió.

El departament comporta 7 despatxos, dos tipus d'espera per a les noves internes i un seguit de serveis. Despatxos per a funcions encadenades: una sala d'escorcoll, un consultori mèdic i d'infermeria, un gabinet d'identificació, un despatx per a la treballadora social, una oficina pel funcionariat i un despatx per a entrevistes amb professionals. Dos tipus d'espera: la garjola on esperen la tramitació i la cel·la on passen els dies. Es recomana que aquestes cel·les siguin majoritàriament dobles.

La sala d'escorcoll necessita una dutxa al costat, bona ventilació, estanteria on deixar les pertinences i espai per desvestir-se i netejar-se, a més, d'albergar les tres persones que intervenen. Al departament es necessiten serveis i espais de

diferents mides com: espai per a deixar les pertinences; espais per a magatzem de roba neta (emmagatzematge de roba recollida de donacions) i per a magatzem de roba bruta; espai per ubicar les trucades telefòniques; i serveis mínims d'economat, office, menjador i pati que dignifiqui l'estada.

A més del condicionament per als treballs específics, les persones treballadores necessiten zones de lavabos adequats i accessibles i zones de descans pròximes al departament. Hi ha serveis de lavabos ubicats en replans d'escaleres, és a dir, no són accessibles ni estan condicionats per atendre les necessitats d'un lavabo mixt.

Propostes

- Sala d'escorcoll ubicada al costat d'una dutxa, amb espai per desvestir-se, descalçar-se i netejar-se; espai on deixar ordenades les pertinences i altres coses, amb suficient espai per a que hi pugui estar la dona que arribi i les treballadores que l'acompanyen. Amb ventilació i llum natural.
- Sala d'espera de tota la tramitació ("garjola") que pot estar relacionada visualment amb un espai exterior i tranquil.
- Despatxos condicionats ambiental i tècnicament per a passar les visites mèdiques, tècniques (classificació i tractament social). Assegurar bona ventilació, il·luminació artificial i natural, i materials que donin tranquil·litat i absorbint el soroll (colors clars i fàcil neteja i manteniment); assegurar la privacitat en la revisió mèdica.
- Habitació individual (en proporció baixa) i compartida amb lavabo (veure característiques generals a l'espai propi individual i doble).
- Espais de pati, office i menjador en les condicions necessàries per l'estada curta i per atendre necessitats bàsiques d'aire exterior, connexió amb la natura, menjar i estar sense l'aïllament d'altres.
- Serveis com la disposició de mitjans per fer una trucada i d'accedir a productes de necessitat i cura bàsica per l'estada.
- Serveis logístics com l'espai per deixar pertinences, els magatzems per a roba bruta, roba neta i roba que ha estat donada perquè "moltes arriben amb el posat"

Comunicacions

Constitueixen un seguit d'espais per a complir els protocols. Els espais són especialment sensibles si tenim en compte que les dones pateixen pel seu rol de cuidadores d'altres. Si tenim en compte l'accés, es pot dir que el circuit de comunicacions comença fora de la presó. Cal que estigui pensat per a familiars que són dependents i necessiten de mitjans de transport per arribar-hi i d'ajudes per a conciliar els treballs de cures. En aquesta revisió l'itinerari s'aborda en tres parts: abans d'entrar, el trajecte que fa la transició i l'espai pròpiament dit per a la comunicació.

- vis a vis familiars, àrees de convivència.
- vis a vis íntims, sala de convivència amb parella.
- els locutoris, per a les comunicacions orals amb familiars o per gestions.
- les videoconferències amb familiars o per gestions del procés de reinserció.
- els despatxos externs d'entrevistes.

La principal qualitat desfavorable dels espais per a comunicar amb familiars i parella es la falta d'espai obert, la referència constant a l'espai tancat. S'entén que existeixen llaços íntims amb aquestes persones i que les trobades generen benestar en el procés d'internament, per tant, no cal convidar a l'internament sinó designar un espai amable on trobar-se.

A totes les observacions s'ha registrat que les sales de vis a vis íntim es diferencien de les familiars en el mobiliari: en comptes de cadires, butaques, catifes i taules trobem un llit i dues tauletes o cadires. Amb aquesta diferència s'estan concebant les relacions íntimes com a intrínsecament sexuals, deixant simbòlicament implícit l'ús que ha de tenir l'espai.

El vis a vis està concebut com un espai bàsic, sense condicionar, a vegades sense endolls i mínim de ventilació i llum natural, per on desfila tothom, siguin filles i fills fins als 11 anys, la parella, els familiars, etc., es distribueixen segons les persones visitants i funcionen amb autonomia perquè en la majoria de Centres, l'habitació té un lavabo complet amb dutxa i vàter inoxidable

Al CP Mas d'Enric s'ha condicionat una sala gran, de trobades familiars o de convivència, ubicada en una planta alta. La sala té sortida a un pati on hi ha un gran dibuix paisatgístic i a l'interior disposa de grups de sofàs i tauletes on les famílies poden compartir. Es comenta que costa comunicar-se pel soroll en l'espai tancat quan són molts grups i coincideix molta infància.

Es recomana que l'itinerari per arribar al vis a vis familiar sigui fàcil i el més a prop del carrer (l'exterior) per evitar que la infància experimenti tots els filtres i controls de la seguretat.

Els locutoris són espais per a comunicacions orals, entrevistes amb diverses persones i estan compartimentats amb transparències. Són essencialment, funcionals i controlats.

L'ús de videoconferències s'ha estat implementant i millorant després de la pandèmia. Actualment, es fan moltes comunicacions per consultes legals o judicis. Hi ha Centres que han adaptat l'espai per a que des de la sala de videoconferències no s'identifiqui que la dona està en una presó, en particular, quan les internes fan comunicacions familiars.

Propostes:

- a) Abans d'entrar a aquest espai comú a totes les comunicacions
- Informació i senyalització clara i llegible de l'itinerari i els serveis i les condicions per accedir. Per exemple, l'ús de taquilles, el tràmit per a deixar diners i paquets, les opcions per a fer ús d'un servei de ludoteca, etc.
 - Informació clara i llegible també en quan als idiomes i en recursos digitals i analògics, així com comptar amb taulell accessible amb dues alçades.
 - Taulers amb dobles alçades per atendre les diversitats funcionals.
 - Zona d'espera amb seients amb braços i respall, que puguin atendre persones amb diversitat funcional i espai per a esperar amb una cadira de rodes o un cotxet sense quedar en mig del passadís.
 - Espai d'estada i espera amb taules i cadires, moltes vegades de llarg temps (per la falta de connectivitat dels transports públics o els recursos dels que es

disposa) amb màquines expenedores de begudes, possibilitat d'escalfar menjar i vinculat a un espai exterior.

- Font d'aigua purificada i accessible.
 - Servei de ludoteca dins de l'estructura de serveis i sense dependre del voluntariat els dies de visita (i per facilitar, per exemple, la visita d'àvies que a més són cuidadores de nenes i nens).
 - Lavabos públics per a les diferents identitats (per a dones, homes i lavabos no binaris), amb papereres a tots els lavabos, amb canviador de bebè i espai condicionat per a canviar a persones adultes, així com pica a dins d'uns dels lavabos per poder canviar la copa menstrual.
 - Sales d'entrevistes individuals on les persones professionals puguin atendre parts del procés de tractament de les dones internes sense haver d'entrar als departaments.
 - Sales d'entrevistes per facilitar l'atenció sense entrar a l'interior i ben condicionades, per exemple, amb endolls suficients.
- b) El trajecte d'accés: aquest espai és comú a totes les comunicacions.
- Facilitació dels procediments per a evitar les grans cues i desenvolupament d'estratègies per acompanyar l'accés de la infància sense fer explícites els sistemes de seguretat.
 - Itineraris amables i atenció als materials, la llum, la relació visual amb espais exteriors, inclòs el condicionament protegit si s'ha de travessar un espai exterior.
 - Informació i senyalització clara i llegible de l'itinerari també en quan als idiomes i pictogrames, utilitzant un llenguatge no sexista i inclusiu i iconografia no estereotipada.
 - Eliminació o adaptació de l'encreuament amb altres accessos, per exemple, del departament d'Ingressos, l'aparcament de mossos o l'entrada d'ambulàncies.
 - Adaptació dels itineraris on queden explícits els mecanismes de seguretat a les visites familiars, i per als infants (que no es vegin les concertines).

- Minimització dels itineraris i garantir l'accessibilitat tant per persones amb diversitat funcional, mobilitat reduïda o famílies que arriben amb gent gran i criatures amb cotxet.

c) Vis a vis familiars, àrees de convivència

- Diferents grandàries per acollir trobades familiars que ocupen la capacitat permesa i altre per a trobades més reduïdes.
- Apartaments de convivència per a diversificar les opcions de vis a vis familiar i per gaudir de caps de setmana d'agrupació del nucli familiar (parella a presó amb fills/es en comú).
- Sales de videoconferències on poder fer comunicacions privades amb familiars que es troben lluny, no es pot discriminar ni reproduir desigualtats fent que les dones estrangeres hagin de gaudir de les seves comunicacions sense intimitat.
- Disseny amable i agradable amb la decoració i el mobiliari d'un espai de trobada informal i per a gaudir de la companyia.
- Materials, mobiliari i espai adaptat a les necessitats de la la infància (zona d'estar a terra, joguines, llibres, etc.) i amb fills i filles de diferents edats, inclòs més d'11 anys i sense infantilitzar les relacions.
- Lavabo a l'interior de la sala que faciliti les cures (canviadors).
- Espais connectats amb un pati o una zona oberta exterior on es puguin moure's i jugar.
- Zona d'esbarjo, ludoteca o zona d'estada amb taules i cadires, petit office i amb possibilitat d'espai exterior.
- Bon condicionament ambiental, ventilació, llum, calefacció, endolls, etc.

d) Vis a vis íntims, sala de convivència amb parella.

- Espai que permeti tenir relacions íntimes i afectives sense cap suggestió a tenir relacions sexuals. Un espai polivalent permet la diversitat de vincles íntims i les seves formes d'expressió, sense que necessàriament passin per relacions sexuals.

- Espai amb mobiliari no institucionalitzat i en bon estat per atendre les trobades íntimes més enllà de les relacions sexuals. Que a part d'un llit, hi pugui haver unes cadires còmodes o butaques i tauleta.
 - Elements que garanteixin la intimitat (soroll, llum, cortines, ...) i que faciliten l'estada: penjador.
 - Bon condicionament ambiental, ventilació, llum, calefacció, endolls, etc.
 - Lavabo complet amb vàter, pica rentamans i dutxa.
 - Armariet i penjadors.
- e) Els locutoris per a les comunicacions orals
- Disseny amable, còmode i amb sistemes de so adequats.
- f) Les videoconferències amb familiars o per gestions del procés de reinserció.
- Integració com a forma de comunicació per a dones que tenen els seus familiars lluny del territori (com es fa al CP Wad Ras).
 - Condicions tècniques que donin intimitat i bona connectivitat.
- g) Els despatxos externs d'entrevistes
- Espais ventilats i ben condicionats ambientalment; amb intimitat, evitant les cabines amb vidre ubicades en llocs de pas. Equipades, per exemple amb endolls suficients i llum natural.

Àrees de treball, àmbit de seguretat i àmbit d'intervenció

De manera general, en el model de macro presó, l'espai de les persones de tractament moltes vegades es troben en una zona gran d'oficines al costat dels departaments d'ingressos i comunicacions, on funcionen les àrees administratives i de seguretat. A vegades funcionen en les oficines generals del Centre Penitenciari (CP Mas d'Enric), en una zona al costat de l'entrada al mòdul (CP Puig de les Basses) o agrupades en un passadís com al Centre Penitenciari per a dones de Wad Ras.

Funcionalment, a les oficines es valoren les àrees comunes de treball en comptes de les oficines individualitzades, i en general, als nous Centres i als antics, es detecta que calen espais per a fer formació permanent del funcionariat (actualització procediments, respecte de drets, perspectiva de gènere, per exemple) i espais de reunions grans. També, proporcionar espais apartats per les feines que requereixen l'atenció telefònica i espais per al desenvolupament del treball sindical.

La tipologia d'espai compartit, obert i buit deixa necessitats sense resoldre que tampoc estan resoltes amb mobiliari integrat, és a dir, els espais necessaris per a l'emmagatzematge de documents, o materials per a les activitats de tractament.

Als macro Centres hi ha distàncies molt llargues a recórrer, no només per les rutines de treball sinó també per fer ús de serveis com la cafeteria i el temps empleat.

En general, es necessiten serveis per atendre els treballs de cures, disposar d'un canviador de bebè en la zona comú dels lavabos, un lavabo amb dutxa i espai de canviador per a qualsevol persona adulta, una sala de lactància, (a Mas d'Enric s'ha condicionat una en una sala de visites del vestíbul general del Centre). I, també, disposar d'espais amables i curosos amb les necessitats de les persones treballadores, per exemple, condicionar la sala de descans per a les treballadores que fan tornos nocturns, amb taula, cadira amb reposa peus per dormir, petit office, ordinador, ...

Particularment, els espais nomenats cabines/bombolles/búnquers de control no estan ben condicionats, manquen de lavabo al mateix nivell de treball, no hi ha espais de descans ni espai d'office amb microones, nevera, petita taula, etc. i caldria estudiar si l'acumulació de càrregues electromagnètiques poden afectar la salut de les treballadores en l'ambient tancat d'aquests búnquers.

Circumstancialment, l'equip de règim intern del CP Wad Ras és majoritàriament masculí perquè tenen plaça molts dels treballadors de l'antic CP Model. En els equipaments penitenciaris hem presenciat dinàmiques masculistes per part del funcionariat masculí que revictimitzen i que no poden entendre ni empatitzar la

situació de les dones. Per tant, considerem que un element a millorar en els serveis penitenciaris és l'increment de dones i altres identitats treballadores en centres i unitats que donen servei a dones.

Propostes

- Equip de persones treballadores, tant de seguretat com de tractament, en la mesura de lo possible siguin dones i/o persones amb altres identitats de gènere. Entenent que d'acord amb el marc jurídic es reforça la paritat de gènere i que, per tant, no es tindrà una plantilla completament feminitzada. Per incorporar una perspectiva feminista a la presó també és essencial que els homes treballadors diversifiquin els seus rols i es garanteixi que no es donin situacions d'abús de poder, assetjament sexual o per raó de gènere entre treballadors i internes i que no repliquin dinàmiques opressives masclistes a través de la seva posició de poder. Això pot requerir pensar en la distribució dels diferents llocs de feina per gènere, assignant als homes les tasques amb menys contacte directe amb les internes.
- Formació obligatòria en acompanyament i suport a les dones amb perspectiva feminista interseccional per a totes les persones treballadores del sistema penitenciari
- Incorporació d'una perspectiva feminista en els espais de treball i de serveis dirigit a professionals del centre:
 - Espais de formació i autoformació per a treballadores.
 - Designació dels components del Consell per a la Igualtat del centre.
 - Designació del referent de l'assetjament sexual o per raó de gènere.
 - Designació del referent de gènere del centre.
 - Creació d'una sala de lactància per a les treballadores a les zones de descans. Només hi ha al CP Mas d'Enric i al CO de Tarragona.
 - Adequació dels espais de vestuari i higiene.
 - Previsió de mesures de seguretat i protecció per les dones en els trajectes d'accés al centre (medis de transport, il·luminació, control visual...).
 - Visió de gènere a les instal·lacions de pràctiques professionals (GAPS).

- Espais de treball amb zona de despatx, espais d'emmagatzematge de documents i materials, i espai d'office equipat.
- Espais de descans condicionats per a les persones que fan torns de nit amb lloc on poder dormir i dotats amb office per a resoldre, per exemple, on escalfar el menjar, cadira amb reposa peus per dormir i ordinador.
- Lavabos accessibles i equipats propers als despatxos i espais de treball, que permetin desenvolupar les necessitats fisiològiques i el canvi de la copa menstrual, així com un espai de canviador de roba de persones adultes.
- Aules de formació contínua i per a reunions de treball a les zones administratives i de treball
- Espais per a emmagatzematge de documents.
- A Ingressos, Sala d'escorcoll amb espai mostrador per deixar coses a l'entrar i espai suficient perquè el treball ho fan dues funcionàries.
- A Ingressos, despatxos especialitzats per al consultori mèdic, infermeria, la part administrativa, la treballadora social, el despatx de classificació i els que es necessiten per fer entrevistes amb professionals.
- Espais de treball a l'entrada dels departaments (búnquers) en quant a l'accessibilitat i servei complet de lavabo. Sala i espai d'office (microones, cafetera, aigua, petita pica, nevera, petita taula), sofà/lit per als torns nocturns.
- Mànegues d'incendi ben col·locades i prou llargues.
- Instal·lacions tècniques estan cobertes (no destapades) perquè és perillós i això afecta a la salut per temes de radiacions i ones.
- Despatxos i espais per a persones voluntàries que fan activitats a les presons.

4.1.5 L'Espai propi: l'habitació

L'espai propi per acollir la vida personal, solitària i reflexiva de l'internament, s'identifica amb l'habitació/la cel·la on funcionen elements que poden canviar segons la necessitat de compartir l'espai o el programa de tractament que requereix una interna.

Al CP Wad Ras l'experiència acumulada planteja pensar en unitats petites, de màxim 50 dones i amb els serveis propis de menjador, sala de dia i l'accés a

aules d'intervenció diversificades per acollir activitats diverses, teatre, música, lectura, etc. i espais adequats per al desenvolupament del treball productiu i la formació. El nombre d'internes a l'espai compartit de l'habitació amb lavabo complet pot variar depenent de l'estat en el que es troba la interna en el procés de tractament. En aquesta revisió s'han identificat qualitats que poden millorar les condicions d'habitabilitat i reconeixement de la salut integral en les següents tipologies d'espai propi:

- habitació individual
- habitació doble
- habitació a unitat residencial de mares
- habitació a unitat residencial comunitària, l'apartament
- DERT
- habitació unitat residencial per a infermeria, salut mental i internes vulnerables

A continuació i de manera genèrica, es descriuen els criteris per a definir inicialment l'habitació individual i es van sumant particularitats a cadascuna de les següents tipologies identificades. Les unitats residencials (l'apartament, mares, i internes vulnerables) es descriuen des de l'autonomia que plantegen i amb els espais compartits i serveis que es necessiten per a convidaure en la unitat.

Habitació individual

El model d'habitació actual en els nous CP es pot fer servir de manera individual però sempre amb la possibilitat d'albergar altra persona en la llitera disposada. De l'observació participant i els tallers s'identifiquen diferències d'opinió, per tant, és essencial poder oferir alternatives. Assegurar que hi ha habitacions individuals per garantir la intimitat d'aquelles que necessiten i disposar d'habitacions dobles per a aquelles dones que precisen d'acompanyament i suport emocional en moments determinats de l'estada al centre.

Les dimensions deuen albergar el mobiliari per a que les dones amb els seus cossos diversos puguin dormir a un llit a nivell (no una llitera que resulta

inaccessible i incòmoda dependent del teu cos i mobilitat), fer activitats a una tauleta assegudes, guardar les pertinències i usar un bany complet on es necessita, si cal, rentar i estendre la roba interior i emmagatzemar els estris de neteja. Tot amb les condicions ambientals per a proporcionar salut integral.

Als CP, en general, cal posar atenció a l'accessibilitat en tots els àmbits de vida, en relació a les habitacions, els CP antics funcionen amb cel·les distribuïdes sense ascensor en tres nivells i tampoc són accessibles els itineraris per utilitzar els serveis sanitaris col·lectius (les dutxes) per exemple al CP Ponent i amb en les adequacions fetes al CP Wad Ras.

Propostes

- Replantejament del disseny de la porta d'entrada vinculat al procés d'autonomia sense produir soroll al tancar-se a la nit. Les dones expliciten que abans d'anar a dormir és una tortura psicològica diària. Utilitzar sistemes menys punitius, més amables, menys sorollosos i menys traumàtics. També que es pugui combinar l'apertura automàtica i clau.
- Porta al lavabo per a donar intimitat i millorar el condicionament ambiental (humitat, olors, sorolls) i separar els espais de dormir i estar dels de servei. (No amb un muret baix)
- Lavabo (espai de vàter i de dutxa) amb mides mínimes per atendre els cossos diversos i les activitats pròpies a cada compartiment.
- Dutxa amb paviment antilliscant i comptar amb una proporció de dutxes amb barana de seguretat adients per a dones que ho necessiten.
- Vàter amb seient i per atendre les necessitats fisiològiques assegudes i les característiques diverses del cos. Els lavabos d'acer inoxidable no acompanyen aquesta quotidianitat. Són molt estrets i no tenen seient, són freds.
- Percentatge adequat d'habitacions amb lavabo complet accessible i amb espai per a rebre ajuda
- Polsadors tan de dutxes com del vàter accessibles i fàcils d'utilitzar, a les unitats més noves, costa activar-los.
- Mirall encastat, més gran i posat a una alçada adequada per a les dones i sobre el lavabo (NO sobre el sanitari sense tapa que hi ha a les noves

presons). També trobar un lloc comú on disposar de miralls on poder-se mirar el cos sencer.

- Llit individual, convertible en sofà i fixat; un temps d'ús raonable per la substitució del matalàs d'escuma.
- Incorporació d'un servei de televisor integrat al mobiliari o a l'obra i que es vegi bé des dels dos llits.
- Espai de guardat amb capacitat adequada i per guardar la roba de temporada si es considera reduir l'emmagatzematge general. Amb prestatgeria i possibilitat de penjar roba.
- Lloc còmode i amb amplada suficient per seure i escriure. Actualment no hi cap un full A4.
- Endolls suficients a la unitat, a l'escriptori i al bany.
- Llum individual al llit i llum general. Al llit que es pugui encendre des de l'interior i la general que abasti tot l'espai. Llum nocturna per acompanyar l'ús del vàter
- Espai per guardar els estris de neteja.
- Predisposició de materials que faciliten l'apropiació de l'habitació, per exemple tipus de pintura per a permetre enganxar, dibuixar, netejar.
- Colors clars i materials de fàcil manteniment i rentables.
- Finestra el més gran possible i a una alçada que afavoreix l'ús de la taula de treball per gaudir i aprofitar la llum natural. Ben condicionada per a l'estalvi energètic i l'aïllament del soroll. Sense barrots amb vistes a un paisatge, alguna vegetació o al cel i no a un mur perimetral.
- Implementació de mesures de prevenció ambiental del suïcidi i les autolesions: proveir a l'equipament d'una escala domèstica, cuidar les percepcions sensorials de les internes (eliminació de sorolls recurrents, ús de llums càlides, materials tous, games de colors segons tipus d'espai), il·luminació adequada, ventilació, espais d'intimitat, espais comuns diferenciats. L'arquitectura i el disseny dels espais pot funcionar com a mesura preventiva, però no és determinant. Cal seguir treballant en protocols de detecció, i implementar mesures alternatives a la privació de llibertat, que com s'ha desenvolupat al marc teòric, és la variable que més fàcilment podem relacionar amb les conductes autolítiques en comparació amb la població

general. En conjunt, considerem que totes les propostes d'aquest document serveixen per promoure una millor salut mental de les dones internes.

- Sistemes de condicionament ambiental adients i respectuosos amb el medi ambient. Ventilació creuada i calefacció que permeti controlar zones per a evitar malbaratament energètic. Els sistemes centralitzats no permetin tancar zones quan hi ha disminució d'internes.
- Replantejament de la megafonia, disminució del volum, especialment al departament de mares.
- Espai per rentar i estendre la roba a dins de cada habitació o a espais comuns a prop de l'habitació.

Habitació doble

En la revisió de les diferents unitats de dones s'ha parlat amb les persones treballadores del benefici de disposar d'habitacions dobles, perquè en general les dones valoren estar acompanyades i passen períodes de crisi on ho necessiten.

Aquesta revisió valora l'experiència del Centre Penitenciari Wad Ras perquè ha estat resolent les necessitats dels grups de dones que necessiten atenció en una estructura que presenta moltes limitacions i basa la gestió en atorgar-les l'autonomia que necessiten per a transitar el procés de reinserció. De la seva gestió es conclou que el nombre d'internes a l'espai compartit de l'habitació amb lavabo complet pot variar depenent de l'estat en el que es troba la interna en el procés de tractament, és a dir, depenent de si es troba en una unitat de preventives, en una secció oberta, o en un moment de especial vulnerabilitat¹⁵. *“En una secció oberta, una habitació amb bany complet pot funcionar per a dos o per a quatre internes” (Persona Gerència Centre Penitenciari)*, en un 3er Grau amb bones condicions d'habitabilitat i serveis adequats el nombre pot augmentar però en un estat de vulnerabilitat en una infermeria es recomana per

¹⁵ Totes les internes són vulnerables, per tots els eixos ja analitzats al marc teòric, a més de la vivència de la privació de llibertat, però parlem d'especial vulnerabilitat en aquest punt en referència a internes en processos de malaltia greus, dones que han patit transfòbia, dones grans amb problemes de mobilitat, etc.

a dues internes i eventualment també es necessita habitació per només una dona. Es podria concloure que el sistema bàsic de distribució pot estar estandarditzat però és necessita poder flexibilitzar-ho en zones d'atenció especial.

Propostes

- Lavabo amb porta, per a respectar la intimitat, la convivència i separar les activitats vitals.
- Llits individuals, no lliteres, per atendre característiques de l'edat i de les capacitats.
- Servei de televisor integrat per desfer desigualtats i proporcionar altre tipus d'oci.
- Armari o part de l'armari amb clau o amb garanties de protecció de les pertinences.
- Lloc còmode i amb amplada suficient per seure i escriure per a cada interna.
- Endolls suficients per a les necessitats de les dues internes.
- Armariets grans o part de l'armari amb clau o amb garanties de seguretat de les pertinences. Les dones en 3er grau o les que estan en 2on grau en Sessió Oberta, passen tot el dia fora i amunt i avall i necessiten on deixar cascos i altres elements, que afavoreixen la seva autonomia fora del centre.

Habitació a unitat residencial comunitària: l'apartament

Actualment no hi ha unitats que funcionen com a tal, però la idea de desenvolupar-les es pot referenciar a dos casos: el **cas 1**, és el departament autogestionat de 2on Grau en CP Brians 1 o la Secció Oberta de 2n grau al CP Wad Ras, on les unitats residencials funcionen al voltant dels espais compartits de socialització i de serveis i les dones estan en un procés de guanyar autonomia. El **cas 2**, fa referència a les necessitats que es deriven de les dones que estan en una Secció Oberta 3er Grau a Wad Ras i que estan més pròximes a l'evolució del seu tractament i continuar-ho en un Centre Obert o a una Unitat Dependent.

Els dos exemples del **cas 1**, es descriuen com la tipologia a la que fan al·lusió, l'apartament, és a dir, una unitat que funciona amb totes les dependències per a convidaure durant temps reglats i relatius al nivell de tractament. Moltes funcions són autogestionades i tenen l'acompanyament de les especialistes que s'encarreguen de dosificar la confiança en el procés de guanyar autonomia per a completar el procés de reinserció.

En el **cas 1**, la unitat residencial forma part del Règim Ordinari, però la situació de les dones que surten a treballar i guanyen autonomia, com ja s'ha exposat, requereix d'un entorn que faciliti la mobilitat i tingui característiques que beneficien la seva percepció de seguretat. En aquest cas, la distribució de l'apartament estarà definida en funció del nombre d'interne, dels espais que són compartits, la sala de dia, el menjador, la sala d'ordinadors, el pati / jardí / espai obert, i dels serveis que passen a ser autogestionats i comunitaris, com la cuina i el menjador, la bugaderia, els espais d'emmagatzematge de roba, de neteja, de vehicles i d'estris per anar en bici o en patinet. Al CP Wad Ras aquestes dones tenen autonomia i s'autogestionen a través d'un programa regulat, utilitzen ordinadors, nevera per a coses que compren a l'economat, assecador de cabell, ús de telèfon mòbil al departament de comunicacions i amb més estona de temps i manquen d'espai de menjador i sala de dia. Es recomana un model d'habitació compartida amb lavabo, llits baixos i estanteria al costat, armariet empotrat i amb clau, instal·lacions que donin autonomia com controlar la llum del llit i endolls suficients.

En el **cas 2**, les dones dormen de diumenge a dijous i eventualment alguna surt a treballar de nit. A Wad Ras tenen habitacions on dormen 6-8 dones i funcionen amb una zona comú de lavabos. Per aquestes dones és molt difícil coordinar la quotidianitat: on mengen?¹⁶, quines coses porten a sobre?, quines relacions tenen amb la família?, si la tenen? Viuen un moment crític de la

¹⁶ En el CP la coordinació dels àpats està a càrrec del CIRE, en cuina centralitzada i horaris concrets, impossibilitant l'autogestió en la preparació del menjar.

reinserció i es poden trobar en una situació complexa sense casa a dins ni a fora i amb totes les incerteses en front la vida exterior.

Aquesta Secció Oberta de 3er Grau, el **cas 2**, correspon a un servei que acompanya l'últim pas a la autonomia de les dones. Aquest trànsit a una quotidianitat amb l'exterior reclama menys controls, confiança i autogestió amb el suport i l'atenció puntual de les persones professionals. Es necessita un funcionament més autònom, passen menys temps a la unitat i es poden compartir habitacions grans entre vàries (a Wad Ras 6-8 internes), que estiguin ben climatitzades, ventilades i amb instal·lacions necessàries i "normalitzades" (controls de la llum, nombre d'endolls). Es necessiten serveis compartits com menjador, aula de dia, àrea TIC, armariets grans amb clau on poder deixar un casc o altres elements que afavoreixen la seva autonomia. A nivell de gestió, la unitat ha de comptar amb el despatx de la persona referent i els despatxos d'atenció i tractament, (psicòloga, jurista, educadora...), adaptar els horaris, fins i tot facilitar relacionar-se amb el mòbil, o despatxos pròxims en infraestructures municipals on hi hagi accés al servei d'aquestes persones professionals. *"Es parla de recomanar que elles porten clau i les persones treballadores funcionen amb clau mestre"* (Persona Secció Oberta de Centre Penitenciari)

Propostes

- Ubicació en un entorn que faciliti la mobilitat i tingui característiques que beneficïen la percepció de seguretat de les dones.
- Unitats amb menys controls, autogestió i autonomia per acompanyar en la reinserció, és a dir, amb el suport i l'atenció puntual de les persones professionals.
- Espais d'atenció pròxims i mecanismes que facilitin la monitorització dels especialistes que s'encarreguen de dosificar la confiança en el procés de guanyar autonomia. Per exemple, disposar de sistemes informàtics amb una intranet.
- En el primer nivell d'aquesta transició, apartament per a acollir un nombre determinat d'internes amb espai propi, amb suport als espais autogestionats i comunitaris, com la cuina i el menjador, la bugaderia, els espais

d'emmagatzematge, perquè funcionalment, són diferents i necessiten més capacitat de la que acull el prototip d'unitat familiar que es dissenya.

- En el primer nivell d'aquesta transició, habitació compartida amb lavabo, llits baixos i estanteria al costat, armariet encastrat i amb clau, instal·lacions amb autonomia per a controlar la llum i endolls suficients.
- En el segon nivell d'aquesta transició, habitacions compartides grans (al CP Wad Ras 6-8 internes) i amb instal·lacions necessàries i "normalitzades", controls de la llum, nombre d'endolls.
- En el segon nivell d'aquesta transició, serveis compartits com menjador, aula de dia, àrea TIC, armariets grans amb clau...
- Unitats ben climatitzades, ventilades i sostenibles.

Habitació a unitat residencial per a mares amb infant fins a 3 anys

Les habitacions d'aquestes unitats han de donar suport a la criança sense fiscalitzar la seva maternitat i minimitzar l'impacte en els menors de 3 anys. La unitat actual a Wad Ras funciona en un edifici antic on les habitacions són àmplies, amb sostres molt alts i connectades a través d'un espai passadís central molt ample que permet trobar-se, jugar, fer activitats compartides. Té algunes deficiències com la falta d'accessibilitat de la sortida al pati, la falta de verd i d'elements naturals per a millorar les condicions ambientals del pati i tractar la basant terapèutica de la vegetació.

Al CP Wad Ras la ludoteca és un espai molt petit i amb les limitacions del Centre es desaprofita l'espai reservat i preparat per atendre les nenes i nens que es queden sense plaça als centres municipals. En tot cas, s'ha parlat de la importància que té, promoure que nenes i nens surten, es socialitzen en altra ambient i perquè actualment es permet l'estada fins als 3 anys.

Amb els recursos que hi ha es pot dir que estan ben ateses les necessitats de la infància però es troben mancances en els espais de relació de las dones cuidadores en la unitat de mares, la sala familiar és molt petita, no hi ha una sala de dia o zona amb ordinadors per a donar suport a la recerca de feina i el pati no és accessible i està poc condicionat per a les dones cuidadores, principalment quan acaben de parir.

Al CP Wad Ras no estan d'acord en fiscalitzar la maternitat de les dones empresonades, ja que no és la seva forma de maternar el que ha provocat que estiguin a la presó. Es valora que la vida dels infants estigui vinculada als equipaments del barri, com la llar d'infants pública, on tenen unes places reservades. Quan es supera la demanda, i com a solució alternativa, disposen d'una sala preparada en el mòdul on poden passar el dia, tot i que es valora menys positivament.

Propostes

- Mesures per evitar l'ingrés a presó de mares embarassades o amb infants fins als 3 anys, garantint alternatives en Centres Oberts o Unitats de Dependents. Cap infant hauria de passar ni un minut a presó.

En les unitats de mares existents:

- Superfície suficient en la habitació per albergar, a més del mobiliari bàsic, el bressol i una zona de joc a terra per atendre les necessitats de la criança fins als 3 anys.
- Llit individual però amb amplada per rebre la mare i el bebè i poder permetre el co-llit.
- Porta del lavabo per a separar els ambients i cuidar i facilitar la criança.
- Lavabo complet i dutxa amb espai per a facilitar el bany del bebè.
- Armari amb més capacitat per a guardar i emmagatzemar els estris de la criança.
- Portes obertes a la nit per a que les mares puguin resoldre diverses necessitats.
- Mini office a l'habitació amb una nevera perquè les usuàries tinguin possibilitat de preparar el menjar de fills i filles.
- Sala de dia de mares amb espai ampli per acollir la interacció de mares i nadons i espai còmode i tranquil per alletar.
- Lavabos comuns ubicats en un espai familiar amb espai suficient per a desplaçar-se amb les persones cuidades, canviador de bebè, rentamans i vàter, aparells i mirall condicionats a l'alçada de criatures de 3 anys per a acompanyar l'autonomia dels infants que aprenen anar al lavabo.

- Adaptació de les responsabilitats de neteja de l'habitació en el període de postpart i puerperi, donant suport a les internes en aquest període.
- Ambient acollidor, íntim i tranquil als espais compartits amb les nenes i els nens.
- Sala de psicomotricitat / ludoteca, per acollir el joc en espai tancat quan sigui necessari per condicions del clima o per a acollir activitat programades i de tractament. Sala amb jocs adaptats a les necessitats de bebès entre 0 i 3 anys i de les mares. Ambient acollidor, facilitador i amb possibilitat de relació amb espai exterior. En proximitat de lavabos comuns.
- Cuina equipada per poder cuinar per als infants. Office i menjador espaiosos per a moure's i amb troncs per als nadons i espai per deixar cotxets.
- Bugaderia, una rentadora o un rentamans per poder rentar i estendre la roba de mares i nadons.
- Magatzem d'elements especials per a la criança, infraestructura, educatius, jocs.
- Disseny de tots els elements de la unitat residencial amb cantonades rodones i paviments antilliscants en les zones amb aigua.
- Desinstitucionalització dels espais amb menys elements coercitius, punitius i traumàtics com: visibilitat d'elements estàtics de seguretat com la cabina de vigilància en els espais comuns i els barrots; soroll d'accions punitives com la megafonia i el tancament de portes; cuidar la ubicació per aconseguir accessos més directes i evitar que les nenes i els nens hagin de travessar la presó.
- Ús de materials adequats i saludables per atendre nadons i bebès (0-3 anys).
- Espai per deixar diàriament els cotxets de les criatures que surten a l'escola.
- Pati amb elements (taula i banc, ombra, font...) corresponsables amb les mares com a cuidadores i espais de jocs per a criatures de fins a 3 anys. Evitant el pati buit i de ciment, es a dir, que combini diferents estances amb sol i ombra, i altres materials com sauló, sorra, vegetació... i tancaments més amables, amb l'ús de vegetació, murals, tipus d'il·luminació... Preveure espai protegit de les inclemències del temps (sol i pluja). Preparat per atendre el moviment i la psicomotricitat, la relació amb la natura i l'experimentació, la

tranquil·litat i la intimitat. Garantir l'accessibilitat amb cotxet i dotar amb mobiliari adequat en les mides i cossos dels infants.

- Espais d'atenció específica per a la consulta de pediatria i atenció a la salut de les dones.
- Ubicació pròxima a la sortida perquè l'itinerari de la infància per anar a l'escola sigui curt i fora de l'ús explícit de mecanismes de seguretat com l'ús de concertines i l'espera d'obertura de portes.

Departament Especial de Règim Tancat (DERT)

L'experiència tortuosa i poc facilitadora del DERT en la cinquena planta de la presó del CP Brians 1, ha deixat un argumentari prou revelador respecte a que aquest tipus de departament deu funcionar sense escales, ni ascensor, amb itineraris curts i amplis i estar pensat per a una estància curta. Entenem que el tractament i el comportament de les dones és diferent dels homes i que és un recurs poc necessari.

En els exemples actuals es descriuen deficiències com la falta de sales adequades per a cada servei, al CP Mas d'Enric les sales són consecutives, només canvia el rètol i tenen les mateixes característiques físiques per a un gimnàs o un consultori mèdic. L'espai per al gimnàs és insuficient només hi cap una taula de ping-pong i tots dos estan mal ventilats i funcionen amb una calefacció central excessiva.

Propostes

- Mesures alternatives a les unitats d'aïllament que s'adaptin a les necessitats i realitats de les dones.

En les unitats existents:

- La unitat d'aïllament, si fos necessària, ha de comptar amb llum natural i ventilació. Es recomana que siguin habitacions encoixinades i que es deixen de dissenyar "cel·les de contenció" en les unitats de dones, per ser la contenció mecànica (també la química) totalment contradictòria a la perspectiva feminista. En una societat patriarcal que oprimeix i sotmet a les

dones de forma continuada amb diferents mecanismes, la contenció mecànica a presó suposa una violència especialment traumàtica, que malgrat reprimir crisis puntuals, revictimitza a les dones, i per tant, no ajuda al tractament a mig i llarg termini.

- Si fos necessària, unitat amb programa d'espais per a funcionar de manera autònoma, és a dir, comptar amb espais per a ingressos; consultori mèdic amb separació de metgessa i d'infermera; comunicacions; sala de dia amb accés des del pati; gimnàs; economat i tots els serveis necessaris a la unitat amb el condicionament propi per a la realització de les activitats específiques.
- Espai ampli als passadissos i a tots els espais on intervenen habitualment tres persones (passadissos, escorcolls) i a l'habitació individual per a facilitar al treball d'atenció.
- Llit més robust i estructura amb perfils rodons per a evitar fer-se mal.
- Possibilitat d'habitació doble per si alguna necessita estar acompanyada
- Unitat de lavabo amb tots els requeriments descrits a l'habitació individual.
- Entrada de llum natural i ventilació.
- Servei de telèfon en sales, fora de patis i passadissos per a guanyar intimitat.
- Itineraris curts entre les zones de la unitat.
- Sortida directa a pati, sense racons i per a tractaments diferenciats on la vegetació i el contacte amb l'aire exterior pugui generar tranquil·litat. Cuidar que aquests espais no estiguin connectats al pati general ni a àrees de les treballadores.
- Extintor fora del passadís a un lloc accessible i assegurar que les mànegues d'incendi estiguin ben col·locades i que siguin prou llargues; claredat d'itinerari d'evacuació; evitar la calefacció centralitzada.
- Replantejament de les portes automàtiques (hidràuliques) que són molt problemàtiques.

Habitacions per unitat residencial infermeria, salut mental i persones internes vulnerables

Aquestes unitats són imprescindibles pel procés i els tractaments que reben les persones internes i és important que estiguin separades i requereixen de condicions específiques per facilitar-ho.

A la unitat MID que hi ha al CP Mas d'Enric arriben persones vulnerables per edat i condicions físiques i mentals i l'entorn per arribar a través dels espais oberts interns del CP no són accessibles, presenten diverses dificultats per connectar-se amb els mòduls (escales que segueixen l'orografia sense senyalitzar, itineraris llargs i sense protecció envers el clima per anar caminant). En aquesta unitat hi ha aspectes que funcionen malament, com l'entrada des de l'ambulància a la zona d'urgències perquè no és directa i passa per la zona administrativa. Hi ha 3 patis a la planta baixa, dos són infrautilitzats perquè donen a àrees administratives i l'altre, el pati gran, està mal orientat per a gaudir de les hores de sol. A dalt i continu a la sala de dia, hi ha un petit pati amb un mural de jardí que millora la zona de descans.

Parlant de diversitats, s'ha parlat de la capacitat dels serveis ja que al MID es preveu l'atenció a 50 internes, però la capacitat del menjador i el office és insuficient. També es planteja la necessitat de comptar amb un Centre sociosanitari al CP ja que la població major de 65 anys no baixa. Al CP Wad Ras s'ha habilitat una Unitat Polivalent per atendre les diversitats de les que es consideren dones vulnerables: grans, embarassades, trans*, etc., tot i que són conscients de la necessitat d'espais diferenciats.

Propostes

- Atenció de les dones que es consideren vulnerables en la seva especificitat i amb espais diferenciats.
- Separació de la infermeria psiquiàtrica de l'orgànica.
- Dimensions accessibles, més amplies que a la unitat individual, tant al dormitori com al bany, les portes i a l'ascensor, per a ajudar al treball d'atenció, passar un llit hospitalari o una cadira de rodes.
- Unitats reduïdes amb serveis individuals i dobles en una proporció que faciliti l'atenció.
- Llits i matalàs adequats al tractament i diversos per a evitar fer-se mal i atendre circumstàncies diverses.
- Porta al lavabo per millorar el condicionament ambiental (humitat, olors, sorolls, intimitat) i separar els espais de dormir i estar dels de servei sanitari.

- Dutxa per atendre diversitats funcionals amb paviment antilliscant i dutxes amb barana de seguretat adients i espai per a rebre l'ajuda d'altre persona.
- Vàter per atendre diversitats funcionals i amb seient i per atendre característiques diverses del cos.
- Mirall encastat, més gran i posat sobre el lavabo a una alçada adequada a les mides de les dones i les que van en cadira de rodes.
- Servei de televisor integrat al mobiliari o a l'obra per desfer desigualtats i proporcionar altre tipus d'oci.
- Armari o part de l'armari amb clau o amb garanties de seguretat de les pertinences.
- Lloc còmode i amb amplada suficient per seure i escriure per a cada interna.
- Endolls suficients per a les necessitats de les dues internes.
- Llum individual al llit i llum general. Al llit que es pugui encendre des de l'interior i la general que abasti tot l'espai.
- Colors clars i materials de fàcil manteniment i rentables.
- Sistemes de condicionament ambiental adient i respectuosos amb el medi ambient. Ventilació creuada i calefacció que permeti controlar zones per a evitar malbaratament energètic.
- Finestra el més gran possible i a una alçada que afavoreix l'ús de la taula de treball per gaudir i aprofitar la llum natural. Ben condicionada per a l'estalvi energètic i l'aïllament del soroll. Sense barrots amb vistes a un paisatge, alguna vegetació o al cel i no a un mur perimetral.
- Implementació de mesures de prevenció ambiental del suïcidi i les autolesions: proveir a l'equipament d'una escala domèstica, cuidar les percepcions sensorials de les internes (eliminació de sorolls recurrents, ús de llums càlides, materials tous, games de colors segons tipus d'espai), il·luminació adequada, ventilació, espais d'intimitat, espais comuns diferenciats. L'arquitectura i el disseny dels espais pot funcionar com a mesura preventiva, però no és determinant. Cal seguir treballant en protocols de detecció, i implementar mesures alternatives a la privació de llibertat, que com s'ha desenvolupat al marc teòric, és la variable que més fàcilment podem relacionar amb les conductes autolítiques en comparació amb la població

general. En conjunt, considerem que totes les propostes d'aquest document serveixen per promoure una millor salut mental de les dones internes.

- Pati ben orientat per a poder gaudir d'hores de sol i preveure espai protegit de les inclemències del temps (sol i pluja) per garantir l'estada a l'aire lliure. Evitant vincles visuals conflictius des del pati cap a zones destinades al funcionariat (finestres que relacionen visualment les zones de treball del funcionariat amb el pati per a persones internes, com passa a la infermeria del Centre Penitenciari de Mas d'Enric).
- Vegetació en el pati per desenvolupar activitats terapèutiques i en diferents cicles de la vida, des de la jovent fins a la gent gran.
- Disposició de lavabos comuns amb unitat accessible i espai canviador i dutxa per a persones adultes.
- Sala de dia amb espai proporcional a la quantitat de places ofertes i amb la grandària necessària per atendre les necessitats especials. Ben condicionada ambientalment i amb possibilitat de relació amb espai exterior i vegetació per a programes terapèutics.
- Centre sociosanitari ja que hi ha població octogenària i en ella, moltes dones grans. A més, contemplar la necessitat de tenir cura de persones dependents, persones malaltes, embarassades, ja que no totes són grans...

4.1.6 Els espais compartits

Els espais compartits a la presó tenen un caràcter molt funcional, és a dir, amb accessos controlats física i temporalment, i per atendre les necessitats de socialització que es consideren necessàries i formen part del procés reglat de seguretat i de tractament en el qual es troba una dona interna per aconseguir autonomia i reinserció. En tot cas, és el món interior on les internes es mouen amb l'autonomia que els permet el règim en el qual es troben.

Entre les consideracions generals, caldrà pensar **com anomenem i senyalitzem els espais** des d'una perspectiva feminista, utilitzant llenguatge i senyalística que pugui ser entesa per diversitat d'origen, per diversitats cognitives, etc.

En la formalització d'aquests espais, cal tenir en compte que la combinació de materials metàl·lics, ciments, paviments i vidres usats als Centres Penitenciaris més nous (CP Puig de les Basses, Mas d'Enric i Brians 1 i 2) per a configurar espais habitualment buits (poc mobiliari), creen **desconfort ambiental**, alts volums de soroll i el record constant de que estàs a presó.

Al CP Puig de les Basses es formen reverberacions al voltant dels espais interiors compartits en planta baixa (sala de dia, oficina d'atenció, finestra a l'economat, passadís...) al punt, que és impossible mantenir una conversació i qualsevol activitat té un so metàl·lic de fons.

També, es pot valorar introduir color o fer canvis en les tonalitats quan es fan feines de manteniment per a **percebre el pas del temps i valorar les accions que produeixen benestar**. Al CP Brians 1 s'ha fet un canvi de color i es va parlar de considera-ho com una forma d'implicar les internes en la cura de l'espai. Així mateix, valorar el canvi a fusteries i reixes menys cancel·laries, per a proporcionar ambients més saludables i acompanyar processos de tractament menys punitius.

Els criteris es classifiquen i es descriuen en relació a les activitats que acullin i considerant que **són espais necessaris en totes les unitats residencials**: les Àrees de Socialització i les Àrees de Serveis.

Àrees de socialització

Els espais per a proveir trobades i espai amb altres, a més de la possibilitat d'estar sola o en grup en un espai que és compartit. Aquests espais donen oportunitats diverses de relacionar-se i per això s'ha de tenir cura de característiques com: la ubicació, la distribució d'activitats, el mobiliari, l'accessibilitat, els materials, la facilitació de les cures, la possibilitat d'apropiació, la bellesa, entre altres. En aquesta classificació s'inclouen:

- El carrer major
- El pati / el jardí / l'hort
- La sala d'estar / la sala de TV i recreativa / ludoteca (Unitat de Mares)
- El gimnàs

- El menjador, si es treballa la vessant socialitzadora i proveïdora d'autonomia

El carrer major

És l'espai que articula el món interior amb el món exterior de la presó, entre l'espai dels processos d'internament i l'espai de treball administratiu i de gestió. L'espai de transició entre les activitats de les persones treballadores i algunes activitats de les dones internes. L'espai controlat des de fora i contenidor de l'endins. L'espai articulador dels diferents departaments i que acull el trànsit d'anada i tornada a activitats esportives, institucionals, productives, logístiques, de comunicació i d'ingrés i sortida.

Aquest espai es deriva del model amb mòduls de les grans presons on es necessita un carrer llarg i articulador per a resoldre temes logístics i connectar els mòduls amb els equipaments educatius, culturals i esportius i els tallers productius, les zones logístiques i de treball administratiu. En abstracte, correspon a una zona vestibular accessible amb espais oberts, on coincideixen entrades i itineraris per a fer activitats d'esbarjo, vitals, tranquil·les i/o terapèutiques, emmarcades en les activitats reglades, esportives o de treball que ofereix el programa del CP per a les persones internes.

L'ús d'aquest espai en les grans presons també marca condicions que no beneficien la autonomia de les dones, en Puig de les Basses la sortida és diferent per ells, elles estan monitoritzades per dues persones funcionàries per anar a la biblioteca, els tallers productius, el poliesportiu, la piscina...

Propostes

- Distàncies curtes i itineraris accessibles i protegits per fer ús de serveis essencials, per exemple, traslladar una dona malalta.
- Definició de façanes amb elements i tanques més amables, per exemple, amb l'ús de vegetació, murals, tipus d'il·luminació, etc.
- Espai d'estar i de trobada, equipat amb un mínim d'ombra, vegetació, bancs i font.

- Senyalització bàsica per a millorar l'autonomia, atendre les diferències d'idioma i les diversitats funcionals.
- Nomenclàtor en femení per a valorar amb equitat les dones.
- Zones diferenciades i equipades per a desenvolupar possibles activitats a l'aire lliure i comunitàries (exercici físic, reunió, festa, hort, convivència, etc.)
- Zones diferenciades per activitats d'esbarjo, tranquil·les, vitals i/o terapèutiques.
- Reducció dels elements punitius en els itineraris que fan les dones amb fills i filles a presó, per exemple, anar a l'autobús escolar.
- Ubicació d'activitats específiques que responguin a les necessitats de les dones, les seves diversitats i els cicles vitals. Per exemple: fer ús de la piscina, participar en activitats artístiques i comunitàries, treballar un hort, cuidar un jardí, acompanyar a altres internes en processos terapèutics.

El pati / el jardí / l'hort

L'aire lliure dels departaments es relaciona amb el pati i com espai d'esbarjo, socialització, trobada, joc i extensió física o visual d'altres espais de relació, per exemple, del menjador o la sala d'estar. En aquest sentit, es considera l'espai exterior central de la socialització i perquè quotidianament forma part de la rutina reglada. Ha d'acompanyar l'autonomia i les necessitats d'estància individual i en grup i el desenvolupament d'activitats tranquil·les i motrius, contemplatives o per a distreure's, inclòs les possibilitats d'apropar-se i gaudir de la natura.

Bàsicament, en els CP actuals el pati es configura com un buit on miren les cel·les i en el cas del CP Ponent, encara pitjor perquè des d'una façana del mòdul veí, les dones estan exposades a les finestres d'un mòdul d'homes. Moltes vegades només està centralitzada una activitat esportiva. És un espai buit d'ombres, de vegetació, o d'elements que acompanyen l'estada contemplativa per exemple, bancs.

Molts d'ells no són accessibles, hi ha esglaons perillosos o graderies com la que hi ha al CP Puig de les Basses on s'han donat diversos accidents i s'ha

hagut de posar una barana. La graderia que hi ha, s'ubica a continuació d'un pas molt ajustat per acollir les sortides de les àrees comunes (la sala de dia i el menjador) i albergar els contenidors de brossa i una zona d'estada on es posen les internes a prendre el sol. La sala de dia té sortida directa a una escala però està tancada perquè no té prou espai de replà per a descendir l'escala. Mínimament, el pas a la graderia s'hauria de tancar en aquest punt i traslladar la ubicació dels contenidors de brossa per a ampliar la zona d'estada.

La falta d'accessibilitat en el pati, és molt desfavorable per a l'estat bastant habitual d'internes medicades, a més, la falta de mobiliari i d'espais condicionats per a l'estada tranquil·la, obliga a deambular d'un costat a l'altre.

En el CP Ponent tenen llibertat d'horari per utilitzar el pati però les condicions no són confortables. El pati està envoltat de murs molt alts i molt blancs que reflecteixen moltíssim la llum, encegant la visió. No té ombres, cap vegetació, un banc ancorat a la paret i una font espatllada. A l'entrada, i just davant de la finestra de l'economat, hi ha un petit porxo amb un banc corregut i una taula que semblen un lloc de trobada, però les dimensions són insuficients per a les dones que hi conviuen habitualment. Aquest pati contrasta amb un pati amb arbres i vegetació relaxant i ben cuidada que es troba al mòdul de salut mental ocupat per homes.

Els espais intermitjos amb porxo, acostumen a ser insuficients o no estan ben condicionats per a l'estada perquè hi ha falta de mobiliari, està mal orientat en relació a l'horari en que es poden utilitzar (CP Mas Enric); es formen racons que generen conflictivitat o estan en mig d'un lloc de pas amb mobiliari o hi ha un servei que condiona l'ús (CP Ponent i CP Puig de les Basses).

Als CP més nous, Mas Enric i Puig de les Basses, hi ha espais per a serveis i activitats al voltant del pati, però la falta d'educadores i la falta de substitucions per baixa dificulta l'ús regular i que podria ser autogestionat amb activitats com: petita biblioteca, costura, perruqueria, etc. Al CP Mas Enric hi ha un aula per activitats al voltant del pati però al moment de la visita estava plena d'estris amb màquines de cosir per a un taller de costura que portava molt temps interromput i per tant, desaprofitat per a realitzar qualsevol altra activitat.

Propostes

- Vinculació de l'accés a zones compartides com el menjador, l'economat, el gimnàs, la sala de ball, etc., és a dir, activitats puntuals on participen totes o que no requereixen ambients silenciosos i tranquils. Espais com la sala d'activitats que habitualment acull activitats monitoritzades, però que també es necessita per a promoure l'autogestió amb les habilitats de les internes (fer ioga, pilates, meditació...).
- Vinculació a la finestra de l'economat on es fa cua i es pot generar un espai d'estança i trobada.
- Espais intermitjos i visualment connectats entre l'interior i l'exterior per a promoure les relacions informals, sentir-se acompanyada i oferir protecció vers la climatologia.
- Espais per desenvolupar vida grupal a l'aire lliure, fer reunions de grups i per l'estada individual: al voltant d'una taula, sota un arbre, desenvolupant activitats de cura de plantes, jugant cartes, etc.
- Zones sense racons i per a activitats tranquil·les com: fumar, seure i contemplar.
- Distribució equilibrada de zones amb paviments, antilliscants, durs i naturals per ampliar l'oferta d'activitats motrius, no només esportives i hegemòniques com la pista de futbol. És a dir, on es pugui fer, per exemple, ioga, balls i altres activitats físiques condicionades als cossos, les capacitats i les edats diverses i per proveir de desconexió i descans.
- Espais sense barreres arquitectòniques i accessibles, no només per atendre les diversitats funcionals, sinó prenent consciència que moltes dones estan molt medicalitzades i això impacta les habilitats sensorials i cognitives.
- Zones verdes, amb arbrat, vegetació, hort i/o jardí per gaudir, i fer activitats terapèutiques o de treball de cures que agradin i que estiguin dissenyats i pensats per a la salut diferenciada de les dones.
- Bona orientació per a l'ús durant tot l'any i per a gaudir d'hores de sol, llum, vent.
- Espais equipats amb ombres, petita graderia o plataforma per seure i estirar-se, bancs al sol i a l'ombra.

- Font d'aigua purificada, aquesta és una necessitat bàsica no resolta. Les internes han de comprar l'aigua per beure a l'economat.
- Megafonia menys estrident, principalment a la unitat de mares, o buscar alternativa a la megafonia.
- Senyalització dels desnivells.
- Eliminació de vincles visuals conflictius des del pati cap a zones de dutxes, façanes d'altres unitats residencials i zones destinades al funcionariat.
- Manteniment de la programació d'activitats que dinamitza la vida social, atendre les substitucions d'educadores per baixa i treballar l'autogestió d'activitats per a implicar les dones.

La sala d'estar / sala de dia / sala de tv

Aquest és l'espai d'esbarjo compartit a l'interior on s'espera que hagi un espai de desconexió, descans o distesa socialització. En el cas de les mares, també està vinculat a la interacció amb les criatures i en el cas de persones que necessiten una atenció especial, la necessitat d'apropar-se poc a poc amb autonomia a la interacció amb les companyies. Es poden trobar elements com la televisió, la música, una taula de joc o de conversa, un lloc amb sofàs on seure amb comoditat, una màquina expendedora de begudes, una font d'aigua purificada...

Actualment, no tots els CP tenen una sala diferenciada entre menjador i sala de dia. Ni més nous com Brians 1 o més antics com Ponent. Això suposa una manca d'espai pel descans i la distesa socialització, perquè habitualment, correspon a l'espai interior continu al pati on es passen moltes hores de la jornada.

S'ha parlat de diferenciar aquests espais per a distingir la funcionalitat del menjador de la sala on es pot socialitzar o fer activitats contemplatives com veure la TV. Es necessita un espai millor condicionat acústicament per a desenvolupar activitats diverses a la vegada. El mobiliari condiciona molt les activitats, al CP Brians, les taules del menjador davant la TV generen molt soroll de les que es seuen simplement a xerrar; al CP Mas Enric, hi ha una zona amb fileres de cadires, com de sala d'espera que no conviden a relacionar-se i distorsionen l'ús d'un telèfon que s'ha instal·lat al costat; al CP

Ponent es fa com es pot, tot tipus d'activitat a l'espai del menjador que és interior i molt just de capacitat per acollir-les.

Des del CP Wad Ras ja es fa i es crida l'atenció a la necessitat d'acompanyar l'espai amb una programació que faciliti la gestió del temps de les internes. Està clar que l'avantatge de Wad Ras respecte dels CP més nous és la ubicació en proximitat dels ens que col·laboren en l'execució de les activitats.

Propostes

- Segons el nombre d'usuàries i el programa d'activitats que es treballa al CP, espai separat i amb programació d'activitats, per facilitar l'autogestió per part de les internes en qualsevol règim. La mescla d'activitats pot convertir-lo en un lloc de xivarri i estrès.
- Continuitat al pati amb una gradació d'espais de més tranquil a més sorollós per fer la transició i acollir diferents maneres d'estar i relacionar-se.
- Relació entre la sala amb espais exteriors i vegetació.
- Distinció entre la sala de dia i la sala d'activitats reglades o autogestionades.
- Atenció als materials (paviment, sostre, fusteria) que milloren el condicionament acústic i faciliten el desenvolupament d'activitats diverses, sobretot quan les condicions del clima, sigui pel fred o la calor, comportin l'ús intensiu de l'espai.
- Condicionament de l'espai per a facilitar activitats programades de diferents tipus: teatre, música, lectura... una programació que faciliti la gestió del temps de les internes.
- Accessibilitat i l'atenció a les diversitats funcionals/discapacitats.
- Servei de consigna per a deixar coses durant el dia al costat d'espais comuns i per deixar les pertinences amb seguretat.
- Serveis comuns en proximitat: telèfon, lavabos (que permetin seure còmodament, amb contenidor per a compreses, facilitar rentar la copa menstrual i petit penjador per a borsa o roba)
- Font d'aigua purificada, aquesta és una necessitat bàsica no resolta i ubicació de màquines expenedores (garantint productes saludables i preus controlats)

- Espais equipats amb elements per a gaudir de la televisió, la música, una taula de joc o de conversa, un lloc amb sofàs on seure amb comoditat.

El gimnàs

Tot i que aquest espai, en la configuració petita de la Unitat, té com a finalitat proporcionar benestar i autocura del cos a nivell individual, també és pot considerar com una activitat compartida que dinamitza la vida social i genera ajuda i complicitat. Es pot tractar com un espai intermig entre interior i exterior i vinculat a les activitats amb més autonomia perquè s'ha parlat del bon ús i la cura que tenen les dones per aquest tipus d'espai i d'activitat.

Al CP Puig de les Basses l'espai està ben ubicat al costat del porxo ombrejat del pati, hi ha finestres per a vincular-ho amb el pati i la sala de dia que es troba en altre nivell. Internes i funcionàries valoren el bon ús i no es necessari tancar-ho, perquè les dones el cuiden prou. En general, no és un espai habitual a les unitats de dones i en moltes l'activitat física i esportiva és molt reduïda per la falta d'espais, la gestió per a utilitzar els que hi ha o la manca de facilitat i equipació per l'ús.

Propostes

- Mínim d'activitat física monitoritzada a cada unitat per a aquelles dones que els hi agradi fer activitats dirigides.
- Ampliació de l'oferta de les activitats amb el cos per incloure espai per fer altres activitats físiques com ballar, ioga, pilates, etc., i per a involucrar a les mateixes dones sense dependre exclusivament de comptar amb educadores, com es fa a la perruqueria.
- Equipació d'una sala contínua a l'espai del pati i estudiar el tipus d'elements que poden afavorir l'activitat física autogestionada al pati.
- Màquines per a gimnàstica que responguin a l'estat dels cossos diversos i l'ergonomia de les dones de diferents edats.
- Espai amb bona ventilació i possibilitat d'integrar-se a l'espai obert i verd del pati. El menjador compartit

Aquest espai, quan es treballa la vessant socialitzadora i proveïdora d'autonomia, pot facilitar una part de la vida individual i col·lectiva que col·labora amb el benestar de les dones. Sobretot quan elles poden participar activament i compartir les feines derivades de la producció del menjar.

Propostes

- Implicació de les dones en els treballs que desenvolupen els equips encarregats de la cuina i com a destí remunerat.
- Col·laboracions (treballs) com part pràctica de les formacions reglades.
- Cuina a la unitat de dones on puguin cuinar també productes de proximitat i diversos.
- Autogestió d'un petit office amb nevera i microones, per a escalfar el menjar que compren precuinat a la botiga.

Àrees de serveis

Els espais per a proveir serveis de cura personal, de reparació i enfortiment de l'autonomia en condicions d'igualtat i per això s'ha de tenir cura de: la facilitació dels serveis, el reconeixement i respecte de les necessitats, preferències diverses de les dones i derivades de la seva cultura, procedència, edat, circumstàncies personals com la cura de fills i filles, la disponibilitat de recursos econòmics, l'estat de vulnerabilitat, entre altres. Tots són serveis que es faciliten compartits, però hi ha alguns que requereixen de graus d'intimitat com els lavabos comuns, el locutori, el telèfon, l'espai religiós i la biblioteca. En aquesta classificació s'inclouen:

- El menjador
- L'economat / quiosc / parafarmàcia / la cafeteria
- La bugaderia
- Magatzems de diferent tipus / consigna
- Els lavabos comuns
- La perruqueria / saló d'estètica
- El locutori i ús de telèfons mòbils
- El servei de megafonia
- L'espai religiós
- Espai per a les escombraries i el reciclatge a cada departament

- La biblioteca / la filmoteca

Els proveïdors que donen serveis a un Centre Penitenciari per a Dones necessiten formació en perspectiva feminista per a atendre les necessitats, el tipus de productes que es venen a l'economat i atendre serveis com l'economat, la cuina i les activitats... Actualment les decisions es prenen a través d'un centre extern, el CIRE i no hi ha intervenció dels equips que gestionen el CP.

El menjador (servei)

Aquest espai acull una activitat saludable, compartida, diària, temporitzada i imprescindible, i requereix d'un espai ben il·luminat i ventilat, ampli, net, agradable i facilitador dels treballs de neteja (materials) i distribució (tipus de mobiliari, opció fitxa o mòbil). També, facilitador en relació al desenvolupament de la cadena d'accions necessàries per donar el servei, ja que aquest comença i acaba en l'exterior de la presó pels subministraments i la producció de residus i pot implicar a les dones en diferents etapes de la seva producció.

En el sistema actual de mòduls en presons d'homes, les dones no accedeixen al treball remunerat en cuina, només al treball en l'office del mòdul corresponent i es desaprofita una activitat social que pot involucrar el benestar propi i comunitari.

Per altra part, aquest servei presenta dificultats per atendre els processos diversos de les internes que es troben en tractaments i Règim Oberts. Els horaris de les internes que guanyen autonomia amb sortides i entrades per anar a treballar no són compatibles amb l'horari reglat del servei i moltes dones no tenen xarxa ni recursos econòmics per a resoldre aquesta necessitat. Es fa necessari implicar-les i diversificar les opcions per a escalfar el menjar que, per altra part, es compta en la producció i es converteix en un malbaratament de recursos que elles necessiten.

Propostes

- Formació en perspectiva feminista i antiracista a proveïdors i ens que donen serveis al CP, per a atendre les necessitats i el tipus de productes que es subministren i venen.
- Implicació de les dones en els treballs que desenvolupen els equips encarregats de la cuina i com a destí remunerat.
- Col·laboracions (treballs) com part pràctica de les formacions reglades.
- Planificació i desenvolupament el servei i l'espai adequant-lo a la quantitat d'interne, bé per total o per torns.
- Office amb espai i recursos per servir menjar divers (atendre característiques i necessitats dels cossos diversos).
- Circuit de cuina o d'office, segons el grau d'autonomia en el departament, que faciliti implicar-se en la alimentació o escalfar els plats que compren a l'economat.
- Disseny de sistemes funcionals diferents per a les dones que estan a una Secció Oberta perquè la coordinació amb els àpats del Centre és complicada amb una cuina centralitzada i els horaris establerts. Contemplar rutines diferents entre règims i departaments, i per exemple, comptar amb una cuina pròpia, un office amb microones, nevera i un espai on poder cuinar.
- Vinculació física i visual de l'espai del menjador amb l'espai obert i verd del pati.
- Espai ventilat i ben climatitzat. El menjador del CP Mas Enric rep mol sol a l'estiu i la fusteria no té protecció.
- Proporció de taules que permetin l'ús de persones amb cadira de rodes
- Proporció de cadires amb respall i braços que facilitin aixecar-se.

L'economat / quiosc / parafarmàcia / la cafeteria

Aquest servei proveeix dels productes autoritzats que venen de l'exterior per a atendre necessitats particulars de les dones i poden crear bretxes de desigualtat en la vida interna. És un dels serveis que pot donar treball remunerat a les dones internes.

En general, s'ha parlat de la falta de perspectiva de gènere en l'oferta de productes que ofereix l'economat, del treball remunerat que no s'ofereix a les

dones, dels preus cars que creen desigualtats i de criteris de funcionament diferents en els centres.

Al CP Puig de les Basses no treballen dones ni a l'economat ni en l'ofici de persona repartidora i al CP Ponent recentment s'ha obert la cafeteria on poden treballar 3 dones. Per altra part, en algun hi ha màquina de tabac al menjador i a altres mòduls, està dins l'economat.

La vinculació de l'economat a un espai compartit, el pati, genera un espai de trobada que esdevé com a cafeteria. Això no es configura a tots el CP però per afavorir aquesta activitat distesa, s'ha parlat de que *“la cafeteria i l'economat han d'estar ben posats i en llocs comuns i que caldria que la cafeteria estigués oberta el cap de setmana”* (Persona Gerència de Centre Penitenciari) perquè justament és el temps amb menys programació d'activitats.

Al CP Puig de les Basses es considera que el servei està mal ubicat a un passadís interior, la finestra dona al passadís, davant dels despatxos d'entrevistes on la distorsió acústica interromp les intervencions.

Propostes

- Formació en perspectiva feminista i antiracista a proveïdors i ens que donen serveis al CP, per a atendre les necessitats i el tipus de productes que es subministren i venen.
- Promoció de la vinculació de dones als llocs de treball de l'economat: la persona que fa l'atenció, la persona repartidora, entre altres.
- Ampliació del catàleg de productes de compra i fer control dels preus que creen desigualtats. Inclusió de productes d'equitat menstrual i amb productes d'higiene personal com productes d'higiene adaptats a les demandes de les dones.
- Adaptació els productes de l'economat a les necessitats i demandes de les internes, sense preus abusius ni gestió desigual per discriminació sexista, d'identitat sexual, o diversitat funcional, entre altres.
- Vinculació de la finestra d'atenció a un espai on es pugui formar cua, fer soroll i configurar un espai de trobada, tipus cafeteria amb protecció climàtica temporal i espai suficient.

- Cafeteria oberta el cap de setmana ja que és justament el temps amb menys programació d'activitats
- Finestres que no donin a un passadís de pas d'altres serveis i en zones d'atenció personalitzada perquè la cua genera molt soroll al moment d'ús.
- Serveis comuns com la cafeteria i l'economat han d'estar en llocs comuns, accés a una màquina de cafè, o la possibilitat de fer una infusió/té
- Revisió dels productes que s'ofereixen a les màquines vending per a completar l'oferta de l'economat de la forma més saludable possible i per a retirar l'excés d'aquestes màquines.

La bugaderia

Habitualment és un servei autogestionat per cada departament que ofereix llocs de treball a les dones internes. Requereix d'espai ampli, ventilat i equip adequat pel bon funcionament i diversos espais d'emmagatzematge (que manquen inicialment als edificis) per a funcionament específic i adequats a les necessitats.

Es necessiten aparells adequats per un treball robust, no domèstic. Al CP Ponent funcionen amb una rentadora i una assecadora que no són suficients per al volum de treball i en tots els CP es va comprovar la necessitat de preveure els diferents tipus d'emmagatzematge que es necessiten.

Aquest servei no inclou el rentat de la roba íntima, que les internes han de rentar a mà personalment, tot i no tenir en molts casos un espai per a estendre-la. Una mancança de l'equipament és font de sancions cap a les dones, ja que està prohibit estendre roba a la cel·la, malgrat no tinguin alternatives.

Propostes

- Provisió de màquines rentadores per fer de la bugaderia un autoservei.
- Disposició d'espai per a estendre i assecar la roba.
- Emmagatzematge de productes i estris de neteja.
- Emmagatzematge de roba blanca.
- Paqueteria quotidiana d'entrada i sortida de roba.
- Espai ampli en zona de màquines i amb taula per doblegar la roba.

Emmagatzematge de diferent tipus / consigna

L'organització de la vida interior i les normatives que regeixen les activitats a l'interior, requereixen de diferents tipus d'emmagatzematge per facilitar, per exemple, donar roba a les dones que arriben només amb la roba que porten, guardar el cotxet o el bressol per a viure amb un nadó, guardar la roba i els accessoris propis de temporada, deixar les pertinències que es porten diàriament, etc. La majoria d'aquests serveis s'han anat configurant als CP antics i nous perquè no han estat previstos ni a les zones de treball ni a les unitats residencials.

Propostes

- Magatzem per a roba que prové de donacions amb estanteries.
- Magatzem i guardaroba per la roba de canvi de temporada amb estanteries i per a elements com ventiladors i calefaccions.
- Emmagatzematge d'elements de gimnàstica o estris per altres activitats.
- Emmagatzematges diversos a la bugaderia.
- Espai i mobiliari per emmagatzemar accessoris d'oficina als espais de treball.
- Servei de consigna per a deixar les pertinències amb seguretat durant el dia i al costat dels espais comuns.
- Armariets amb espai apropiat per deixar coses de les internes que surten a treballar (casc, mòbil, medicaments, o altres elements) que no puguin entrar a la unitat. Incloure sistema per a carregar el mòbil.
- Armariets amb espai apropiat per deixar elements que acompanyen modes de mobilitat alternatius, bicicleta, patinets...
- Tots els tipus de guardat ubicats i articulats amb les activitats corresponents per a facilitar l'ús.
- Espais ben ventilats.

Els lavabos comuns

Són necessaris per la independència i bon funcionament de moltes activitats en les zones compartides. S'han d'ubicar i senyalitzar en lloc visible i accessible des de les zones comunes.

En general, els lavabos comuns no estan dissenyats amb perspectiva de gènere per atendre les necessitats diverses de les dones i altres identitats. El model inoxidable no és còmode per tots els cossos. No hi ha papereres per a les tovalloles higièniques ni facilitat per a netejar la copa menstrual amb intimitat. Al CP Ponent, hi ha bastants deficiències, la paperera es troba al passadís ampli que dona accés a moltes dependències: taller, menjador, biblioteca i sala polivalent, la perruqueria, l'economat, la consigna, la sortida al pati... i té dutxes que no són accessibles i es troben en molt mal estat a un petit espai arraconat i travessant tot pati davant de la façana del mòdul veí.

Als lavabos del CP Brians 1 s'ha improvisat una cadira de perruqueria amb pica per a fer tintes de cabell que funciona bé i ofereix un espai relacional amb autonomia i separat de l'activitat de la perruqueria que habitualment funciona de manera autònoma entre les internes.

Propostes

- Nombre suficient de lavabos a les zones comuns, que permetin privacitat, i que responguin també a les necessitats de les persones trans.
- Senyalització sense iconografia binària.
- Disposició de pica en alguna cabina del vàter per facilitar l'ús de la copa menstrual.
- Papereres i escombreta del vàter a cada lavabo.
- Servei accessible.
- Servei amb espai i canviador accessible per a persones adultes amb dutxa.
- Ventilació i llum natural.
- Miralls sobre les piques i si es pot amb un mirall que permeti veure's el cos sencer.
- Possibilitat de replicar la cadira de perruqueria amb pica per a fer tintes de cabell de manera autogestionada en l'espai dels lavabos comuns al CP Brians 1
- No recomanem que en els lavabos comuns hi hagi bateria de dutxes perquè han d'estar integrades en les diferents habitacions/cel·les per assegurar la privacitat i la intimitat.

La perruqueria / saló d'estètica

Està lligada al benestar integral i la cura personal de les dones i genera i dinamitza la vida social i les relacions entre les dones. Habitualment forma part de les activitats autogestionades, a vegades amb una dona encarregada, a vegades de manera autogestionada o com programa reglat de formació al CP Wad Ras amb molt bon funcionament. En general, les internes s'ocupen i mantenen en condicions aquest espai, i amb serveis de cures diversos: el tall, pentinat i tint de cabells, les ungles, entre altres i amb les possibilitats que doni la instal·lació del servei.

Propostes

- Sala amb instal·lació bàsica d'aigua i d'electricitat.
- Equip i materials específics per a diversificar l'activitat i els serveis.
- Bona il·luminació i/o llum natural i bona ventilació.
- És un espai de relació com el gimnàs i pot anar vinculat a les activitats que envolten el pati per a participar de la vida social o integrat en les àrees per a activitats reglades per a rebre formació qualificada.

El locutori i ús de telèfons mòbils

És un servei amb mancances que es veu necessari per atendre moltes condicions de les dones a presó, ja sigui pel rol de "cuidadora" que elles tenen envers familiars grans i fills i filles que no es poden desplaçar amb autonomia, o perquè hi ha una proporció alta de dones migrades i necessiten aquesta comunicació moltes vegades amb diferències horàries complexes pel funcionament del servei, i també, per facilitar-les les relacions i la gestió d'un Règim Obert.

El telèfon mòbil no està permès de manera individual i el servei que s'ofereix té una tarifa molt cara per a les dones, especialment per a les migrades i totes les que compten amb menys suport econòmic extern

Propostes

- Cabines situades en zones que no siguin de pas, ni en espais comuns, per garantir la intimitat de les internes i un horari independent del de la resta de dependències.
- Regulació dels preus i accés a un servei de telèfon amb tarifa plana.
- Extensió de l'ús del telèfon mòbil adaptat a les restriccions que calgui aplicar.
- Estudi de les condicions que es poden millorar per a les dones que necessiten el servei en el compliment d'un Règim Obert on necessiten estar en contacte amb les professionals de tractament i per la gestió d'horaris.
- Cabines de telèfon individuals (tipus locutori) fora d'espais de pas i dels espais comuns.

El servei de megafonia

Habitualment és un servei que té molta presència i ompli l'espai amb un volum molt alt que s'identifica amb soroll i com un instrument punitiu. Es considera necessari però compleix la missió amb un grau de molèstia que convida a trobar alternatives.

Al CP Ponent és l'únic lloc on molesta poc i passa bastant desapercebuda perquè el veïnat residencial d'alto standing, està molt a prop i ha hagut queixes, també per temes de protecció de dades que no permet la publicació oral de cognoms i cites confidencials... A la resta de CP el volum molesta molt i els materials emprats ressonen amb intensitat.

Propostes

- Reducció el nivell de soroll i estudi de la repercussió en la salut.
- Utilització materials i formes que absorbeixin millor el so en espais bastant buits.
- Sectorització dels espais perquè no hagi de ressonar a tots els ambients.
- Utilització el boca-orella amb treball comunitari i per a corresponsabilitzar tasques d'ajuda mútua.
- Combinació de materials metàl·lics, ciments, paviments i vidres usats als Centres Penitenciaris més nous per a configurar espais habitualment buits

(amb poc mobiliari) per exemple, l'entorn de la sala de dia, creen desconfort ambiental, alts volums de soroll i el record constant de que estàs a presó.

L'espai religiós o de culte

L'espai de culte forma part de les característiques pròpies i culturals que demanen atenció per part d'algunes internes i s'han d'oferir espais apropiats i respectuosos.

Propostes

- Espai d'ús multireligiós que es pugui adaptar als diferents usos i cultes.
- Espai de reflexió / meditació.

Espai per a les escombraries i el reciclatge a cada departament

Aquest servei pertany als espais que tenen connexió amb la logística general del centre i les àrees de manteniment. Es requereix un funcionalment eficient, facilitador i segur. En general, les dones no participen dels destins de manteniment.

Propostes

- Disposició de sala d'escombraries i reciclatge a cada departament.
- Espais ventilats, millor si és fa amb finestres que mecànicament.
- Espaiosos i amb les eines i mecanismes necessaris per a facilitar les feines.
- Armari amb doble obertura que permetin deixar els materials des de l'interior i agafar-los des de l'exterior.

La biblioteca a la Unitat / filmoteca

La biblioteca compleix diferents funcions com servei i com equipament cultural. Per una banda, dona suport a activitats compartides, reglades i educatives, i per altra, al desenvolupament d'aspiracions personals. Els exemples que hem visitat (Brians 1 i 2, Mas Enric i Wad Ras), posen en valor la seva funció en l'àmbit quotidià de la unitat residencial i en l'àmbit institucional de la presó sencera.

El funcionament en general, depèn de la gestió del Centre i als CP analitzats hi ha una biblioteca pròpia i independent del gran equipament de tota la presó que funciona més vinculat a les àrees de formació reglada. Les necessitats d'espai fan que moltes vegades aquest espai s'anomeni polivalent per a acollir altres activitats.

Propostes

- El model petit ubicat en la unitat residencial pot permetre desenvolupar diverses activitats culturals i educatives amb autonomia.
- Disposició per activitats individuals i grupals.
- Ubicació a una zona tranquil·la dels espais compartits.
- Mobiliari fàcilment adaptable i fàcil de mantenir.
- Il·luminació i condicionament ambiental.
- Espai suficient per la distribució d'activitats diverses: llegir, usar un ordinador, treballar a una taula, seure còmodament...
- El model gran ubicat en l'àmbit institucional, desenvolupa altres tipus d'activitats, té més recursos i està vinculada a les activitats reglades d'educació i formació.

4.1.7 El tractament adaptat

Activitats educatives

Aquest conjunt d'espais acull les activitats compartides dins d'una programació que pot formar part del tractament individual i contribuir a l'organització de la vida a la presó. Integren per una part, activitats formatives i educatives, activitats laborals amb remuneració i activitats de manteniment de la salut integral, generen canvis i donen eines i preparen a les dones internes en el procés de reinserció. Són espais que han de garantir el bon funcionament de les activitats de treball, d'educació i enriquiment personal i comunitari amb el condicionament físic, ambiental i propi per a la realització de cada activitat (ubicació, dotació, accessibilitat, climatització, entre altres).

La seva ubicació serveix per articular les zones comuns on es guanya autonomia i es classifiquen en tres grups relatius al tipus d'activitats que

desenvolupen: treball remunerat; formació qualificada i activitats esportives i culturals. És necessari que aquests espais es dissenyin pensant en la funcionalitat específica que tindrà, i en el cas que es dissenyin espais polivalents que n'hi hagi varietat, ja que el problema és que n'hi hagi només un espai polivalent que ha d'acollir nombroses activitats o algunes activitats simultànies i que sigui difícil oferir les condicions específiques per al desenvolupament de les activitats.

- Zones de treball remunerat
- Centre de formació d'adultes
- Àrees per a activitats esportives i culturals

En general, cal treballar la motivació per ampliar els interessos de les dones i aconseguir la participació en les activitats que s'ofereixen per a transitar per tot el procés de reinserció proposat i aconseguir que les internes s'impliquin en la vida que planteja el CP. Al CP Puig de les Basses es va impulsar el programa de **Participació i Convivència** que té cada mòdul. A la Unitat es treballa la interlocució amb les internes a través d'un Consell de Dones que està conformat per: presidenta, vicepresidenta i secretària.

Zones de treball remunerat

En general, el sistema actual de mòdul per a dones en presó d'homes i la gestió revictimitzadora de les dones, redueix les oportunitats que tenen les dones internes per a accedir a un treball remunerat. La finalitat d'aquest tipus d'equipament és donar diversitat d'oportunitats laborals a les dones, siguin com a pràctiques de les formacions que reben, com a forma d'aconseguir un ingrés econòmic o com a estratègia per a participar dels treballs necessaris pel funcionament de la vida en presó.

En les macro presons, on hi ha tallers per a gran producció, el lloc de treball està condicionat per la ubicació apartada i l'itinerari llarg amb disposició de funcionariat per acompanyar a les dones i a nivell relacional, elles són poques i depenent de la gestió, és a dir, es limiten les oportunitats perquè son feines en un ambient molt masculinitzat, ells fan la cuina, el manteniment, la fleca...

Als macro centres on es permet que les dones treballin als tallers (Mas d'Enric) es considera un inconvenient que *“els itineraris siguin molt llargs, poc accessibles i amb formació de racons”*.

Els tallers petits dels centres més antics CP Wad Ras i CP Ponent, no tenen espais ben condicionats per a rebre segons quines feines i fan petites cadenes de muntatge, un petit taller tèxtil... en condicions molt limitades i on poden treballar poques dones. Per a desenvolupar nombres més grossos, es necessari comptar amb un taller tèxtil amb maquinària pesada com el que hi ha al CP Brians 2, on malauradament no hi ha dones internes.

En general, el que tothom considera injust, es que les dones cobren sous més baixos pel mateix treball i que tinguin poques oportunitats de guanyar millor. La cuina és un destí de confiança i es guanya millor però majoritàriament és un destí ocupat per homes. La única avantatge que s'ha exposat al CP Ponent és que elles tenen molta més flexibilitat que els homes per a compatibilitzar el treballs remunerat amb formacions i altres activitats, però es pot entendre que aquesta “flexibilitat” és producte de la falta de feina i no resol la seva pobresa.

Propostes

- Priorització i generació d'oportunitats de treball per a les dones amb igualtat salarial
- Facilitació i condicionament amb seguretat els itineraris per anar a treballar amb proximitat i promovent la autonomia de les dones.
- Diversificació de les condicions físiques, les dotacions d'eines i la instal·lació de maquinària per acollir diferents tipus de feina i generar suficient treball per a les internes.
- Eliminació d'estereotips de gènere que legitimen la divisió sexual del treball oferint treball i oficis diferents a cuinar, fer el llit, cosir...
- Diversificació dels treballs en relació a les seves aspiracions i habilitats, la adaptació a l'ergonomia que respongui als cossos diversos de les internes i atenent els riscos laborals des d'una perspectiva de gènere.
- Ubicació dels tallers productius amb comunicació facilitadora al carrer per a facilitar la càrrega i descàrrega de materials i productes.

- Zones de servei suficients per a emmagatzematge de materials i productes.
- Instal·lacions preparades per facilitar el desenvolupament de feines diferents: ventilació, llum natural, aigua, etc.
- Portes amples per entrada i sortida de materials i productes.
- Condicionament ambiental i de salut. Disposició de serveis de lavabos i de zones de descans confortables, accessibles i saludables.
- Llocs de treball productiu destinats a persones amb discapacitat.

Centre de formació ocupacional d'adultes

Les dones valoren i gaudeixen d'aquestes activitats per l'ocupació del temps però també perquè generen expectatives i són un nexa amb la vida "normalitzada" exterior. Als centres on hi ha oferta i funciona bé, les dones valoren treballar en la seva formació i demanen rebre una titulació (homologada pel SOC) que serveix per a la posterior reinserció.

Actualment no hi ha un únic programa funcional per l'àrea de formació als CP, cadascú s'organitza amb les instal·lacions que té. Al CP Brians 1 i tenint en compte la seva capacitat i trajectòria, es feia una proposició del següent programa per a un CP nou de dones: *"2 aules de plàstica + 4 per fer programes + 2/3 per l'escola i tallers amb elements i instal·lacions necessàries, per exemple, aigua", i afegint els espais necessaris d'oficines i serveis.*

El CP Mas d'Enric compta només amb un aula d'activitats al voltant del pati que no està operativa pel mobiliari d'un taller de costura en desús; en canvi, el CP Puig de les Basses, a més dels espais on ja s'ha dit que poden funcionar diverses activitats en el nivell inferior del pati, compta amb una segona planta amb tallers i aules que tenen elements i condicions diverses per a desenvolupar activitats. Un taller amb aigua, taules i bancs de diversa alçada, lavabos, diferents tipus de cadires, magatzem; un altre, amb ordinadors, altre amb espai lliure i ben equipat, un espai que funciona com armari solidari i per últim, un aula amb taules, cadires, mobiliari divers i pissarra, que actualment és l'única en ús i es comenta que des de fa temps pateixen les baixes de les educadores que no s'han pogut substituir.

Les dones tenen poques oportunitats d'accedir a les aules pròpiament formatives en les instal·lacions dels equipaments específics en els CP més nous, si es determina que tenen que anar acompanyades amb funcionariat, si els itineraris són molt llargs i perillosos per anar a una ubicació allunyada, si s'ofereixen poques places per elles, si no tenen les mateixes garanties per accedir a una titulació...

Propostes

- Escola de Formació d'Adultes amb perspectiva de gènere i feminista.
- Disposició d'aules i tallers per poder fer formació ocupacional i trencar amb estereotips de gènere que legitimen la divisió sexual del treball. Es a dir, oferir formació en oficis diferents a cuinar, fer el llit, cosir...
- Disposició d'aules i tallers per a cada departament.
- Substitució de les baixes de les educadores per a mantenir la continuïtat de les activitats.
- Ubicació en un lloc que faciliti el desplaçament autònom de les dones; en un lloc tranquil i adequat a les necessitats de la formació.
- Relació del Centre de formació ocupacional amb la programació de les sales/aules d'activitats en àmbits educatius i culturals.
- Diversificació del tipus d'aula per a facilitar les metodologies emprades, aula buida, aula amb taules i cadires, aula amb mitjans audiovisuals, aules tècnicament disposades per activitats com un taller artístic o un saló de perruqueria, etc.
- Previsió d'aules específiques no polivalents, com per exemple una aula artística específica, amb aixeta d'aigua, llum natural, ventilació, taules i terres fàcils de netejar, parets llises per poder penjar guies i quadres i amb l'especificitat per activitat artística, perquè el treball de la pintura necessita espais per poder deixar materials d'un dia a l'altre i no haver de recollir cada dia.
- Portes amples d'entrada a les aules per a facilitar diverses activitats.
- Espais de servei i emmagatzematge per aquest tipus d'aula perquè moltes vegades es necessiten espais de diferents mides.

- Condicionament ambiental i dotació de serveis de lavabos i de zones de descans confortables, accessibles i saludables.
- Oferta àmplia o que permeti diversificar en el temps, diversa i adaptada per a atendre les necessitats, habilitats i aspiracions diverses de les dones.
- Habilitació de les eines de gestió tecnològiques en funció de la visió dels nous projectes d'alfabetització.

Àrees per a activitats esportives i culturals

Aquests espais ofereixen activitats que poden generar benestar i autocura del cos i de les necessitats personals de les dones. Tenen una vessant reglada però també d'esbargiment o d'educació en el lleure organitzat. Els equipaments estan tractats com elements institucionals i comunitaris i són representatius de la vida en comú.

El sistema de presó amb mòduls d'homes penalitza les activitats de les dones. Al CP Ponent la infraestructura és obsoleta i s'ha hagut de canviar l'ús del poliesportiu per un taller productiu i no hi ha més que un camp de futbol i una sala en la zona d'homes que s'utilitza en franges horàries. A més, el mòdul de dones té pocs espais propis per a les activitats i els itineraris no són accessibles, per tant, i pel nombre reduït de dones, moltes vegades es desestima l'activitat esportiva.

La configuració de grans equipaments en els CP més nous ha permet instal·lacions millor dotades i serveis centralitzats per a molta població però les dones són una part petita de les usuàries i la gestió i programació de les activitats es redueix per exemple, a l'ús d'una piscina durant els mesos d'estiu. Es a dir, es perd l'oportunitat de fer i beneficiar-se d'aquest esport durant tot l'any.

L'ús d'espai polivalent requereix estar condicionat per a facilitar activitats de diferents tipus: teatre, música, lectura, etc. Al menjador del CP Ponent es fan tot tipus d'activitats culturals però aquestes queden condicionades pel mobiliari i les condicions ambientals ja que l'espai funciona com menjador, sala de dia, espai cultural, màquines vending... En un CP tan limitat com Wad Ras es crida l'atenció a la necessitat d'acompanyar els espais polivalents amb una

programació que faciliti la gestió del temps de les internes. I, en aquest sentit, esta clar que l'avantatge de Wad Ras respecte dels CP més nous és la ubicació en proximitat dels ens que col·laboren en l'execució de les activitats.

Propostes

- Els equipaments i els serveis que es dissenyin per a les diferents activitats responsius de les necessitats, els interessos i la diversitat de cossos de les internes.
- Diversificació de l'oferta d'activitats als equipaments esportius, responenet a quins esports són de preferència de les dones, i també en els diferents cicles de vida i edats.
- Sales de màquines on els equipaments responguin a l'ergonomia de les dones.
- Espais d'exercici a l'aula lliure per poder caminar o fer esport en una piscina durant tot l'any.
- Activitats esportives que no siguin competitives com, per exemple, ioga, balls, coreografies i altres activitats físiques condicionades als cossos, les capacitats i les edats diverses.
- Diversificació de les activitats culturals i no només d'esbarjo, sinó també com activitats terapèutiques que milloren el moment vital pel qual travessen les internes. Per exemple, valorar l'activitat de lectura amb gossos que les dones recorden amb entusiasme i incloure activitats amb terra i vegetació. Al mòdul familiar d'Aranjuez treballen amb la tècnica kokedama, que a més del treball productiu planteja formes de cura amb essers vius.
- Sales per activitats culturals a totes les unitats, són essencials, amb llum natural, bona ventilació i climatització, i que estiguin equipades amb el material necessari per a cada activitat i mobiliari que permet adaptar-les. Sales que permetin abstraure's del que passa a la presó, silencioses, sense megafonia.
- Suport a les persones que arriben a fer l'activitat amb: espai on deixar materials, espai comú de descans o reunió, accés a lavabos...

Activitats d'atenció

Aquests espais són essencials en l'estructura del tractament que reben les dones i s'han de reconèixer i viure amb facilitat i per gaudir del benefici que aporten. Actualment i de manera general, son molt visibles les mides de seguretat punitiva i es veu menys l'atenció pel benestar. Majoritàriament son serveis dispersos en l'edificació i atenen aspectes diversos de la salut integral però les seves accions determinen el benestar en el procés de reinserció que fan les dones. Tracten temes de salut, d'atenció de professionals, de gestió de la vida autònoma, d'acompanyament en la criança, entre altres. En aquesta classificació hem recollit els espais per rebre cures, intimitat, benestar...

- consulta mèdica i d'atenció a les dones
- àrees d'infermeria i salut mental
- tractament en drogodependències
- despatxos d'atenció individual
- espais d'activitat grupal
- oficina d'oferta i gestió activitats
- espai per al treball d'equips multidisciplinaris

Al CP Wad Ras es comença per cuidar el llenguatge que descriu les funcions del centre, per exemple, no es parla de departaments ni de cel·les sinó d'unitats residencial i tipus d'habitació i la seguretat es planteja des del procés per a guanyar autonomia que desenvolupen les internes.

En la gestió del temps es reconeix que hi ha dones amb temes psiquiàtrics que no aguanten molta estona en una mateixa activitat i necessiten canviar i fer altres coses. La gestió del centre procura que les internes estiguin tot el dia ocupades amb ½ hora al mati i ½ hora a la tarda de pati.

Es considera que el tema de la droga s'ha d'abordar d'una altra manera i que l'escorcoll és una forma poc eficaç d'abordar les drogodependències, que ha de ser treballat des d'altres perspectives. Per començar, s'hauria de separar a les internes amb addiccions de les que no en tenen. Actualment es donen injustícies com que al CP Ponent, quan arriben a presó, davant del síndrome d'abstinència, els homes el passen a la infermeria psiquiàtrica, i les dones a la cel·la o amb sort, van a l'hospital Santa Maria que esta a prop...

Propostes

- Espais condicionats ambientalment i amb intimitat per a la consulta mèdica o d'infermeria.
- Separació d'infermeries psiquiàtriques d'orgàniques perquè tenen necessitats i formes relacionals molt diferents. En general, es parla d'un nombre elevat de diagnòstics i problemàtica amb la salut mental i de la necessitat de comptar amb espais adequats per a l'atenció.
- Adequació del tractament en drogodependències: sales per l'acompanyament terapèutic en la deshabitació de l'ús de substàncies (individual i grupal), espai habilitat per la distribució de metadona, espai suficient per una atenció integral proporcionada per un equip interdisciplinari (professionals sanitaris, de la psicologia i l'educació i/o treball social).
- Separació de les internes amb addiccions de les que no en tenen.
- Despatxos de medicació amb les condicions necessàries i en lloc tranquil i ben ventilat.
- Despatxos d'atenció individual, amb protecció de la intimitat, ventilats i amb llum natural, no cabines amb vidre en zones de pas.
- Espais condicionats per al treball en grup.
- Visió de gènere en quant a la seguretat i l'autonomia. Que hi ha hagi percepció d'autonomia a les unitats per part de les dones i no tanta vigilància formal i constant.
- Pautes de gestió del temps adequades a les necessitats de les dones i procurant una programació d'ocupació al llarg del dia.
- Centre sociosanitari per a la població gran de més de 60 anys ja que hi ha població octogenària i les dades no baixen.
- Disseny de l'espai de les cel·les i l'equipament (mobiliari i altres) per evitar al màxim l'enforcament i d'altres formes de suïcidi (elements que puguin tallar, dobles alçades amb baranes que es puguin escalar, etc.), sense deixar d'atendre les raons que motiven aquestes conductes.
- Oficines per a l'àrea de tractament, els equips multidisciplinaris dins dels mòduls amb nombre suficient i per cobrir totes les franges d'atenció, amb llocs de treball, sala de reunions i espai d'entrevistes.

- Creació d'una oficina d'atenció a la usuària: per a la gestió d'oferta de treball, activitats, oci, demandes, queixes, etc..
- Persones referents al llarg de tot el procés de reinserció per donar suport, confiança, atenció i informació del propi procés.

4.1.8 Els elements connectors

La definició d'aquests elements connectors condiciona els vincles relacionals entre la zonificació i la separació d'activitats en una presó. Els estàndards d'elements com la mida d'un passadís o un ascensor per a equipaments, es poden quedar curts a l'hora d'atendre necessitats particulars. A més de complir amb la normativa d'accessibilitat hi ha circumstàncies a tenir en compte per a millorar la connectivitat i la quotidianitat de les activitats en reclusió.

- Passadissos
- Escales / rampes
- Ascensors
- Buits, espais amb dobles alçades
- Búnquers/ sales de control de portes

En la dimensió del Centre Penitenciari, les dones privades de llibertat mai han necessitat un CP de les proporcions que tenen els models més nous perquè no arriben al 7% de la població que les ocupa. Aquests centres tenen un problema important en la logística i la comunicació interna perquè planteja itineraris molt llargs i dependències. En el cas de les dones, per exemple, es necessita més funcionariat si elles han d'anar acompanyades a les activitats, com al CP Puig de les Basses. Per tant, aquest model augmenta els motius pels quals elles es senten més penalitzades, ja que tenen menys autonomia i disminueixen les oportunitats per accedir al treball productiu i als equipaments educatius, culturals i esportius.

En tots els CP d'aquesta revisió hi ha mancances d'accessibilitat i els més greus, els que determinen quotidianament les activitats com: sortir al pati, pujar escales independentment de l'estat de salut, fer el trajecte a la dutxa per paviments que rellisquen, fer els treballs en espais reduïts o mal condicionats...

i, amb l'envelliment de la població reclusa, es parla de la necessitat de disposar d'ascensors. Al CP Mas d'Enric només hi ha ascensor al mòdul de dones.

Propostes

- Als passadissos en general espai per passar 3 persones a la vegada i en ocasions, amb la dificultat d'ajudar a una d'elles que es troba malament.
- Ascensors amb mides suficients per atendre les dificultats d'ajudar a altres que es troben malament o acollir elements com una cadira de rodes, cotxets al departament de mares o un llit medicalitzat a la zona d'infermeria i persones vulnerables i envellides.
- Circuits curts i amb cura de vincular o no les activitats. No pot passar com a Mas Enric on el pas a d'infermeria des de l'entrada d'ambulància travessa l'àrea d'oficines de les persones treballadores.
- Escales que minimitzin els racons, la falta de visibilitat en el desenvolupament i les geometries que no faciliten el bon ús.
- Les rampes i tots els elements de circulació amb paviments antilliscants, amb atenció especial als paviments dels trajectes a la habitació quan es fan nuclis de dutxes fora.
- Els buits, en espais amb dobles alçades generen complexitat i cal posar tancaments més alts i baranes que evitin saltar.
- El itineraris per a connectar amb les zones de treball productiu, formació ocupacional i espais culturals i esportius, accessibles i condicionats amb les qualitats que afavoreixen la percepció de seguretat: visible, senyalitzat, equipat, vital, vigilat i comunitari.
- Alternatives al que actualment existeix com a búnquers / sales de control de portes que es desenvolupen en alçada i presenten problemes d'accessibilitat. Al CP Wad Ras no n'hi ha i això genera responsabilitat i autonomia en les internes i una proximitat diferent entre les internes i el funcionariat.
- Disseny dels connectors en relació a la seguretat des d'una perspectiva de gènere, ja que les conductes de les internes no són comparables a les dels homes en termes de violència, i com ja s'ha dit, moltes han viscut violències masclistes abans d'entrar a presó i aquests espais poden també contribuir a la retraumatització.

4.2 Règim obert: Unitats Dependents UD i Centre Obert COTA

“Elles conviuen i viuen diferent dels homes” (Persona àrea de tractament i seguretat de Centre Penitenciari)

“les dones a nivell familiar, es senten amb molta deute...” (Persona treballadora d'UD)

La revisió del Règim Obert pròpiament dit que es recull aquí, correspon als serveis que funcionen de manera independent, ja que l'anàlisi de les Seccions Obertes de 2on i 3er Grau a Wad Ras estan recollides a l'apartat de Centres Penitenciaris on desenvolupen la seva quotidianitat.

Els **equipaments específics per a dones en Règim Obert** revisats són: la Unitat de Mares Àgora a Barcelona i les unitats dependents UD Segrià a Lleida i UD Punt i Seguit a Tarragona que funciona en un pis contigu i una gestió compartida amb una UD d'homes.

Els **equipaments que funcionen en els models per a homes** revisat són: la Unitat Dependent UD Barcino que depèn i es coordina amb el CO de Barcelona i el Centre Obert de Tarragona COTA.

La revisió s'ha estructurat en aspectes que corresponen al **model emprat, l'edificació i l'entorn i els espais de vida interior**. El model fa referència a la gestió i l'oferta d'atenció per a fer el trànsit; l'edificació i l'entorn a la capacitat de la infraestructura per a connectar i facilitar les relacions amb el món exterior i els espais de vida interior es centren en l'acollida i estada que proposen per cuidar la fragilitat de les circumstàncies que envolten reprendre la vida amb autonomia.

4.2.1 UD_Model

La UD correspon a una unitat ubicada en un apartament equipat, és a dir, una unitat que funciona amb totes les dependències per a pernoctar i funcionar de manera autogestionada amb els controls i la monitorització de l'equip que coordina durant un temps reglat. La finalitat és guanyar autonomia per a completar el procés de reinserció.

En el sistema actual, aquests equipaments són un benefici penitenciari i atenen la última part del procés de reinserció per a internes que compleixen amb una classificació de 3er Grau, una evolució conductual positiva (A o B en el sistema d'avaluació per motivació SAM), tenen possibilitats de treball, han d'haver pagat la responsabilitat civil i se'ls pot oferir proximitat als llocs de residència. Les UD també fan seguiment a persones amb RP (article 86.4), que per raons justificades permet pernoctar a casa amb un seguiment.

Respecte a les dones, es ressalten dues circumstàncies a tenir en compte, elles arriben al 3er Grau després de transitar pels mòduls on han estat barrejades totes les seves diversitats i moltes ingressen en aquest servei per la única qualitat que genera cures especials a la presó, la maternitat.

La gestió del servei la porten entitats del tercer sector externes al sistema penitenciari i el seu funcionament depenen molt de les condicions de la infraestructura que a vegades és pròpia o cedida pel departament d'habitatge de Justícia. Les unitats revisades tenen una capacitat petita, estan condicionades per atendre entre 5 i 15 persones i solament la unitat de Mares Àgora, amb 6 dones, estava plena i permanentment, es manté plena.

Taula amb la capacitat actual de les UD i només amb el servei de residència.

Unitat	Nombre de dones	Capacitat	Art. 86.4
UD Àgora. Unitat de Mares	6	6 (18 amb fills/es)	s/n (10)
UD Punt i Seguit	2	5	2 (9)
UD Segrià	1	5	s/n (9)
UD Barcino	1 trans*	15	5 (5)
COTA	2	144	75 (75)

L'única que té capacitat variable és la UD Punt i Seguit que funciona en un pis contigu a l'UD d'homes i amb gestió compartida. Si falten places, es barregen les usuàries *"des del respecte i la confiança"* (Persona treballadora UD). Entre els dos pisos poden acollir 14 persones i moltes vegades són persones sense família ni lloc on viure.

L'UD funciona amb un equip compost per una coordinadora, una educadora i una vetlladora o integradora social. Als equips treballen moltes dones però també hi ha homes. L'equip funciona amb 3 treballadores, la parella educativa (coordinació i atenció) que fa els torns de dia i 1 integrador social que fa el torn de nit. A la UD Barcino tradicionalment l'entitat gestora ha buscat parelles educatives d'home i dona, i ara, és la primera vegada que són dues dones. També, s'ha considerat que la persona de nit ha de ser un home, però les treballadores intentant canviar aquesta mirada.

La gestió de la UD organitza el temps i les usuàries tenen la obligatorietat de pernoctar 8 hores nocturnes i tenen 4 dies al mes de permís que les UD acostumen a concentrar i, per tant, hi ha una setmana sencera de permís al mes. L'horari té flexibilitat davant de casos excepcionals, com persones que treballen en horaris de nit i amb visites a fills/es. No obstant, a la UD Barcino no es concentra l'horari per no perdre la dinàmica, ja que els seus usuaris tenen especial necessitat d'acompanyament i seguiment. Per tant, reparteixen els dies de permís i cada setmana fan pont, és a dir, que dijous al matí marxen a casa i ja no tornen fins diumenge al vespre. A més, tenen una part d'atenció

terapèutica que no tenen a altres UD, i això canvia l'horari habitual de les UD per fases, sent de dilluns a dimecres:

1a fase: entrada 16 hores fins el matí següent

2a fase: entrada entre 18 i 20 hores

3a fase: entrada entre 20 i 22 hores

A la UD on actualment hi ha una dona trans*, es troben homes amb unes necessitats d'intervenció integral i intensiva per baixa resposta o involució en intents previs de tractament, amb necessitats formatives i/o d'inserció laboral de l'àrea de Barcelona (alta conflictivitat, problemes de salut mental i/o addiccions i llargues penes).

En general, les UD no tenen aquesta atenció a la conflictivitat, i menys les adreçades a dones. Els horaris compleixen els requisits i l'horari d'obertura s'allarga en relació al que poden oferir les entitats gestores. Per exemple, la UD Segrià fa un horari de 19 a 9 hores, des del vespre de diumenge a divendres al matí i a UD Punt i Seguit es fa un horari de 22 a 8 h de matí. A la UD Àgora de Mares, el contracte amb el Departament de Justícia cobreix l'horari de 20 a 8 hores, però les Filles de la Caritat, entitat gestora del recurs, sufraguen la resta d'hores, oferint 24 hores del servei i incloent el cap de setmana, es a dir, ofereixen un lloc per viure al moment de fer aquest transit.

A la UD Àgora es parla de que arriben sense *“una xarxa sòlida, i necessiten de l'espai per poder reconstruir-la, i per poder cuidar i cuidar-se”* i faciliten:

- que les dones tinguin un lloc on estar si la seva feina comença més tard de les 8 i quan surten els fills/es de l'escola,
- que puguin organitzar-se durant el dia amb la logística de compres, activitats, cuina,
- allotjar a dones sense fills/es (no és el més habitual, però pot passar), en situacions de màxima vulnerabilitat
- signatura d'absències llargues (jornades laborals o altres activitats). En general, poden sortir de la UD fins les 22 hores.

El gran problema d'aquests horaris es que l'estat de les dones quan arriben a les UD. Hi ha poques Unitats Dependents a Catalunya i es va exposar que elles es troben essencialment soles i pobres, moltes no tenen xarxa de suport de

proximitat, no tenen on anar a passar els caps de setmana, ni documentació per aconseguir ingressos i poder pagar la responsabilitat civil. És a dir, podrien gaudir d'un 3er Grau, però no arriben a les condicions. Hi ha pocs recursos residencials per aquests casos i, en general, són per homes, excepte algun que és mixt (p.e. Santa Lluïsa de Marillac a Barceloneta). En el cas de les persones amb més conflictivitat, estan vinculades amb altres recursos comunitaris com són el CSMA¹⁷, el CAS¹⁸ o els PSI¹⁹.

Per les persones que treballen de nit se'ls pot aplicar l'article 86.4 i es dona a moltes dones que no poden portar filles i fills.

Pel que fa a la inserció laboral: és habitual que treballin amb empreses del CIRE; hi ha més dificultat en trobar feina quan no tenen CV per llarga durada de la pena o estan en situació irregular sense documentació; els tallers productius dels centres penitenciaris compten pel CV, però les dones tenen poques oportunitats de treball remunerat i de formació al CP perquè no els hi donen destins, fet que acaba sent una pràctica masculista i discriminadora.

En general, no hi ha un únic criteri temporal per a saber quan de temps poden passar les dones en aquest servei, però hi ha l'opinió de que a partir de 2 anys el 3er Grau comença a ser molt dur i es fa necessari revisar el tractament... Hi ha unitats que treballen amb una duració mínima de per fases, altres posen un màxim de 3 mesos i fins 5 mesos sense superar, altra parla d'1 any aproximadament i a l'altre tenen exemples d'un mes i de 4 anys! És a dir, el temps total d'estada depèn del progrés de la usuària i d'altres condicions externes.

¹⁷ Centre de Salut Mental Adultes

¹⁸ Centre d'Atenció i Seguiment a les Drogoaddiccions

¹⁹ Pla de Serveis Individualitzats. Pertany a Sant Joan de Deu, va començar com a suport en salut mental comunitària dels CSMA, i són professionals que acompanyen de moltes maneres diferents, en funció de les necessitats dels usuaris.

A l'UD Àgora es treballa perquè arribin a l'article 86.4 i fan seguiment de dones subjectes a l'article 82²⁰ i també s'ofereixen habitacions a dones que segueixen en 2n grau, i que surten del centre penitenciari soles o amb fills/es de permís sense tenir un lloc on anar. Si no tenen casa o familiars que les acullin no els donen els permisos, per tant, comptar amb plaça a l'Àgora facilita no perdre la possibilitat de gaudir-los, afavorint aprenentatges en el procés de re-adaptació social.

El procés a la UD dura fins que arriba la llibertat provisional, la llibertat definitiva o fins que hi ha una regressió de grau, motivada per algun conflicte o empitjorament de la usuària, o per recurs de la fiscalia, que recorre les progressions si no està pagada la Responsabilitat Civil o pel tipus de delictes.

El servei UD és un model que pot respondre a la diversitat de les necessitats de les dones en règim obert, però s'hauria de revisar tant la gestió per a que sigui més facilitadora de les necessitats que tenen per trobar lloc on viure, trobar una feina, guanyar recursos per a iniciar el punt final i principi de la re-adaptació al benestar social. S'hauria de donar resposta a les dones que no tenen un habitatge on anar el cap de setmana i ampliar la flexibilitat per a que pugui estar obert 7 dies per adaptar-se a la diversitat de situacions. Sinó es flexibilitza es poden viure regressions.

Es fa necessari reconèixer que les dones que passen molts anys empresonades després tenen dificultats amb algunes habilitats de la vida diària, en el moment en que ja no estan subjectes a un control i autoritat total l'autogestió de les cures els costa. Les professionals perceben falta d'eines i molta soledat en les dones que surten de presó, la qual cosa comporta molta feina de contenció i de suport emocional per part dels equips de tractament.

La gran diferència entre les UD revisades té a veure amb el temps de viure i el temps d'atenció que ofereixen. El temps de viure correspon a la possibilitat de

²⁰ Dones que acrediten que no poden treballar i a les quals se'ls reconeix el treball domèstic i de cures com a feina a l'exterior de la llar, en relació a la possibilitat de sortir al carrer durant el 3er grau.

gestionar el temps propi les 24/7 amb necessitats vitals resoltes com un lloc on viure, menjar, dutxar-se, relacionar-se... per a re-condicionar les habilitats de la vida diària. El temps d'atenció correspon al seguiment pròxim sense autoritat total, per acompanyar l'autogestió i rebre suport emocional, tot allò, durant un període concret.

4.2.2 UD_L'entorn i l'edificació

Aquesta revisió fa referència a la capacitat de la infraestructura per a connectar i facilitar les relacions de la quotidianitat en el món exterior. La finalitat d'apropar les UD al lloc de residència i a les oportunitats de feina, requereix d'una ubicació facilitadora per a l'ús de modes de mobilitat i l'accés a xarxes comunitàries de serveis i activitats. En les unitats amb atenció especial com la UD Àgora de Mares o la UD Barcino per alta conflictivitat, la proximitat a una xarxa de serveis és essencial per a atendre la quotidianitat i accedir ràpidament a recursos disponibles. En el cas de la UD Mares, desplaçaments curts a l'escola, a serveis... i en el cas de la UD Barcino poder gestionar les urgències a prop del Centre Obert de Barcelona.

La **ubicació** en mig d'una estructura urbana consolidada i amb veïnat, permet articular més fàcilment tota la vida quotidiana de les dones i es converteix en oportunitats perquè redueix el temps de desplaçament i de gestió; augmenten les opcions de modes de mobilitat, inclòs els modes de mobilitat activa com anar a peu o en bici i, per tant, l'autonomia.

Totes les UD d'aquesta revisió poden resoldre la **mobilitat** amb un mínim de transport públic i dificultats per a fer ús de modes actius, anar caminant o en bici. Tenen més connectivitat la UD Barcino i la UD Àgora de Barcelona que la UD Segrià de Lleida i la UD Punt i Seguit de Tarragona. A Lleida i Tarragona tenen més dificultats amb els preus del transport perquè per exemple, les dones no són de Lleida ciutat i han de pagar cada dia diversos bitllets d'autobús, ja que no hi ha una targeta integrada de transport. A la UD Punt i Seguit hi ha un problema de connexió amb el transport públic perquè les dones han de travessar per un pont elevat l'autopista, fet que condiciona la seva percepció de seguretat.

S'ubiquen en **tipologies edificatòries** molt diverses i amb condicions **d'accessibilitat** molt diferents, dos en blocs d'habitatges (UD Segrià i UD Punt i Seguit), una en casa unifamiliar entre mitgeres (UD Barcino) i l'altre, en un conjunt d'edificacions aïllades amb jardí (UD Àgora de Mares). Dels 4 serveis només 1 és accessible. Ni el servei per a mares en un pis molt confortable, ni el servei per a persones amb alta conflictivitat en una casa unifamiliar, ni el servei contigu al d'homes en un bloc, tenen ascensor per a pujar una o tres plantes respectivament. A més, l'escala a la UD Punt i Seguit per pujar els tres pisos és molt estreta i té poc espai al replà per a girar, quan han rebut persones amb dificultats d'accessibilitat s'aplica el 86.4 per a donar seguiment a casa. Això passa a totes les UD que no tenen resolta l'accessibilitat i és greu, és un tema que no s'hauria de donar.

El **context relacional** és molt diferent, ofereix condicions diverses per a vincular-se en el barri i els horaris d'estada determinen la transitorietat. Les persones usuàries habitualment viuen a altres municipis i marxen durant tot el dia a fora, per només tornar a dormir. A la UD Segrià, per la ubicació del pis, i per motiu d'assetjament, de vegades, l'equip de coordinació, ha fet acompanyaments a dones al transport públic a l'anada o a la tornada a la UD. La UD Punt i Seguit es troba en els barris de Ponent de Tarragona, allunyada del centre i les persones usuàries de UD Barcino no tenen relació amb el barri. La UD Àgora de Mares en canvi, ofereix l'allotjament durant les 24/7 i la gestió de la vida quotidiana amb filles i fills facilita maneres de relacionar-se amb l'entorn, encara que el barri de classe mitjana alta quedi allunyat de les expectatives per a iniciar una nova vida amb recursos minsos.

Les dones mares de la UD Àgora escolaritzen als seus fills en centres del barri i d'altres continuen anant a les escoles del voltant del CP Wad Ras, depenent del curs en que estan i si els falta molt o poc per acabar cicle. Utilitzen botigues i supermercats del barri i surten a passejar o al parc amb els/les infants. La UD està ben comunicada amb parada de metro, autobusos i carril bici i per arribar caminant hi ha opcions per evitar el carrer Josep Jover que és un tant inhòspit, per ser un carrer túnel amb grans murs a les dues bandes.

La UD Segrià es troba a un bloc de convivència complicada, sovint venen els mossos per atendre qüestions d'altres veïns/es. Ocupa un lloc a la línia d'edificis que rodejant els límits de la Seu, a la zona entre el Conservatori de Música, la Seu i els Jutjats. A dalt del que és el Centre Històric i això comporta itineraris per anar caminant a través de carrers que tenen poca continuïtat en un relleu amb pendents altes i moltes zones d'escales, zones en transformació, habitatges buits, grans edificis municipals que funcionen en horaris determinats i espais estigmatitzats de maneres diverses.

La UD Punt i Seguit es troba en un pis a la vora del polígon d'habitatge obrer on és reconeguda i la persona coordinadora valora la facilitat d'accés perquè els mossos poden arribar ràpidament. És un barri de la perifèria de Tarragona molt maltractat institucionalment a nivell urbanístic, ja que s'han fet molt poques millores i a més té poques opcions de transport públic i el transport per anar als municipis propers és car. L'entorn per arribar caminant no até totes les qualitats que milloren la percepció de seguretat: visible, equipat, vital, senyalitzat, vigilat i comunitari, sobretot perquè els serveis i equipaments es troben travessant el pont de la T11, una via de trànsit ràpid que talla els vincles entre els barris.

4.2.3 UD_Espais de vida

En el sistema actual, a les UD hi ha molt poca vida personal. El pas per aquest servei s'identifica amb la transitorietat, el compliment de normes per assolir el trànsit i l'aprofitament dels recursos que poden ajudar a una interna a situar les condicions de tornar a la vida en llibertat. Com ja s'ha dit, tenen dos característiques que determinen molt el servei: el temps d'estada que s'ofereix i l'estat en que es troben les condicions que acompanyen el transit de cada dona (la possibilitat de treball, haver pagat la responsabilitat civil i comptar en proximitat amb un lloc de residència)

La UD ofereix un lloc on dormir, endreçar-se i descansar, fer o compartir algun àpat, complir amb tasques comunitàries, rebre atenció o gestionar temes de tractament i involucrar-se o no amb altres persones que reben el mateix servei, durant 3 o 4 dies sencers de la setmana o al llarg del temps d'estada en el cas de les mares.

Propis

No hi ha espais propis, tots són compartits, l'habitació, el bany, la calaixera... i costa valorar l'estat de **confortabilitat** sense una aproximació més detallada a les necessitats de dones i treballadores, en tot cas, mínimament les necessitats de calefacció estan cobertes i tenen ventilació creuada per a l'estiu i un espai balcó o terrassa però la UD Punt i Seguit té un petit balcó i es passa molta calor perquè esta orientada a sud i és una construcció senzilla amb fusteries senzilles.

Lo propi s'identifica amb el **lloc assignat per a pernoctar** i el tipus de gestió que permet o no portar roba blanca per l'ús individual i per tant, mínimament, apropiat-se de l'espai.

A la UD Barcino que tracta temes de conflictivitat hi ha opcions d'habitació doble a la planta baixa o quàdruple a la planta primera, totes amb lliteres i s'assignen segon circumstàncies particulars. Per exemple, per a una dona trans* o un usuari que porta més temps amb un bon progrés o algú que arribi amb problemes d'accessibilitat, tot i que a la planta baixa no hi ha bany per a persones usuàries. Els dos banys que hi ha a la planta primera són molt petits, tenen cabina de dutxa molt estreta, on no es podria acompanyar alguna persona amb diversitats i no són accessibles, a més, a l'entrada de les habitacions hi ha un petit ressalt senyalitzat on habitualment hi ha ensopecs.

A la UD Segrià hi ha una habitació gran compartida amb dos lliteres i una individual, totes amb espai d'armari individual, espais d'emmagatzematge al passadís i es veuen pots de sabó, estris personals i xampú al lavabo compartit que no és accessible.

A la UD Punt i Seguit les dos habitacions es veuen més buides, només hi ha els llits i res més, no es veuen rastres personals i el bany compartit és molt petit i tampoc és accessible.

A la UD Àgora de Mares compten amb habitacions familiars amb llitera, armari, escriptori i possibilitat de bressol. Totes tenen lavabo propi i balcó individual, que permet sortir, entrada de llum i ventilació. Si hi ha nadons el bany es proveeix de banyera infantil. A més, a l'entrada de la UD cada dona compta

amb un armari mitjà com espai d'emmagatzematge, per guardar tot el que no utilitzen en el dia a dia i que no hi cap a l'armari de l'habitació (roba d'altres estacions i altres pertinences). La unitat es situa a la planta primera, i hi ha espai a la planta baixa per a deixar els cotxes ja que no hi ha ascensor. Es parla de la cerca de solucions amb l'avantatge de que l'edifici se ubica aïllat en una parcel·la gran amb jardí.

Compartits

Corresponen a les zones comuns de l'apartament i es fan servir per a activitats compartides espontànies o monitoritzades. Els espais tenen un caràcter funcional per a atendre les necessitats comunitàries i de socialització però canvien molt segon el mobiliari i el caràcter que imprimeix cada gestió. Per exemple, sempre tenen a disposició un esmorzar simple, però segons la gestió la cuina esta més o menys equipada per a preparar àpats compartits.

En general, s'explica que no hi ha baralles, ni conflictes ni problemes de convivència entre elles, i si hi ha es treballen amb l'equip de forma educativa. De la mateixa manera es treballa la cura de l'espai i s'incideix molt en la importància de la cura de l'espai, com a eina pel benestar. Fan torns de neteja i es treballa la confiança i l'autonomia amb espais que no es tanquen i menys amb clau. A l'hora de dormir s'acorda el tancament de la porta amb la integradora social.

Els espais d'instal·lacions només són visibles i requereixen majors dependències quan el servei té una capacitat més alta. A la UD Barcino (12 persones usuàries) el pati en planta baixa acull aquestes funcions i en la UD Àgora (6+12 entre mares i filles i fills) hi ha espais específics per a la bugaderia i zones auxiliars d'aigua.

Els espais de trobada i per activitats compartides

A la UD Barcino no hi ha espais per a l'atenció i les activitats com reunions, descans i també per grups terapèutics s'organitzen al voltant del sofà i la tauleta en els horaris tranquils on es troba menys interferències. L'espai és bastant polivalent tot i estar en un lloc de pas en el centre de totes les

circulacions i és confortable i ben cuidat amb molta llum d'una finestra gran al pati interior. Hi ha una altra zona de descans al replà de la primera planta, amb dos butaques i una taula petita. Hi ha una cuina / menjador equipada i amb taula, però s'utilitza poc i molts prefereixen sortir i esmorzar a casa. L'altre espai de trobada a la casa és el terrat amb tendal i estructura amb plaques solars que s'utilitza fins les 23 h i deu complir bona funció quan hi ha ocupació alta.

A la UD Segrià l'espai gran és el Saló / Menjador amb sortida a un balcó que s'utilitza per sortir a fumar. L'espai és gran i és molt utilitzat, com espais de convivència i temps de cohesió, on la vetlladora proposa a l'hora de sopar, activitats diverses (jocs de taula, pel·lícules) i es celebren aniversaris o èxits per afavorir vincles. Hi ha collage de fotografies on s'arriba a llegir: "estranyaran viure a l'UD". En aquest sentit, també s'aprofita el temps de preparació de menjar en la cuina i algunes feines programades com rentar la roba els divendres. La cuina té espai i sortida a una petita galeria que faciliten les feines comunes.

A la UD Punt i Seguit el saló / menjador també és un espai central de trobada i a vegades es dinamitzen activitats grupals, però és un pis petit i tenen una cuina sense fogons. El balcó funciona bé per a sortir a prendre l'aire.

La UD Àgora té amplitud d'espais i és una casa aïllada amb jardí que ofereix bones condicions de llum i ventilació a totes les estances. Les zones d'estar estan dividides en zona tranquil·la, espai de jocs i terrassa a l'exterior. Hi ha espais ben equipats i confortables per a la quantitat d'usuàries i el tipus d'activitats (xerrar, fumar, conversa distesa, jugar...) i amb fotografies de grups d'usuàries i objectes decoratius. Compten amb una cuina gran i ben equipada que permet fer activitats compartides i sense obligar, s'intenta que sopin juntes ja que els diferents espais ho permeten.

Atenció

Com ja s'ha dit, a les UD treballa un equip de 3 persones que es coordinen però no coincideixen en el temps i per les activitats terapèutiques fan ús dels espais en els horaris tranquils on no hi ha usuàries

Totes tenen un espai de despatx amb clau per l'emmagatzematge d'arxius, on habitualment hi ha espai perquè pugui descansar (cadira o matalàs plegable) la persona vetlladora, integradora social. Algunes tenen espai separat per al descans (UD Segrià i UD Àgora) i no totes compten amb lavabo per a persones treballadores.

Com molt serveis, les UD funcionen en edificacions que no estan dissenyades per acollir les necessitats específiques i en aquest cas el programa funcional s'adequa en els espais que ofereix la infraestructura d'un habitatge / apartament i es troben problemàtiques com que els espais de trobada són petits per acollir a totes les usuàries (UD Barcino), ho hi ha espais suficients per a les persones treballadores (UD Punt i Seguit), no es contemplen serveis essencials d'accessibilitat (UD Àgora), no hi ha lavabo para les persones treballadores (UD Segrià). Tampoc es poden atendre necessitats com la manca d'un espai d'acollida o recepció, ja que els diumenges a la tarda, per incompatibilitat d'horaris amb mitjans de transport, les usuàries arriben abans d'obrir la UD, i s'esperen a la porta fins l'hora que sigui, en el cas de Barcino fins les 22 h hi ha una cua de senyors que esperen...

“Elles conviuen i viuen diferent dels homes” (Persona treballadora d'UD)

“les dones a nivell familiar, es senten amb molta deute...”(Persona treballadora d'UD)

Propostes: UD Model - l'Entorn i l'Edificació

- Diversificació dels models de serveis que permeten transitar cap a un Règim Obert per atendre les condicions diferencials amb les que arriben les dones ja que als CP no han tingut les mateixes oportunitat de treball remunerat i formació i perquè hi ha un percentatge molt alt de dones que no tenen xarxa de suport ni lloc on residir.
- Incidència en el règim ordinari per a transformar les condicions de les dones.
- Definició de criteris que ajudin a marcar la temporalitat del règim obert
- Atenció a característiques diverses de les dones usuàries, no només la maternitat, també la pobresa, la immigració, la salut mental...

- Definició de l'equip, tàndem educadora i integradora social sense prevalença de rols de gènere, home-dona, i que no es problematitzi si la parella és dona-dona.
- Ubicació en unitats (apartaments) que funcionen amb totes les dependències per a pernoctar i funcionar de manera autogestionada amb els controls i la monitorització de l'equip que coordina durant un temps reglat.
- Dignificació de les condicions físiques i materials de totes les UD, no pot ser que hi hagi tantes diferències depèn del territori.
- Replantejament dels horaris de la UD, diversificar-les amb horaris d'atenció o connectar-les amb recursos residencials que permeten atendre la necessitat d'espai per a residir el temps lliure en períodes concrets.
- Atenció als temps que genera el règim obert. El temps de viure que correspon a la possibilitat de gestionar el temps propi les 24/7 amb necessitats vitals resoltes com un lloc on viure, menjar, dutxar-se, relacionar-se... per a recondicionar les habilitats de la vida diària. I, el temps d'atenció correspon al seguiment pròxim sense autoritat total, per acompanyar l'autogestió i rebre suport emocional, tot allò, durant un període concret.
- Condicionament d'espais apropiats per a rebre atenció a les unitats o treballar amb recursos municipals per millorar l'atenció.
- Ubicació facilitadora i amb proximitat a l'ús de modes de mobilitat activa i sostenible i l'accés a les xarxes comunitàries de serveis i activitats.
- Priorització i garantia d'accés als modes de mobilitat sostenibles i accessibles (a peu, en bici i en transport públic) i integrar-los i equipar-los amb parada de transport públic i de bicicleta pública ben ubicades, senyalitzades i informades, facilitant altres modes com anar a peu, en bicicleta.
- Estudi de formes corresponsables (targeta integrada de transport) per atendre la falta de recursos per assumir el preu de la mobilitat, ja que el model genera molts desplaçaments i la proximitat és difícil de complir a tot arreu.
- Articulació a altres equipaments de la zona per a facilitar per exemple l'ús d'una escola bressol o d'un Centre d'ajuda familiar (accés als serveis socials, entitats i organitzacions del tercer sector que ajuden a les persones internes i les seves famílies).

- Servei en infraestructures accessibles per a totes les diversitats funcionals i en tots els àmbits: abans d'arribar, a l'edifici i a l'espai interior.
- Principis de seguretat des d'una perspectiva feminista (visible, vital, vigilat, equipat, senyalitzat i comunitari) en l'entorn de la UD per fer millores i condicionar una xarxa d'itineraris segurs recolzada en les activitats i la comunitat del barri, amb bona il·luminació i sistemes per orientar-se i accedir a l'ajuda.
- No a la ubicació en perifèries desateses i en processos de transformació urbana llargues per evitar sumar condicions desfavorables al procés de reinserció al medi social.

Propostes: UD Espais de Vida, propis, compartits i d'atenció

- Criteris de confortabilitat per a oferir un lloc on dormir, endreçar-se i descansar i fer o compartir algun àpat, complir amb tasques comunitàries, rebre atenció o gestionar temes de tractament i involucrar-se o no amb altres persones que reben el mateix servei.
- Condicionament ambiental i les necessitats mínimes de instal·lacions que procuren benestar integral, siguin o no infraestructures de titularitat pública.
- Gestió per generar mínima apropiació i millor estada (armariet o calaixera per a pertinences, taquilla amb carregador per al mòbil i el casc, aparcament de bici, rentadora per facilitar tasques de cura, emmagatzematges diversos...) com suport a la transició cap una vida en llibertat.
- Espais propis amb aforament divers per a atendre diversitats, per exemple, rebre persones amb diversitat de gènere, diversitat funcional, mobilitat reduïda,...
- Condicionament de l'estada i els espais de guardat i serveis (bugaderia, cuina, bany, instal·lacions) en relació als temps de residència, si només venen a pernoctar, si es poden quedar 24/7...
- Servei en infraestructures accessibles per a totes les diversitats funcionals, per atendre els cossos diversos de les dones i per facilitar l'ajuda per exemple, en el bany.
- Diversificació dels espais compartits per a fer i generar activitats compartides espontànies o monitoritzades. Per exemple, sempre tenen a disposició un

esmorzar simple, però segons la gestió la cuina està més o menys equipada per a preparar àpats compartits o com espais de convivència i temps de cohesió, on es celebren aniversaris o èxits per afavorir vincles.

- Adequació dels espais de reparació i cura amb confiança i donant autonomia.
- Disposició d'espais específics per a l'atenció i les activitats tranquil·les i que requereixin intimitat com reunions, descans i grups terapèutics.
- Espai exterior, balcó, terrassa per a diversificar els espais de trobada i sortir a l'aire lliure, sortir a fumar.
- Condicionament d'una habitació amb lavabo perquè la integradora social pugui descansar a la nit.
- Atenció a la necessitat d'un espai d'acollida o recepció, ja que a l'hora d'entrada, els diumenges a la tarda, per incompatibilitat d'horaris amb mitjans de transport, les usuàries arriben, fan cua i s'esperen a la porta de la UD fins l'hora que sigui.

Als plànols (1953) de l'antiga presó de Tarragona, exposat en l'escala que puja a la zona de treball, es pot veure que a les persones no binàries se'n deia "invertits" i al funcionariat "governadors"

4.2.4 COTA_Model

En el sistema actual la majoria de Centres Oberts CO, continuen funcionant com un annex al Centre Penitenciari (CP Brians 1, CP Ponent, CP Wad Ras) o ocupant la infraestructura d'una antiga presó (CO Barcelona al barri de Trinitat Vella). En l'àmbit d'aquesta revisió es va proposar fer l'observació del nou COTA Centre Obert de Tarragona per a recollir aspectes favorables i desfavorables des d'una perspectiva feminista.

El COTA es va inaugurar al febrer de 2023 i la funcionalitat del centre encara està en procés de consolidació. Es parla, per exemple, dels sistemes de seguretat digital que tenen una gran complexitat, potser massa complexos, per a les necessitats d'un Centre Obert on les persones usuàries ja no necessiten tant de control. La complexitat també s'explica en el sentit que el funcionariat encara està aprenent com funciona el nou sistema informàtic de la seguretat,

per exemple, es podria seleccionar, obrir o tancar zones, per l'ús de la megafonia, però encara no saben ben bé com funciona...

Respecte a la seguretat, s'ha parlat d'elements que es consideren innecessaris com el torn d'entrada que és un element amb molta presència, massa punitiu i que inclòs complica l'accessibilitat de persones amb alguna diversitat funcional. Igualment, es considera que les sales de contenció estan concebudes com la seguretat d'un CP i en aquest Centre Obert només es fan servir quan eventualment hi ha un retorn i en la pràctica tampoc es fan servir les cabines de funcionariat a les plantes 1 i 3 i són innecessàries tots els sensors i les tanques amb murs molt alts al pati posterior de pedretes que tanca l'edificació. És a dir, es considera que aquests elements de seguretat no són propis d'un Centre Obert per atendre a les persones que estan en el procés de retorn progressiu a la vida en llibertat amb la supervisió de professionals, i que aquest centre obert s'ha dissenyat amb criteris de centre penitenciari de règim pactat amb la reproducció de molts elements punitius.

Per altra banda, només el mòdul de dones té el mateix torn a l'entrada del passadís central amb l'objectiu de "protegir-les", és a dir, amb una visió paternalista les revictimitzar amb una mesura que té poc sentit si abans d'entrar es pot arribar a qualsevol altre dependència. En el mateix replà hi ha l'entrada a les habitacions d'homes sense cap control. Una mostra que s'acaba penalitzant a les dones per potencials agressions que puguin rebre per part dels homes

Actualment, el Centre Obert que promou la transició a l'autonomia funciona amb la cabina de control que hi ha a l'entrada i té suficients element per al registre autònom i el control que es necessita del pati interior.

El COTA té una **capacitat** de 144 persones usuàries, ara hi ha 64 que dormen i 139 comptant les que dormen a casa seva amb un 86.4 (seguiment amb un procés per treure la polsera), les que estan en una UD unitat dependent, i les que estan amb un 182, és a dir, les que estan amb una comunitat terapèutica. En resum, de les 72 habitacions, hi ha 64 ocupades i actualment dormen de manera individual, ja que a la capacitat s'arriba amb habitacions amb llitera per a dues persones. L'última planta és tècnica i tancada a les persones usuàries.

Taula amb la capacitat actual del COTA i només amb el servei de residència.

Unitat	Nombre de dones	Capacitat	Art. 86.4
COTA	2	144	75 (75)

El **temps** en règim obert s'organitza per guanyar autonomia a la vida exterior, surten a diari per treballar o fer formació i dormen al centre de dilluns a divendres, d'on, generalment, tenen permís per anar a casa el cap de setmana. Aquesta transitorietat del temps que passen pel servei depèn de molts factors en cada cas i es pot allargar molt, "*actualment hi ha que compleixen condemna fins a l'any 2032*" (*Persona treballadora COTA*). En general, no hi ha un únic **criteri temporal** per a saber quan de temps poden passar les dones en aquest règim, però hi ha l'opinió de que a partir de 2 anys el 3er Grau comença a ser molt dur i es fa necessari revisar el tractament i en el cas de les dones, les que tenen filles i fills petits.

Al centre obert es fan les entrevistes de **seguiment amb els professionals** i els controls que es determinen en cada cas. També es fa la supervisió de les persones internes en règim obert subjectes a altres modalitats de compliment de la pena fora del centre, com ara quan poden anar a dormir a casa (86.4) o a una unitat dependent UD.

El gran problema dels horaris que planteja el servei per **l'estat de les dones** es que elles es troben essencialment soles i pobres, moltes no tenen xarxa de suport de proximitat, no tenen on anar a passar el dia ni els caps de setmana, ni documentació per aconseguir treball i ingressos, i poder pagar la responsabilitat civil. És a dir, poden gaudir d'un 3er Grau, però els costa arribar a les condicions de vida per fer la transició. Venen dels CP on el sistema de mòduls restringeix les oportunitats de treball remunerat per elles i ofereix escasses oportunitats de formació.

Al COTA actualment només hi ha dues dones. Una que treballa a la cuina i una jove.

4.2.5 COTA_L'entorn i l'edificació

Aquesta revisió fa referència a la capacitat de la infraestructura per a connectar i facilitar les relacions de la quotidianitat en el món exterior. La finalitat d'apropar el COTA al lloc de residència i a les oportunitats de feina, requereix d'una ubicació facilitadora per a l'ús de modes de mobilitat i l'accés a xarxes comunitàries de serveis i activitats.

La **ubicació** en mig d'una estructura urbana consolidada i amb veïnat permet articular més fàcilment tota la vida quotidiana de les dones i es converteix en oportunitats, perquè redueix el temps de desplaçament i de gestió; augmenten les opcions de modes de mobilitat, inclòs els modes de mobilitat activa com anar a peu o en bici i, per tant, l'autonomia.

El COTA s'ubica a la vora d'un nus viari important que defineix la trama de la ciutat i on arriba un nou eixample de Tarragona. És a dir, en l'encreuament de l'A7, l'A27 i N240, i està definit pel pas del riu Francolí. Es troba al costat d'altres serveis com, la Comandància de la Guardia Civil de Tarragona, l'Internacional Police Association de Tarragona i els serveis hospitalaris de l'Hospital Universitari de Tarragona Joan XXIII.

Té una ubicació pròxima i facilitadora per anar a l'interior de la ciutat, es pot anar caminant i es tarda 17' a la Plaça Imperial Tarraco, un centre important d'activitats i node de la mobilitat en transport públic de Tarragona. La dificultat de la **mobilitat** està en els preus del transport perquè habitualment, les dones no viuen al centre de la ciutat, han d'anar a pobles i pagar cada dia diversos bitllets d'autobús, ja que no hi ha una targeta integrada de transport i les rutes estan centralitzades.

La **tipologia edificatòria** és nova i hauria de recollir els principis que defineixen actualment el servei d'un Centre Obert, però com ja s'ha exposat tracta la seguretat amb un desplegament de medis innecessaris i menys si s'analitza des dels sistemes de seguretat que es necessiten per a les dones que majoritàriament no són violentes.

L'edifici compleix amb condicions **d'accessibilitat**, però planteja dificultats i es considera excessiu el torn d'accés, més amb el sistema informàtic que registra entrades i sortides de cada persona. El torn no és accessible i és

revictimitzador el que està posat a l'entrada de la secció de dones. Per altra banda, el sofisticat sistema informatitzat de la seguretat suma complexitat a les persones treballadores.

L'edifici és molt tancat cap a fora, es perd l'oportunitat de col·laborar amb la visibilitat i la vigilància informal que beneficia els itineraris per arribar a través dels espais públics o cuidar l'aparcament de bicis i de patinet que està previst col·locar a l'entrada.

El **context relacional** ofereix condicions diverses per a vincular-se en el barri i amb la ciutat per la proximitat al centre, però les persones usuàries habitualment viuen a altres municipis i marxen durant tot el dia fora, per a només tornar a dormir. És a dir, possiblement la gestió quotidiana passa lluny i el preu de la mobilitat és un gran inconvenient. Es fa necessari atendre i facilitar temes de mobilitat i cuidar els itineraris en tots els modes de mobilitat, especialment els més sostenibles, amb les qualitats que milloren la percepció de seguretat en els espais públics: visible, equipat, vital, senyalitzat, vigilat i comunitari.

4.2.6 COTA_Espais de vida

En el sistema actual, al COTA hi ha molt poca de vida personal. El pas per aquest servei s'identifica amb la transitorietat, el compliment de normes per assolir el trànsit i l'aprofitament dels recursos que poden ajudar a una interna a situar les condicions de tornar a la vida en llibertat. És determinant l'estat en que es troben les condicions que acompanyen el trànsit de cada dona (la possibilitat de treball, haver pagat la responsabilitat civil i comptar en proximitat amb un lloc de residència)

El COTA ofereix un lloc on dormir, endreçar-se i descansar, compartir algun àpat, complir amb tasques comunitàries, rebre atenció o gestionar temes de tractament i involucrar-se o no amb altres persones que reben el mateix servei. Però, sense programació, aquestes estones són curtes.

Propis

Lo propi s'identifica amb el ***lloc assignat per a pernoctar*** i correspon a la unitat d'habitació i bany complet, però en aquest cas es pot estendre a la ubicació de taquilles individuals al vestíbul d'entrada que es valora positivament perquè les usuàries poden deixar el telèfon mòbil sense càmera a la taquilla on hi ha carregador integrat i hi ha espai suficient per a deixar un casc. En aquest vestíbul també s'ubiquen les entrades a dues sales petites que serveixen per a fer atenció, entrevistes, etc.

L'habitació és més ampla que als CP per acollir la llitera i l'espai d'escriptori, però la llum natural és bastant indirecta, perquè té una finestra massa alta que no és accessible per accedir al mecanisme d'apertura. Amb el desplegament tecnològic de l'edificació, crida l'atenció que no s'hagi previst una antena per a la instal·lació de TV.

El bany està en un espai separat i és complet amb dutxa a peu pla, però ja s'han fet obres de reparació perquè estan mal fetes les pendents i l'aigua corre cap a l'habitació. Es valora que hi ha espai suficient per acollir l'ajuda d'una altra persona.

Les habitacions estan distribuïdes en 3 plantes amb mòdul d'escales central i la meitat d'una planta està dedicada a les dones. Al vestíbul de l'escala i per accedir a la zona de dones s'ha posat un torn que es considera innecessari.

El nou model de distribució d'habitacions proposa registre d'instal·lacions cada dues unitats i per la part del passadís, per facilitar els treballs. Però hi ha algunes d'aquestes portes partides en dos amb frontisses i no és funcional. Tampoc ho és un tema tan prosaic com la numeració de les habitacions que dificulta, crea confusió i laberints abstractes sense referències per l'orientació, tot vinculat a una sistema de seguretat aparentment intel·ligent, però en la realitat intel·ligible.

Compartits

Corresponen a les zones comuns que en la distribució de l'edifici s'ubiquen a la planta baixa al voltant del pati i custodiats des de la façana on es troben les àrees de treball i els serveis complementaris al COTA.

Aquest tipus d'espais es fan servir per a activitats compartides, espontànies o monitoritzades. Però en el cas dels serveis de règim obert on només pernocten, les activitats es redueixen a les que estan programades o corresponen a un servei essencial que pot millorar les condicions de les internes. Tot i que al 3er grau l'objectiu es que vagin a casa seva, el servei de menjador que actualment gestiona el CIRE amb 4/5 usuàries ha motivat que moltes vinguin a menjar.

Als CP i als destins remunerats, accedeixen més ells que elles ,però recentment al COTA s'ha acceptat una dona en el destí.

El pati, està concebut com un espai buit per a deixar passar l'aire i distribuir les dependències que l'envolten. No es veu atenció a l'estança i la trobada, no hi ha un banc, vegetació... hi ha una ombra, un porxo que és vestíbul per entrar a les aules que hi ha en planta baixa, però tot es veu poc viscut, utilitzat com espai d'emmagatzematge de cadires i definit de manera molt funcional com espai de pas.

Amb poc temps d'ús els serveis que hi ha al voltant comencen a estar deteriorats, els lavabos comuns no funcionen, la bugaderia està equipada amb aparells domèstics i encara no es fa servir. Només funciona la cuina i l'office per al servei de menjador.

A la planta baixa hi ha un parell d'aules, una amb mobiliari d'aula que pot servir de formació i l'altre pel servei de menjador. No es parla d'espais de convivència, potser el treball de tractament en el CO es concentra més en la individualitat i és fa un control a l'UD.

La retolació no és comprensible a tot l'edifici, les portes estan marcades amb un codi de varis dígit, difícil de memoritzar..., inclòs les que corresponen a instal·lacions i a portes d'entrada a oficines i sales de tractament que donen al pati.

Atenció

Respecte a la zona de treball, es comenta que venen de l'antiga presó on tots els departaments estaven escampats per l'edificació i es donaven molt poques relacions entre les persones treballadores. Ara tots funcionen en una gran sala

contínua amb pocs despatxos tancats i transparents per a fer reunions, les direccions, etc. Es valora molt la proximitat i poder treballar plegats.

Per resoldre les queixes respecte a la falta de concentració i d'intimitat degudes a les trucades telefòniques, s'han habilitat petites cabines en un espai apartat i condicionat.

La inauguració del COTA és recent i encara queda per definir part de la funcionalitat dels serveis. Ja s'ha comentat que es consideren innecessaris molts recursos de seguretat i s'està valorant si es necessita o no implementar una infermeria amb personal específic ja que l'Hospital Universitari de Tarragona Joan XXIII està molt a prop. Recentment una dona treballadora ha sigut mare i s'ha habilitat una sala com sala d'alletament. S'ubica a la planta baixa al costat d'altres dependències d'ingressos i d'aïllament. No té especial confort, hi ha llum natural d'una finestra amb vidre translúcid, s'ha hagut de demanar desconnectar la càmera instal·lada... però és un espai conquerit.

A la zona de vestidors per a persones treballadores hi ha dos nuclis de la mateixa mida i distribució però és més nombrosa la quantitat d'homes i per funcionalitat, ara son mixtes i s'ha establert un codi de semàfor d'ús que permet saber si al moment l'utilitzen dones i tenen la prioritat.

Als plànols (1953) de l'antiga presó de Tarragona, exposat en l'escala que puja a la zona de treball, es pot veure que a les persones no binaries se'n deia "invertits" i al funcionariat "governadors"

Propostes: COTA Model · l'Entorn i l'Edificació

- Eliminació de l'excés i la sofisticació de sistemes de seguretat que no són necessaris en la finalitat ni els objectius d'un règim obert on es tracta amb confiança i autonomia.
- Eliminació del torn d'entrada que dificulta l'accessibilitat de persones amb alguna diversitat funcional, té molta presència i es veu massa punitiu.
- Replantejament de l'ús de les cabines de funcionariat de seguretat en l'accés a les zones d'habitacions, perquè no són necessàries ja que les persones internes es mouen amb menys controls i més responsabilitat.

- Revisió de tots els sensors i les tanques amb murs molt alts al pati posterior que tanca l'edificació i són necessaris perquè el CO no és una presó d'alt risc i vol integrar la vida de les persones internes amb la vida del barri on s'inscriu.
- Eliminació el torn a l'entrada del passadís central de les habitacions per a dones, perquè és revictimitzador i no dona seguretat per a viure i ocupar la resta d'espais que són compartits en el CO.
- Atenció a l'estat de les dones, en quan a pobresa, solitud, falta de xarxa de suport en proximitat, sense residència, ni documentació per aconseguir treball...
- Accés a modes de mobilitat, prioritzant els modes de mobilitat sostenibles i accessibles (a peu, en bici i en transport públic) i integrar-los i equipar-los amb parada de transport públic i de bicicleta pública ben ubicades, senyalitzades i informades, facilitant altres modes com anar a peu, en bicicleta i patinets.
- Estudi de formes corresponsables (targeta integrada de transport) per atendre la falta de recursos per assumir el preu de la mobilitat, ja que el model genera molts desplaçaments i la proximitat es difícil de complir a tot arreu.
- Replantejament dels horaris del COTA, diversificar-les amb horaris d'atenció o connectar-les amb recursos residencials que permeten atendre la necessitat d'espai per a residir el temps lliure en períodes concrets.
- Atenció als temps que genera el règim obert. El temps de viure que correspon a la possibilitat de gestionar el temps propi les 24/7 amb necessitats vitals resoltes com un lloc on viure, menjar, dutxar-se, relacionar-se... per a recondicionar les habilitats de la vida diària. I, el temps d'atenció correspon al seguiment pròxim sense autoritat total, per acompanyar l'autogestió i rebre suport emocional, tot allò, durant un període concret.
- Condicionament d'espais apropiats per a rebre atenció o treballar amb recursos municipals per millorar l'atenció. Oferir espais de reunió i tractament tranquils i ben condicionats per a treball individual i de grup.
- Revisió del sistema informàtic que registra entrades i sortides de cada persona, però la sofisticació del sistema informàtic per a la seguretat és innecessari i afegeix complexitat a les persones treballadores.

- L'edifici és molt tancat cap a fora, i perd l'oportunitat de col·laborar amb la visibilitat i la vigilància informal que beneficia els itineraris per arribar a través dels espais públics o cuidar l'aparcament de bicis i de patinet que està previst col·locar a l'entrada.

Propostes: COTA Espais de Vida, propis, compartits i d'atenció

- Ubicació de taquilles individuals al vestíbul d'entrada perquè les usuàries poden deixar carregant el telèfon mòbil a la taquilla i hi ha espai suficient per a deixar altres elements.
- Ubicació de sales petites i ben equipades al vestíbul d'entrada per a rebre atenció.
- Dimensions de l'habitació i el lavabo per a l'ús compartit i poder rebre ajuda però es crida l'atenció en les dificultats d'instal·lacions d'aigua.
- Adaptació de la finestra alta perd llum natural i no és accessible el mecanisme d'apertura.
- Desplegament tecnològic de l'edificació que prevegui una antena per a la instal·lació de TV
- Atenció als serveis essencials que poden millorar la gestió de la vida de les internes. El servei de menjador recent ha motivat que moltes vinguin a menjar. També amb un servei de bugaderia que gestionat de manera comunitària pot millorar la precarietat i la pobresa energètica.
- Promoció de destins remunerats per a les dones.
- Equipació del pati com espai de estança i de trobada amb bancs, font d'aigua mineral, vegetació...
- Replantejament de la retolació que no és comprensible a tot l'edifici, les portes estan marcades amb un codi de varis dígitos, difícil de memoritzar...
- Condicionament de la sala de lactància i els espais de suport a les cures per a les persones treballadores.

4.3 Experiències de l'Estat: Mòdul familiar Aranjuez i CIS Mares Sevilla

Totes les dones que arriben a presó venen amb una motxilla de agressions i injustícies rebudes. (Persona treballadora CP Madrid 6)

4.3.1 Règim Ordinari - Mòdul Familiar a CP Madrid 6 (Aranjuez)

Fa 25 anys, les dones que treballen en la seguretat del mòdul van oposar per treballar directament amb dones i treballen amb els principis de la seguretat dinàmica que promou una interacció propera amb les internes i atenta als canvis de l'estat emocional, les circumstàncies i la salut de cada una per a fer el seguiment amb les professionals de tractament, coneixen i parlen molt amb les internes. Diuen que en 25 anys mai ha passat un suïcidi ni una autolesió.

El mòdul de dones té una capacitat de 72 dones, però la distribució permet separar dos unitats de 36, i habitualment una funciona com mòdul familiar i per a dones amb bebè de 0 a 3 anys.

Elles entren en el mòdul amb bebè o embarassades i el temps d'estada és de 3 anys, algunes es queden embarassades en el període de 3 anys i l'estada s'allarga.

Els, passen un procés de visites espaiades, controls diversos, mostres de drogues, no es permet ningú que hagi fet delictes de violència de gènere, demostrin bon comportament, etc. Actualment hi ha només 1 parella i una segona en procés d'entrar. Alguna vegada han tingut entre 6-10 parelles.

El CP Madrid s'ubica en mig de no res i a una distància de 20 minuts i 70 € anada i tornada en taxi des del centre d'Aranjuez, que és un preu molt elevat per a les internes, per a gestionar un Règim Obert i per a tot tipus de comunicacions (les dones venen de tot l'estat). Les opcions de mobilitat sense transport públic condicionen molt la vida, per les comunicacions de les internes, per anar a l'escola nenes i nens, per a les treballadores... la infància i les treballadores tenen un servei específic d'autobús i les internes, quan es pot, s'organitzen per a compartir gestos.

El model d'edifici es veu menys coercitiu que les noves presons catalanes, l'escala no és monumental ni gaire institucional. Els espais es desenvolupen de manera més domèstica, amb espais d'espera i llum natural, no es veu coercitiva i el pas d'entrada és molt transparent i el mateix per a treballadores i per a visitants. El trànsit cap a l'interior ja es veu més tancat i amb elements de seguretat explícits com les concertines i els grans panells de reixes a l'espai on les famílies esperen l'autobús.

El camí cap al mòdul de dones no és llarg i s'ha intentat "normalitzar" i dignificar amb vegetació i grans murals d'espais agradables a les mitgeres però això no deixa de ser una escenografia que la infància travessa quotidianament.

Els mòduls d'aquest CP s'organitzen amb una primer planta dedicada a temes d'instal·lacions i això és molt desfavorable perquè no són accessibles, són edificis de 4 plantes sense ascensor i les dones embarassades, malaltes i amb criatures han de pujar caminant. Al que sí es favorable és que habitualment compten amb una dona interna que les ajuda. Aquestes dones han fet un curs i venen d'altres llocs o ja no tenen bebè perquè decideixen que a fora estaran millor o tenen condemnes molt altes i demanen quedar-se, oferint aquest suport a altres companyes. Les dones expliquen que les consideren com a mares i que tenen pocs destins remunerats.

Els espais compartits del mòdul que s'ubiquen en planta baixa es veuen molt grans i desangelats, les activitats d'office, menjador, sala de dia... barrejant en un únic espai que es connecta amb una façana transparent al pati. Altres espais de servei, activitats i treball ocupacional es troben a l'altre costat del pati. El pati és realment poc amable, tot ciment, sense ombres, ni verd ni aigua, res...

L'espai propi de les habitacions correspon a la superfície de dues habitacions en el CP. Tenen una superfície aproximada de 25 m² amb un llit doble, un espai per a bressol i un altre per a un llit individual. A més una petita taula fixa, estanteries obertes per guardar i un lavabo amb banyera petita per a les criatures.

La banyera està a nivell de terra i està bé per als més grans, però pels bebès és molt incòmode per l'esquena de les mares, també està malament que el vàter no tingui tapa, ja que està justament al costat de la banyera.

Les habitacions romanen obertes durant el dia, les mares tenen permís per pujar si ho necessiten i a la nit es tanquen. Són portes amb una part transparent i un fre que deixa uns 12 cm que li diuen de "correo" per passar alguna cosa que es necessiti.

Entre les plantes 2 i 3 hi ha un buit al llarg del passadís que les comunica amb una reixa la terra que no és còmoda de trepitjar i resulta inquietant per la infància. L'habitació té llum natural que és veu suficient a través de dues finestres (aprox. 70x80 cm). No hi ha molta ventilació creuada i sense aire condicionat les internes es queixen de molta calor. Els proporcionen ventiladors i TV i les dones tenen llibertat per a apropiarse i decorar la seva habitació.

En front de l'entrada als mòduls F1 i F2 hi ha l'escola infantil separada per una franja de jardí verd amb arbustos que fan agradable el trànsit entre un i l'altre. L'escola bressol segueix les rutines quotidianes d'aquest servei, convidant que les mares es queden els bebès fins als 6 mesos i que donen el pit, però no sempre ho aconsegueixen.

L'escola bressol és un món i a part a l'interior del CP. És un servei condicionat el més semblant possible a la infraestructura que existeix a fora per atendre a la infància de 0 a 3 anys. Té espais que permeten separar nenes i nens per edats, però sovint, el nombre no dona per a separar-les. Bàsicament separen entre bebès (a partir de 6 mesos) i les que ja caminen ja que a partir d'un any comencen a sortir a les escoles d'Aranjuez per a normalitzar la socialització. Els períodes d'adaptació són continus perquè les criatures van i venen en períodes molt curts. Al moment de la visita el servei funciona només per a 4 bebès. Les mares volen fer ús de la bressol el més aviat possible. Mare i pare s'impliquen en les activitats amb les criatures: recollir-los a l'autobús, anar al pediatra.

L'escola compta amb un pati meravellós, amb sortida a peu pla, vegetació i arbres, alguns que donen ombra, hi ha sorral, jocs, para-sol i una pèrgola petita, un espai porxo que no està ben condicionat, però és molt gran i jocs i protecció enfront inclemències del temps, un hort incipient, una piscina amb un pam de fondària que acompanya les activitats lúdiques d'estiu al juliol i l'agost i està vinculat amb els espais interiors a través de finestres. És a dir, un espai amb moltes possibilitats per a relacionar-se en diverses circumstàncies amb l'espai lliure i la natura i entre grups petits o més grans. Les dones es queixen de no poder utilitzar-lo, d'anar només una vegada a la setmana quan coincideix amb l'horari de tard de la treballadora

Les dones valoren positivament el tracte amb les treballadores de seguretat i es veu que hi ha confiança i que les tenen com a referents. En canvi, expressen les mateixes discriminacions de qualsevol mòdul de dones en una presó d'homes. No hi ha activitats per elles, ni destins remunerats, es queixen de la falta de productes que necessiten en l'economat, no tenen demandant perquè són poques.

Les treballadores parlen de poca conflictivitat, diuen que comptar amb dos mòduls ajuda a separar conflictes. Respecte a característiques particulars ressalten el cas de les estrangeres que per portar drogues per valor de mil euros reben penes amb molts anys de presó.

4.3.2 Règim obert: Centre d'Inserció Social CIS Luis Jiménez de Asúa (Sevilla)

Ha estat inaugurat al novembre de 2010. El CIS (Centre d'Inserció Social) es troba a 23 km de l'estació de Renfe Santa Justa en el complex penitenciari Sevilla 1 i funciona de manera independent. És a dir, té un accés, zona d'aparcament i vestíbul exterior propi i directe des de la carretera. Per arribar es rodeja una part petita del CP, però no es veuen elements punitius rellevants, el recinte. Està vorejat per un reixat vertical semblant a d'altres que es fan servir en equipaments municipals i la zona exterior es veu amb una mena de jardí i és accessible.

El CIS té capacitat per a 33 dones, actualment hi ha 5 dones i 6 entre fills i filles (una té dos, una d'elles més gran de 4 anys). És un centre per a dones en 3er grau que podrien estar desenvolupant la seva vida cap a fora de la presó. És a dir, la mobilitat és fonamental i en aquest cas, és una dificultat, tant per les dones usuàries com per les treballadores que han de gestionar ajudes per al transport que es necessita per a anar al metge o a fer qualsevol gestió.

Arribar és car i no hi ha alternatives de modes de mobilitat per a fer els desplaçaments. No hi ha transport públic, només un autobús (27) el cap de setmana que coincideix amb les comunicacions del centre penitenciari Sevilla 1, però diuen que no acaba de funcionar. Per altra banda, són dones que venen de tot l'Estat i quan arriben ja compten amb que difícilment tindran visites de familiars. També s'exposa la falta de cases d'acollida per a les dones amb filles i fills que surten, per exemple de permís i no tenen cap suport, on anar.

En la gestió, només es fa servei de dinar, el desdèjuni i el sopar ho fa cada una a la seva habitació perquè les unitats estan equipades per a donar autonomia.

Hi ha menys elements coercitius, diuen que no hi ha reixes, i això es considera bo per a les criatures. No acostumen a rebre visites, hi ha moltes dificultats i és car. Per a les visites de familiars, elles gestionen els contactes per a anar juntes o compartir el preu del transport. Al CIS hi ha destins per elles i ben remunerats. Hi ha economat (que depèn de l'entitat estatal) i la gestió és un

destí pagat. Hi ha “demandadera” per a buscar les coses o demandes específiques.

La porta d'entrada és ampla i transparent; i des del vestíbul es veu una sala gran on estan les treballadores de seguretat. La zona d'atenció és transparent, hi ha un pas amb molinet senzill i està senyalitzada la porta d'entrada a la zona d'oficines. No guanyen presència els elements punitius, ni càmeres, ni sistemes d'identificació. El pas és directe al passadís del pati central que organitza les distintes dependències.

L'edifici s'articula al voltant d'un pati rectangular i en dos parts en forma d' "L", una amb els serveis comuns i l'àrea per a treballadores desenvolupada en dos nivells i l'altre on s'ubiquen pròpiament els espais per a viure individualment el nucli familiar amb autonomia i està desenvolupada en tres nivells.

Una vegada s'ha passat el torniquet de l'entrada a l'interior, la circulació és continua, sense controls d'accés. Als espais comuns de la planta baixa hi ha, per una banda, el menjador amb el servei d'office, la sala amb tv que s'habilita amb mobiliari segon les necessitats i la sala de jocs infantils; i per l'altra, una zona d'esbarjo i jocs infantils amb coberta translúcida que s'articula amb espais per a rebre familiars i despatxos d'atenció, tota aquesta zona té molt poc ús perquè hi ha poquíssimes visites. També hi ha serveis de lavabos ben condicionats, inclòs a l'ergonomia de les persones més petites de la casa.

L'únic espai que es veu una mica tancat és l'àrea del menjador que té façana al pati però només vinculació visual a través de les portes d'entrada.

Al moment de la visita el pati estava buit però es va comentar que s'utilitza bastant i està equipat amb llocs per a la infància de fins a 3 anys. El pati és un lloc central i la façana d'uns quants mòduls individuals d'habitatge. Això està bé per posar-los en relació però també pot generar conflictes pel soroll i la falta d'intimitat en la planta baixa.

Les àrees de circulació, escales, ascensor i passadissos són amplis i ben condicionats en tots els aspectes, orientació, facilitació per a atendre diversitats

i ambientalment. A cada nivell hi ha una petita zona d'office amb frigorífic, microones i petita taula, es fa servir per sopar, per a reunir-se unes quantes...

Els mòduls d'habitatge estan molt bé, amb una distribució prou concentrada i funcional als 25 m²: hi ha dos espais separats pel nucli de serveis amb lavabo complet i espai de cuina equipada amb el necessari. Un dels espais és per a dormir i l'altre té un sofà-lit i televisió. Els dos espais més la cuina tenen finestres cap a l'exterior. Les finestres no són altes, l'alçada i la mida permeten relacionar-se amb l'exterior, per exemple, veure des de la cuina el que passa al pati central. Uns mòduls miren al pati i altres cap al paisatge. A la cantonada de cada nivell hi ha un mòdul amb totes les dependències accessibles i més ampli.

Del taller amb les dones, parlen d'opcions per a complir el 3er grau, exposen que la polsera es pot portar millor si depèn d'un Centre de Mares que d'un Centre Penitenciari pel tracte més personal, el coneixement de la trajectòria i la confiança per accedir a ajudes que facilitin resoldre problemàtiques personals.

Valoren positivament, el suport que tenen per a estudiar a l'UNED, i de les activitats que fan les entitats "voluntàries" com acompanyar les sortides de nenes i nens els caps de setmana i l'organització del Campament familiar que fan a Màlaga en la temporada de vacances.

Consideren que l'edifici està ben condicionat ambientalment, hi ha calefacció i aire condicionat. Es mouen amb autonomia per les dependències del CIS i el fet de que les portes d'habitacions es tanquen a la nit, no representa un inconvenient perquè hi ha comunicació per demanar obrir.

Cal també visibilitzar que a través de la revisió dels equipaments penitenciaris a Catalunya i després de visitar l'experiència de la Unitat de Mares del CIS de Sevilla i la Unitat Familiar del centre penitenciari Madrid 6 d'Aranjuez, s'evidencia que el sistema de presons català, tal i com està dissenyat, també empeny a una sobremedicalització de les dones en la seva estada als centres penitenciaris que es normalitza, sense qüestionar que és el propi sistema penitenciari, on el disseny de l'espai també influeix, el que propicia un consum de fàrmacs per tal d'oblidar-se que estan a presó i sobreviure com es

pot. Aquesta dada de sobremedicalització recollida en el present estudi, també està documentada en estudis anteriors de Gallego et al. (2010)

Al visitar el CIS de Sevilla, un espai que respon a les necessitats de les mares en règim obert des d'una mirada integral i de gènere, es constata que no hi necessitat d'aquesta medicalització i que un disseny dels espais centrats en les realitats i les necessitats de les dones, des d'una perspectiva de gènere interseccional, té un impacte directa en la salut mental de les dones, els hi proporciona major benestar el fet que per exemple, la seguretat fomenti la presa de confiança i l'autonomia de les dones.

5. Conclusions i Recomanacions

5.1 Conclusions

L'estudi i anàlisi dels centres penitenciaris en règim tancat i obert que atenen a dones de Catalunya, Aranjuez i Sevilla, ens permet confirmar que el sistema penitenciari a Catalunya també reproduïx a través de l'espai un sistema patriarcal, masclista i racista que impacta de manera desmesurada en les dones complint condemna. Aquest sistema discriminador travessa l'espai i reproduïx un sistema judicial i penal que porta a les dones a viure en pitjors condicions als equipaments penitenciaris que els homes.

Dins de la normativa internacional i estatal no es recullen gaires qüestions espacials ni referents a l'ús diferenciat de les dones ni des d'una perspectiva gènere o feminista. Les Regles de Bangkok únicament parlen del deure de comptar amb les instal·lacions necessàries per cobrir les necessitats d'higiene menstruals i en la mesura del possible, un entorn de cria dels infants com el de la resta de nens i nenes. Les Regles de Nelson Mandela en relació al gènere al punt 45 es fa referència a que no s'ha d'aïllar a les dones embarassades, els fills/es de les dones internes ni a dones en període de lactància; explicita el dret de les dones a gaudir de visites conjugals en igualtat de condicions que els homes interns i, apunta que la vigilància de les dones ha de ser duta a terme per funcionàries. A nivell estatal, la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària, es refereix principalment a la dotació de dependències amb usos diferenciats dins dels establiments penitenciaris.

Aquesta conclusió es veu argumentada en tota la diagnosi que s'ha fet dels centres penitenciaris, els centres oberts i les unitats dependents. Però que tornem a resumir de nou per a que quedi palès. Aquest estudi corrobora estudis anteriors que ja documentaven que a Catalunya, les dones al sistema penitenciari pateixen el perjudici de residir en mòduls dins de presons dissenyades per a homes i ocupades majoritàriament per ells (Almeda, 2005; Esquina *et al.*, 2022). Tal com funciona el model actual, els mòduls de dones en Règim Ordinari de tant de macro presons com de les Unitats Dependents Barcino i al Centre Obert de Tarragona, depenen funcional i emocionalment

d'un servei dissenyat i desenvolupat per als homes, condicionant molts aspectes dels processos de les internes. Les dones al sistema penitenciari de Catalunya viuen en mòduls dins de presons dissenyades per a homes i ocupades majoritàriament per ells. Això provoca que les mesures de seguretat, espacials, socials i normatives, siguin massa severes per a elles en relació al tipus de delictes i perillositat que plantegen, en contraposició als perfils masculins. Tot i que, es recull en altres estudis i també en la legislació internacional, les dones al sistema penitenciari català viuen i pateixen múltiples discriminacions.

La primera i més obvia és adjudica'ls-hi un lloc per viure que respon a la realitat dels homes, només pel fet que les dones són minoria en el sistema penitenciari i, per tant, són elles les que s'han d'adaptar a la majoria, és a dir, a aquest sistema androcèntric que marca que l'home blanc és la norma i que la resta del món ens hem d'adaptar a la seva manera de viure i veure el món. La segona, tot i que els seus delictes són menys violents, se'ls hi aplica penes més llargues en comparació amb delictes violents dels homes, a complir en un sistema i en uns espais que no responen a les violències masclistes i els traumes que moltes d'elles ja han viscut abans d'entrar a presó. Quan les dones viuen en presons d'homes, s'enfronten al fet d'estar barrejades i, per tant, a la dificultat de convida diferents escenaris en un mateix espai, dificultant tant el benestar emocional diari com la recuperació a llarg plaç. Per tant, això condiona que puguin tenir una recuperació més lenta per la impossibilitat de separar-les en l'espai en un mòdul de dones.

Volem resumir exemples de com l'espai és reproducció d'un sistema masclista i racista. El primer lloc on es manifesta això és en l'espai designat a la presó; hem vist en centres penitenciaris nous i antics com el mòdul de dones està en el mòdul amb les condicions físiques menys favorables: un pati més petit, barreres arquitectòniques que obstaculitzen l'accessibilitat, a un extrem del complex allargant els seus desplaçaments i alhora afectant la seva percepció de seguretat pels llargs recorreguts que han de fer. Les dones viuen en presons d'homes, on a més se'ls hi redueixi les possibilitats de tractament i de recuperació i inserció, perquè els espais de tractament i de benestar emocional

com els patis, les instal·lacions esportives, però també els espais de comunicacions vis a vis estiguin pensades des de la lògica masculina hegemònica, sense pensar en les necessitats i els desitjos de les dones. Això també es manifesta en els productes que es venen en un economat, que no responen a les necessitats i desitjos diversos de les dones de diferents cultures i procedències i, inclús, que en presons d'homes, ells tinguin "demandadero" i elles no. O en els menjars als que tenen accés (amb manca de productes bàsics com l'arròs de manera més habitual). O el fet que moltes informacions no es traspassin en les diferents llengües de les internes i que dones que són detingudes a la frontera i que no parlin ni català ni castellà no puguin accedir a la mateixa informació perquè depèn del centre la possibilitat de tenir una persona que parli el seu idioma.

Les dones en un sistema penitenciari pensat en els homes, a més, tenen menys possibilitats d'itineraris formatius i laborals, perquè com que són poques, es prioritza als molts. Sumat a això, quan aquestes accedeixen a itineraris laborals, en diferents centres penitenciaris comparteixen el greuge que cobren menys que ells, tot i que això no respongui a la Llei catalana i espanyola. Però si a més de ser dona, ets estrangera i amb situació irregular, la possibilitat de reinserció és pràcticament nul·la i el sistema reproduceix no només androcentrisme sinó també dinàmiques racistes i colonials. Les estrangeres no poden accedir als itineraris perquè no tenen la situació regularitzada. Quan les dones migrades arriben a tercer grau, el fet de no tenir una xarxa local, entorn familiar proper o possibilitats d'un ingrés econòmic també limita que pugui fer ús dels permisos o fer ús d'una UD, sense disposar d'un domicili familiar on anar a passar els permisos. Tot això és no respondre a les condicions de les dones que són migrades.

Finalment, el fet que el principal abordatge de gènere que es faci de les dones en situació de presó hagi sigut fins ara la maternitat també és un indicador del masclisme que es reproduceix en el sistema penitenciari, ja que fa a les dones les úniques responsables de la parentalitat. Sense deixar de remarcar que en aquest sistema d'homes normatius també es reproduceix el binarisme i s'ha pogut analitzar la dificultat afegida que existeix quan arriba a un centre

penitenciari un home o una dona trans, per no dir, una persona amb identitat de gènere no binària.

Per tant, el model actual està lluny de cobrir les necessitats de les dones i de realitzar un abordatge curós de les desigualtats que pateixen. Aquests models no tenen en compte els impactes emocional, les càrregues de cura, l'estigmatització social i familiar de les dones, les necessitats bàsiques d'higiene i intimitat, l'abordatge de les violències masclistes viscudes en el passat, com la migració, la ètnia i la racialització funciona com a element discriminador, entre molts altres aspectes diferencials. L'únic que es tracta de manera específica en les presons analitzades a nivell de disseny i arquitectònic dels espais, i no de la manera més adequada, és el període en que les dones estan vinculades a la maternitat fins als 3 anys.

L' estudi conclou si cal que les dones passin per un centre penitenciari/presó o si s'haurien d'aplicar mesures alternatives, tenint en compte que els delictes pels quals són condemnades també estan travessats per una interpretació dels sistema judicial i penal que és masclista i racista. La detecció de problemàtiques d'atenció a les dones en aquest tipus d'equipaments convida a replantejar el model de servei i atendre les necessitats en unitats més reduïdes que estiguin vinculades a altres serveis per aconseguir un tractament adequat d'inserció social, com poden ser els centres oberts o les unitats de dependents, així com l'article 86.4. En el cas, d'aquella minoria de dones que han comès delictes més greus, cal realment acondicionar, redissenyar i transformar els espais existents on actualment resideixin, sigui un mòdul de dones en una presó d'homes o sigui un centre penitenciari de dones. Però en la majoria de casos s'hauria de potenciar espais de règim obert dissenyats i gestionats des d'una perspectiva feminista interseccional.

L'arquitectura, el disseny, la planificació i la gestió dels espais dels equipaments penitenciaris ha de deixar de referenciar-se en models anteriors i desenvolupar una nova tendència, que incorpori una perspectiva feminista interseccional.

5.2 Recomanacions

A continuació, s'integren recomanacions globals i integrals que complementen les propostes realitzades de manera més directa a les diferents escales espacials.

5.2.1 Recomanacions sobre el model

- Revisió de les mesures penals alternatives a la privació de llibertat, segons els perfils delictius i les necessitats socials, econòmiques, familiars, etc. de les dones des d'una perspectiva feminista i antiracista.
- Ampliació de l'aplicació de l'Article del Reglament Penitenciari 86.4 (1996) que possibilita la pernocta fora de l'establiment de règim obert amb control per mitjans telemàtics i un seguiment professional, especialment per a dones embarassades i per a mares amb infants de fins a 6 anys. Les mares i respectius infants no haurien d'estar en un centre penitenciari en règim tancat.
- Revisió i aplicació de règims de compliment des d'una perspectiva feminista interseccional que responguin de manera adaptada a les necessitats diferencials de les dones, on l'equipament residencial i els serveis vinculats siguin un suport durant un temps determinat i un mitjà d'enfortiment personal, ja sigui en format de centres oberts de dones, com el CIS de Sevilla o unitats dependents de dones amb espais dignes i planificats i dissenyats amb una perspectiva feminista interseccional.
- Revisió de la situació de les dones en règim preventiu, evitant que estiguin barrejades amb altres règims o graus, i vetllant per a que sigui més curt que l'actual i alhora que puguin també accedir a espais residencials en règim obert.

5.2.2 Recomanacions sobre la planificació i el disseny d'espais

- Adaptació i adequació dels espais existents (mòduls de dones en CP d'homes, centre penitenciari de dones, centres oberts, unitats dependents)

a través de les qualitats de planificació i disseny d'espais amb perspectiva feminista interseccional

- Disseny del nou centre penitenciari de dones , dels centres oberts i de les unitats de dependents noves a través de les recomanacions i qualitats feministes interseccionals.

Qualitats feministes de planificació i disseny d'espais

a) Participativa i equitativa

Integració, a través del model de participació i convivència, l'experiència i el coneixement de les dones i altres identitats de gènere en l'adaptació, disseny i construcció dels espais del sistema penitenciari, garantint la participació de les persones en la seva diversitat en l'anàlisi, disseny i la presa de decisions i, en particular, la participació de les dones migrades i racialitzades, persones no binàries, persones trans. Promoure l'increment de dones en els equips de treball de tots els nivells del sistema penitenciari que serveixen a dones.

b) Quotidiana i Cuidadora

Equipaments penitenciaris que donen suport a través del suport físic, funcional i temporal al desenvolupament de la diversitat d'activitats de la vida quotidiana i en especial les activitats de cures individuals, autocura i col·lectives, des d'una mirada feminista i que respongui a la diversitat de dones i altres identitats. Posant èmfasi en l'equiparació de les 4 esferes de la vida quotidiana, i per tant, els espais de treball, estudi, cura i tasques domèstiques i oci, s'han de dissenyar responent a la diversitat de dones i identitats dissidents que viuen en els centres. Pensant en la seva relació i comunicació amb l'entorn en quant a la ubicació, l'accés i la comunicació prioritzant els modes de mobilitat sostenibles i accessibles (a peu, en bici i en transport públic).

c) Accessible i Diversa

Transformació del espais que respongui a la diversitat de necessitats, ritmes, cossos, estats de salut, diversitat funcional. L'accessibilitat universal a tota la cadena de desplaçaments tant de l'interior dels equipaments com amb l'entorn és essencial tant per a persones amb diversitat funcional, amb mobilitat reduïda

i persones que desenvolupen activitats de cura i que es mouen amb altres persones o amb elements que requereixen uns entorns accessibles (cotxet, carro compra, etc.). La xarxa de mobilitat entorn als centres també ha de garantir l'assequibilitat econòmica de la diversitat de persones usuàries.

d) Equipada i Senyalitzada

Dotació dels espais tant residencials (habitacions) com compartits, educatius i d'oci amb infraestructures quotidianes. Per exemple, en les unitats de dones és essencial que els lavabos i dutxes es dissenyin pensant en les necessitats diferenciades de les dones. També cal que s'incorpori el cicle de la roba, als espais pels quals passa des que està bruta fins que està neta i tornem a guardar-la a l'armari. Pensar com en les unitats de dones es pot visibilitzar, valorar i dotar d'un espai digne per a la cuina i el menjar. Adaptació dels equipaments de socialització, lleure i esportius a les realitats de les dones, en quant a la diversitat d'activitats que prefereixen realitzar. Tot això, amb senyalització i informació que permeti orientar-se a les persones amb diversitat funcional però també amb iconografia no sexista que serveixi de guia per a la diversitat lingüística i amb informació en diferents idio,e.s

e) Segura i Autònoma

Abordatge de les percepcions de por i seguretat que tenen les dones internes i també les de les dones treballadores i fer propostes de disseny per a la millora de la seguretat. Revisió dels mecanismes de seguretat adaptats a les dones, incorporant l'abordatge de les violències masclistes i altres delictes d'odi (racisme, lgtbofobia, capacitisme), que viuen les dones i persones no normatives abans d'entrar i durant la seva estada al sistema penitenciari. Atenent la percepció de seguretat de les dones en règim obert quan estan fora dels centres en relació al barri i l'entorn i les xarxes de mobilitat, emprant el 6 principis de seguretat des d'una perspectiva feminista: vital (vinculat amb poder escoltar i ser escoltada), equipat (on el espais estiguin equipats, mantinguts i nets), senyalitzat (que permetin orientar-se i per tant saber on estàs i on vas), visible (que permeti veure i ser vista), vigilada/cura (que respongui a la

possibilitat de demanar i accedir a ajuda) i comunitari (espais que estiguin pensats amb la participació de les dones).

5.2.3 Recomanacions sobre la gestió

- Formació en urbanisme feminista a equips d'arquitectura tant del mateix Departament de Justícia i la Generalitat com dels equips que executen els projectes
- Obligatorietat de criteris feministes i interseccionals en les licitacions per a l'elaboració de projectes executius i per a la transformació i construcció d'equipaments
- Més nombre de dones treballadores en aquests espais, amb formació específica en perspectiva feminista interseccional
- Revisar la paritat de gènere en el funcionariat per no anar en contra de les necessitats de les dones perquè és una contradicció en sí mateixa

Per acabar, i en paraules de Paz Francés i Diana Restrepo, "mientras no se logre su abolición, hay que tratar de que las prisiones existentes en la actualidad se acerquen a modelos más compatibles con la dignidad de las personas". Com s'ha demostrat la privació de llibertat emmalalteix a les dones, física, emocional, psicològica i relacionalment. Per això apostem per un model inspirat en el feminisme, que adopti una perspectiva interseccional, de reconeixement de la diversitat de les dones, dels seus orígens, que dignifiqui les seves vides. Si aconseguim caminar cap a un projecte feminista del sistema penitenciari, potser algun dia, l'aconseguiem abolir.

6. Bibliografía

Aebi, M. F., i Tiago, M. M. (2021). *SPACE I - 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Strasbourg: Council of Europe. Recuperat de

https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_I_2020.pdf

Alcántara-Jiménez, M., Torres-Parra, I., Guillén-Riquelme, A., i Quevedo-Blasco, R. (2023). *Los Factores Psicosociales en el Suicidio de Presos en Prisiones Europeas: una Revisión Sistemática y Metaanálisis*. Anuario de Psicología Jurídica (2023) 33 101-114. Recuperat de [Los Factores](#)

[Psicosociales en el Suicidio de Presos en Prisiones Europeas: una Revisión Sistemática y Metaanálisis \(ugr.es\)](#)

Alemán, L. i Esteban, A. (2021). El ejercicio de derechos fundamentales en la cárcel: el caso del derecho a la educación en las cárceles catalanas. *Estudios de Deusto: Revista de Derecho Público*, 69(2), 15-41. [http://dx.doi.org/10.18543/ed-69\(2\)-2021pp15-41](http://dx.doi.org/10.18543/ed-69(2)-2021pp15-41)

Almeda Samaranch, E. (2002). *Corregir y castigar. El ayer y hoy de las cárceles de mujeres*. Barcelona: Edicions Bellaterra

Almeda Samaranch, E. (2003). *Mujeres encarceladas*. Barcelona: Ariel.

Almeda Samaranch, E. (2005). *Mujeres y cárceles. Pasado y presente de las cárceles femenines en España*. Revista de pensamiento social, num. 6, pp. 75-106.

Almeda Samaranch, E. (2017). Criminologías feministas, investigación y cárceles de mujeres en España. *Papeles: revista de sociología*, 102 (2), 0151-181.

Almeda Samaranch, E., Camps Calvet, C., Ortiz Monera, R.M. (2023). Mujeres, cárceles y feminismos. *Revista Española de Investigación Criminológica Volumen 20 (2)*. [Mujeres, cárceles y feminismos | Revista Española de Investigación Criminológica \(criminologia.net\)](#)

Aristizábal Becerra, L. A., & Cubells Serra, J. (2017). Delincuencia femenina y desistimiento: factores explicativos. *Universitas Psychologica*, 16(4), 6-19.

Aristizábal Becerra, L. A., & Cubells Serra, J. (2019). Impact of partner violence on female delinquency. *Social Sciences*, 8(2) p.32 DOI: [10.3390/socsci8020032](https://doi.org/10.3390/socsci8020032)

Associació Observa. (17 de maig 2023). Dijous passat ens vam entrevistar amb 4 persones preses al CP Quatre Camins [Fotografia].

Instagram.<https://www.instagram.com/p/CsVdMjdKIMq/?igsh=MWVuMGZpZDhxbGp0Yw==>

Ballesteros Pena, A., Almeda Samaranch, E. (2015). Políticas de igualdad en las cárceles del siglo XXI. Avances, retrocesos y retos en la práctica del encarcelamiento femenino. *Praxis Sociológica nº 19*, 161-186. [Políticas de igualdad en las cárceles del Siglo XXI. Avances, retrocesos y retos en la práctica del encarcelamiento femenino - Dialnet \(unirioja.es\)](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5444444)

Batlle Manonelles, A. (2021). *Régimen Disciplinario y mujeres presas. Un análisis criminológico con Perspectiva de género*. Instituto de las Mujeres. <https://www.inmujeres.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE1817.pdf>

Belmonte, E., García, T., Maqueda, A. (11 d'abril de 2024). Los derechos laborales se quedan fuera de los muros de la prisión. <https://civio.es/2024/04/11/los-derechos-laborales-se-quedan-fuera-de-los-muros-de-la-prision/>

Betriu, V. (2022). *¿Arquitectura defensiva, preventiva, hostil o arquitectura tout court? Indemnidad, calculo y hospitalidad en Jacques Derrida*. Inmaterial. Diseño, Arte y Sociedad, 7 (13), pp.98-118. Recuperat de <https://www.inmaterialdesign.com/INM/article/view/116/311>

Biglia, B., San Martín, C. (coords.). (2007). Estado de wonderbra : entretejiendo narraciones feministas sobre las violencias de género. Barcelona : Virus, pp. 217-227. Recuperat de https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/14753/otras_martin_2007.pdf

Col·lectiu Punt 6. (2017) *Entorns Habitables. Auditoria de Seguretat amb perspectiva de gènere a l'habitatge i l'entorn*. Ed. Col·lectiu Punt 6

Col·lectiu Punt 6. (2019). *Urbanismo Feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida*. Virus Editorial

Comisión Europea. (2011). *Comunicación de la comisión al parlamento europeo, al consejo, al comité económico y social y al comité de las regiones un marco europeo de estrategias nacionales de inclusión de los gitanos hasta 2020*. Recuperat de <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:ES:PDF>

Comité Internacional de la Creu Roja (2018). *Hacia establecimientos penitenciarios más humanos. Un enfoque participativo basado en principios para la planificación y el diseño de cárceles*.

Cruells, M., Torrens, M., & Igareda, N. (2005). *Violencia contra las mujeres: Análisis en la población penitenciaria femenina*. Fundació Surt. Recuperat de <https://www.inmujeres.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE0804.pdf>

Cubells, J., Calsamiglia, A., & Albertín, P. (2010). El ejercicio profesional en el abordaje de la violencia de género en el ámbito jurídico-penal: un análisis psicosocial. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 26(2), 369-377.

Cubells, J., Cantera, L., Jorquera, S., Hernández, N. (2023). *Experiències de les dones estrangeres als centres penitenciaris catalans: Aproximació des de la perspectiva interseccional*. Observatori Català de la Justícia en la Violència Masclista. Recuperat de https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/ocjvm/publicacio/publicacions/2023/experiencies-dones-estrangeres/Experiencies_dones_estrangeres_als_CP_catalans_CA_acc.pdf

Departament de Justícia, Drets i Memòria. (s.f). https://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris

Díaz Padilla, M. V. (2021). *Imprisonment and conflicts in the prison environment: documentary research*. *Religación*, 6(30). Recuperat de [Imprisonment and conflicts in the prison environment: documentary research | Religación \(religacion.com\)](https://religacion.com)

Esquina Seguer, R., Molina Arasa, E., Moreno Rubio, C. i Verdiell Borràs, L. (2022). *Dones que compleixen condemna per delictes violents a les presons de Catalunya Una anàlisi delinqüencial amb perspectiva de gènere*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Recuperat de [Violència sexual infanto-juvenil, conductes contradictòries i modus operandi \(gencat.cat\)](https://gencat.cat)

Foucault, M. (1992). *Vigilar y castigar*. Madrid. Siglo XXI.

Francés, P. i Restrepo, D. (2019). *¿Se puede terminar con la prisión? Críticas y alternativas al sistema de justicia penal*. Madrid. Catarata.

Gallego, M., Ríos, J., i Cabrera, P. (2010) *Andar 1 Km en línea recta. La cárcel del Siglo XXI que vive el preso*. Universidad Pontificia de Comillas.

García Basalo, A. (2018). *La arquitectura penitenciaria de cuarta generación. ¿Pueden ser más humanas las prisiones?* *Revista Electrónica de Estudios Penales y de la Seguridad: REEPS*, ISSN-e 2531-1565, Nº. 3.

Jewkes, Y., Jordan, M., Wright, S., Bendelow, G. (2019) *Designing “healthy” prisons for women: incorporating trauma-informed care and practice (TICP) into prison planning and design*. *International Journal of Environment Research and Public Health*, 16, 3818. Recuperat de <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/20/3818>

Juliano, D. (2009). *Delito y pecado. La transgresión en femenino*. Política y Sociedad, Vol. 46.

Justícia i Pau. (2022). *La salut mental en el sistema penitenciari català. Visió de conjunt i reptes*.

Lang, S. (2021). How the Prison System is Failing Women and why it is a Human Rights Issue. OxHRH Blog. <https://ohrh.law.ox.ac.uk/how-the-prison-system-is->

[failing-women-and-why-it-is-a-human-rights-issue/](#) Llei Orgànica 1/1979, General Penitenciària. 25 de octubre de 1979. No. 239.

Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=556006>

Meléndez, A., Cubells, J., Navarro, C., Hernández, N. (2023). *Situació de les dones empresonades a Catalunya. Una mirada amb perspectiva de gènere*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. <https://cejfe.gencat.cat/ca/observatori/publicacions/ultims-5-anys/2023/situacio-dones-empresonades/>

Ministerio de Sanidad. (2022). *Encuesta sobre salud y consumo de drogas en población interna en Instituciones penitenciarias*. Recuperat de https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/pdf/2022_ESDIP_Informe.pdf

Montero, Paula (2022). "Apunts per al debat: traslladar la visió de gènere de l'habitatge i urbanisme social a un equipament penitenciar per a dones". Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Moreno, A. i Elvira, N. (2017). *Presó i Drets Sexuals i Reproductius. Una experiència d'intervenció als centres penitenciaris de Brians 1 i Wad Ras*. Associació Planificació Familiar Catalunya i Balears.

Navarro Villanueva, M. C. (2017). L'execució de la pena de presó: Peculiaritat de l'execució penal femenina. Càtedra UAB-CICAC Observatori social i econòmic de la justícia. <https://www.cicac.cat/wp-content/uploads/2018/03/Informe-execucio%CC%81-penal-femenina.pdf>

Navarro Villanueva, M. C. (2018). El encarcelamiento femenino. Especial consideración a las madres privadas de libertad. Atelier.

Navarro Villanueva, M. C., Hernández Jiménez, N., Ruiz de la Fuente, C. (2023). L'exercici de la maternitat en el sistema penitenciar català. Maternitat i presó. Observatori Català de la Justícia en Violència Masclista. Recuperat de

https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/ocjvm/publicacio/publicacions/2023/exercici-maternitat-centre-penitenciari/Exercici_de_la_maternitat_del_sistema_penitenciari_catala_CA_A_CC.pdf

Navarro, C; Meléndez, A; Cubells J. (2022) Incarcerated women's experiences in Spain. A: Masson, I., & Booth, N. (Eds.). (2022). *The Routledge Handbook of Women's Experiences of Criminal Justice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003202295>

Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans. (2023). *L'atenció a les famílies de persones empresonades residents a Barcelona i la seva àrea metropolitana*. Sindicatura de Greuges. Recuperat de <https://www.sindicaturabarcelona.cat/wp-content/uploads/20231016-MG-Families-Persones-Empresonades.pdf>

Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos. (2022) *Memoria de actividades SIRECOVI 2019-21*. Universitat de Barcelona.

Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos. (2023) *Memoria de actividades SIRECOVI 2022*. Universitat de Barcelona. Recuperat de <https://sirecovi.ub.edu/submitforms/documentosweb/download/133>

Observatorio Español de las Drogas y las Adicciones. (2022). Encuesta sobre alcohol y drogas en España (EDADES) 1995-2022. Recuperado de https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/pdf/2022_Informe_EDADES.pdf

Oficina de las Naciones Unidas contra la droga y el delito. (2011). *Reglas de las Naciones Unidas para el tratamiento de las reclusas y medidas no privativas de la libertad para las mujeres*. Recuperat de https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ESP_24032015.pdf

Oficina de las Naciones Unidas contra la droga y el delito. (2015). *Reglas Mínimas de las Naciones Unidas para el Tratamiento de los Reclusos*. Recuperat

de https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-S-ebook.pdf

Olsen, Frances. (2001) "El sexo del derecho". En Christian Courtis, comp., *Desde otra mirada. Textos de teoría crítica del derecho*. Buenos Aires: EUDEBA

Ortiz Escalante, Sara. (2018). La Seguridad urbana desde el urbanismo feminista. *Barcelona Societat*, 22, 1-16.

Real Decreto 190/1996, de 9 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento Penitenciario. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-3307>

Smart, Carol. (2000) "La teoría feminista y el discurso jurídico". En Haydée Birgin, comp., *El Derecho en el género y el género en el Derecho*. Buenos Aires: Biblos.

Torres Rosell, N. (2022). Dona i presó: balanç de les polítiques de gènere en l'àmbit de l'execució penal a Catalunya. *Revista D'estudis Autònoms i Federals*, 36(36), 241-279. <https://raco.cat/index.php/REAF/article/view/409927>

VV.AA. (2017). *Nocturnes. La vida quotidiana de les dones que treballen de nit a l'AMB*. Ed. Col·lectiu Punt 6

Yagüe Olmos, C. (2007). Mujeres en prisión. Intervención basada en sus características, necesidades y demandas. *Revista española de investigación criminológica*, 5, 1-23.